türkiye yazıları

sunu

Son yıllarda çıkmış edebiyat-sanat dergilerinin yapısını incelediğimiz zaman şöyle bir sonuçla karşılaşıyoruz: dergilerde genellikle, konusu edebiyat olan yazılar yayımlanmakta. Bunların çoğu da edebiyatın "teknik" diyebileceğimiz konularında, çok derin, kimi zaman da iyice yan konularındadır. Okur için, hele sınırdaki okur için bir tekdüzelik de yaratıyor olmalı bu. Dergilerin bir yandan okur yitirirken, bir yandan da ortaya çıkan boşluğu dolduracak sayıda yeni okur kitlesi yaratamamasında bu durumun da bir rolü yok mudur dersiniz? Konusu edebiyat olan yazılar bir dergi için vazgeçilmezdir. Ama hayattan güncel sorunlardan, kültür sorunlarından kopmayan yazılar da gereklidir.

Türkiye Yazıları yayımlanmadan önce, adreslerini elde ettiğimiz 10 bin kadar edebiyatsevere basılı birer mektup yollamış, buna bir de anket eklemiştik: dergide hangi konulara ağırlık verilmesi, özel sayıların hangi konularda hazırlanması gerektiği konusunda. Gelen karşılıklar arkadaşımız Yalçın Doğaner tarafından değerlendirilecek. Bu değerlendirmeyi Ağustos ya da Temmuz sayımızda yayımlayabileceğimizi sanıyoruz. Okurun yönlendirici katkıları bizi güçlendirecektir kuşkusuz. Bugünedek elimize değen anket karşılıklarında okurun birinci sırayı çoğunca kültür sorunlarına, bir kül-

→

CAHİT KÜLEBİ HAYATINI ANLATIYOR
PORTRE : FELEK
ÇOK BOYUTLU KÜLTÜR POLİTİKASI
ENVER GÖKÇE'NİN ŞİİRİ
KÜÇÜK OTURUM : BASIN
ÖZLEM ÖZGÜR "YENİ SOL,,U ELEŞTİRİYOR
GÜZEL NEDİR?
KURAMSAL YA DA PRATİK OLAN
NEDİM GÜNSÜR'ÜN RESİMLERİ

SAYI : 2
MAYIS 1977 / 10 LİRA

tür siyasanın tartışılmasına, kültürün demokratikleşmesi konusuna verdiğini söyleyebiliriz. Özel sayılarımızı okurça öne alınması istenen konularda hazırlamak dileğindeyiz.

Dergimizin ilk sayısı alışılmış olanın üstünde bir ilgi gördü. Birçok yerde birkaç gün içinde tükendi. Doğrusu bu kadarını biz de umamıyorduk. Yine de sakınarak konuşmak doğru olur elbet. İlk sayı "esrarlı" bir sayıdır. Şimdi ikinci sayıyı basımevinde bağlarken, onun serüveni üstünde çok fazla da bir şey bilmiyoruz. Gerçek satış durumu ancak üçüncü sayıdan sonra belli olacak. Yine de elimizde "konuşkan" ipuçları var: Ankara satışları ve aldığımız mektuplar (Orhan Hançerlioğlu'dan Ömer Faruk Toprak'a, Mehmet Kemal'den Ferruh Doğan'a, Edip Cansever'den Mazhar Candan'a uzanan geniş bir yazar çizer yelpazesinden aldığımız mektuplar, her gün posta kutusunu sımsıkı dolduran okur mektupları). Bunlara, yani Peis teoremine ve bileşik kaplar gerçeğine dayanarak söylebiliriz ki **Türkiye Yazıları** daha çıktığı gün, hatta, biraz tuhaf gelecek ama, daha çıkmadan önce, tutunmuştur. Tutunmasaydı da en az bir yıl çıkmasını sağlayacak olanakları bir araya getirmiştik. Şimdi daha güçlüyüz.

İlk sayının hemen bütün yayın organlarında görülen ikinci bir özelliği de, onun, nedense, biçim yönünden en kötü sayı olduğudur. Birçok yanlışımız olmuş. Düzelteceğiz.

Üçüncü bir özellikten de söz edelim: ilk sayı çoğunca aldatıcı biçimde fazla satış yapabilir. Ama, bütün kusurlarına karşın, bir dergiyi kuran, yerleştiren de yine ilk sayıdır.

Genç yeteneklerden de her gün birçok mektup almaktayız. Daha çok şiir gönderiyorlar. Yeni bir şiir kuşağının doğmakta olduğunu söyleyebiliriz. Umutlu olduğumuz genç şairlerin yapıtlarını yayımlayacağız. Bizi daha çok gençlerin yapıtlarından yaptığımız seçmelerle sorumlu tutun. Ustaların dergimizde yayımlanan yapıtlarının sorumluluğu ise daha çok kendilerinindir. Genç şairlerde çoğunca bireysel bir çizgi var. Slogan şiirine tepki olarak açıklanabilir bu. Ama slogan şiiri nasıl aşırı ve gereksiz uçlara varmışsa, gençlerdeki bireysel çizgi de öyle. Genç şair toplumcu şiirin olanaklarını gözden kaçırmamalıdır diyoruz.

Genç öykücülerin yapıtlarını da bekliyoruz. Ama, mümkünse, kısa öykülerini.

BU SAYIDA

Nedim Günsür'ün Resimleri

Küçük Oturum	3	Basın
Ahmet Say	5	Güzel Nedir?
Enver Gökçe	7	Ayaklar Baş Olacak
Attilâ İlhan	8	Açtırma Kutuyu
Tahsin Saraç	8	Halkım, Muştular Sana
Vecihi Timuroğlu	9	Kaç Kez Sekendiz
Elif Sorgun	9	Kış Etkileri
Demir Özlü	10	Kuramsal, ya da Pratik Olan
Uğur Kökden	11	Çok Boyutlu Kültür Siyasası
Süreyya Berfe	12	Şiir Çalışmaları
Özdemir İnce	13	Ağıt
Ragıp Gelencik	14	Neden Yana, Neye Karşı?
Metin Demirbaş	16	Onlara
Turgay Gönenç	17	Nedim Günsür
Muzaffer Erdost	18	Rânâ'ya Br Eylül Günlüğü
Tahsin Saraç	20	Görüşme
Tevfik Akdağ	22	Şiir Çağımıza Daha Uygun
Remzi İnanç	23	Hilmi Usta
Azer Yaran	25	Sen
Cahit Külebi	26	Kendileri
Mete Tuncay	31	Okumak Yazmak
Sadık Munzuroğlu	31	Çobanıl Şiirler
Ragıp Gelencik	32	Yorganımı Sıkı Sar
Özlem Özgür	33	Çağlar Keyder'in Kitabı
Güner Arman	36	Nedim Günsür
Oktay Güneş	37	Televizyon ve Türk Toplumu
Giorgio Donizetti	38	Müzik
Cemal Süreya	43	Ankara Yazıları

TÜRKİYE YAZILARI / Yönetmen: Cemal Süreya / Yazı Kurulu: Vecihi Timuroğlu, Ragıp Gelencik, Cemal Süreya, Ahmet Say, Demir Özlü, Ali Püsküllüoğlu / Sahibi ve sorumlusu: A. Ahmet Say / Selânik Cad. 7-1 Yenişehir, Ankara / Yazışma ve havale adresi: Posta Kutusu 387 Kızılay, Ankara / Yıllık abone 100 TL. dış ülkeler 200 TL. Amerika 400 TL. / İlân: Tam sayfa 1000 TL. yarım sayfa 500 TL. dörtte bir sayfa 250 TL. kutu ilân 100 TL. / Kapak: Sait Maden / Genel dağıtım: Türkiye Yazıları, P.K. 387 Kızılay Ankara / İstanbul ve taşra dağıtımı: Tan Dağıtım, 28 27 41, Baş Müsahip sok. Tan Apt. 10-2, Cağaloğlu, İstanbul / Ankara Dağıtım: Toplum Kitabevi, Zafer Pasajı, Yenişehir, Ankara, / Ege bölgesi dağıtımı: Datic, Konak, İzmir / Dizgi, baskı, cilt: Çağ Matbaası, Ankara

BASIN...

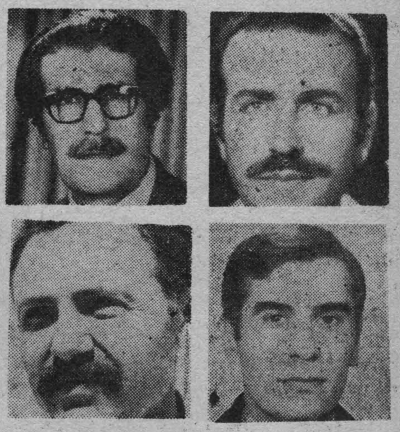

TİMUROĞLU — Günlük yazılı basın tam anlamıyla kapitalist bir sürece girmiş bulunuyor.

SAY — Büyük sermayenin basını denetim altına alması, onun düşünce özgürlüğü savaşımını engelliyor.

PÜSKÜLLÜOĞLU — Akla bir soru geliyor : Türk basını geriliyor mu? şaşırtmacalı bir soru değil bu. Teknolojisi ilerleyen basınımızda, gerçek basın işlevi (haber ulaştırma, bilgilendirme) en aza indirilmiştir.

İNANÇ — Teknoloji ilerledikçe içerikte bir gerileme var.

SAY — Büyük sermaye, basını birkaç biçimde denetimi altına alıyor : Bunlardan biri doğrudan doğruya basın organlarına el atmaktır. Dikkat edersek artık gazete sahipleri olarak büyük sanayicilere ya da büyük tacirlere raslıyoruz.

TİMUROĞLU — Geçen oturumda konuştuğumuz gibi sokağa atacak beş on milyon lirası olmayan kimse gazete çıkaramaz.

İNANÇ — Yalnız o değil. Bugün küçük gazetelerin, Anadolu basınının da gelişme yolları tıkanmış bulunmaktadır. Dağıtım da büyük sermayenin ve mevcut büyük yayın organlarının tekeli altındadır.

PÜSKÜLLÜOĞLU — Bugün **Hür Dağıtım'ın** ve **Gameda'nın** dağıtmadığı bir gazetenin yayılma ve yaşama olanağı yoktur.

SAY — Biliyorsunuz, **Hür Dağıtım, Hürriyet'in** kurduğu bir dağıtım örgütü.

TİMUROĞLU — Gameda da sermayenin, daha büyük sermayenin tröst tehlikesine karşı kurulmuş bir dağıtım örgütü. Bu örgütün ortakları arasında Babıali'nin başka büyük gazeteleri var.

İNANÇ — Böylece yeni bir rekabet yolu tıkanmış oluyor.

SAY — Çünkü bu örgütlerce dağıtılmayan gazeteler Anadolu'ya yayılamaz. Yeni bir dağıtım ortaklığı kurmak ise çok güç. 15-20 milyon harcanmadan böyle bir örgütün ortaya çıkması düşünülemez. Ayrıca sözünü ettiğimiz dağıtım örgütleri dağıttıkları yayın organlarının içerikleri üstünde de denetim hakkına sahiptir. İsterlerse bir gazeteyi hemen batırabilirler. Sermaye yoğunlaşması günlük basında düşünce özgürlüğünü bir de bu yolla öldürmektedir.

İNANÇ — Dağıtım örgütü, isterse, dağıttığı gazeteyi borçlu çıkarabilir. Örneği çok görülmüştür; gazete, dağıtılacağı yerde, depoda bekletilir; sonra da her sayı başına alınan ulaştırma ücretiyle küçük gazetenin sahibine iadelerle birlikte yüklü bir fatura uzatılır.

TİMUROĞLU — Sermaye yoğunlaşmasının bir sonucu da yerel basını her ilde bütün bütüne öldürmesidir. Anımsarsak, Ankara gazetelerinin 1962 yılına kadar yerel bir varlığı vardı. Bir İstanbul gazetesinin Ankara'da da basılmağa başlamasıyla bu tarih Ankara gazetelerinin ölüm tarihi oldu.

PÜSKÜLLÜOĞLU — Basını denetim altında tutmanın bir yolu da özel reklâmların kullanılış biçimi oluyor. Büyük sermaye bu konuda çok bilinçli hareket ediyor.

İNANÇ — Evet. Bunun sonucu olarak Türkiye'de günlük basının, genellikle, egemen çevrelere ve onların siyasal sözcüsü olan siyasal iktidarlara karşı ters düşmemeğe dikkat ettiği görülüyor. Makine, kâğıt ithali, döviz vb. konularındaki ilişkiler bugün siyasal iktidarların elinde. Özellikle yüksek tirajlı basın bu yüzden sürekli bir korku içindedir.

SAY — Basın İlân Kurumu kuruluş yasası da, resmî ilânların verilmesi yönünden, yeni gazetelerin çıkmasını çok katı koşullara bağlamıştır. Diyeceğim, büyük sermaye, siyasal iktidarı etkileyerek, zaten özel ilân alamayacak devrimci, ilerici bir yayın organının kervana katılmasını önlemiş oluyor.

TİMUROĞLU — Resmî haber ajansı da küçük basına yüz çevirmiş durumda. Anadolu Ajansı'nın abone bedellerini biliyorsunuz...

İNANÇ — Bu ajans güya tirajı yüksek gazetelere daha yüksek bedelle satıyor haberlerini. Güya haber ücretlerini tiraja göre kademelendirmiş..

PÜSKÜLLÜOĞLU — Bu ajansın aylık abone bedeli 6 bin liradır. Diyelim 3 bin tirajlı bir gazete için böyle. Oysa 400 binin üstünde tiraj yapan gazeteden topu topu 20 bin lira abone bedeli alır.

SAY — Naylon dediğimiz basının bir bölüğü gerçekten naylon kalmak amacını güden yayın organlarıdır. Ama bir bölüğü de naylon kalmağa mahkûm edilmiştir : bunlar isteseler de çıkamazlar düştükleri çukurdan.

İNANÇ — Kâğıt konusunda da çeşitli yeni dalaverelerin döndüğü söyleniyor. Bir arkadaştan duymuştum : bazı yüksek tirajlı gazeteler bobin kâğıdını ebat kâğıda çevirmek

için gizli tesisler kurmuşlar. Gazete için ucuz fiyatla kâğıt alınıp başka işlerde kullanılıyor. Ya da satılıyor.

PÜSKÜLLÜOĞLU — Açıklanan tirajların gerçek tirajlar olduğundan kuşkulanabiliriz öyleyse.

SAY — Sermaye yoğunlaşmasının doğal bir sonucudur magazin basın. Kültürün demokratikleşmesi yönünde hiç bir işlevi olmayan, gözbağcı gazeteler çıktı ortaya.

İNANÇ — 1960'tan sonra özel basın ajanslarının sayısı da arttı. Bunların kimisi yüksek tirajlı gazeteler tarafından kurulmuştur. Böylece, patronlar gazeteci kadrosu beslemekten kurtuldular. Ama yalnız bu değil. Patronların ustaca ve uzun vadeli bir hesapları da rol oynamıştır bu işte : haberi belli kaynaktan dağıtmak. Haberi denetlemek yani.

TİMUROĞLU — Gazetelerde Basın-İlân Kurumu'nun eleştirildiğine hiç rasladın mı?

İNANÇ — Peki, sen, özel reklâm kuruluşlarının eleştirildiğine hiç rasladın mı?

SAY — Reklâm geliri bir gazetenin can damarıdır. Bu yüzden yıllarca Zeki Müren bile eleştirilememiştir basınımızda.

TİMUROĞLU — Yüksek tirajlı hiç bir gazetenin son yirmi yılda vergi yönünden incelendiğini gördün mü, peki?

SAY — İlâç sorununu kurcalayan yazılar giderek azaldı. Bazı gazetelerde ise hiç yok. Neden?

İNANÇ — Neden?

PÜSKÜLLÜOĞLU — Gazeteler birbirlerini de pek fazla eleştirmiyorlar. Daha doğrusu bazı konularda eleştirmiyorlar Neden?

İNANÇ — Bazı özel reklâm kuruluşlarının vergi kaçırılmasına da araç olduklarını biliyor muydunuz?

SAY — Bizde gazetecilik dün yine de biraz yetenek işiydi, bugünse yüzde yüz bir yatırım işidir.

TİMUROĞLU — Düşünce ve anlatım özgürlüğü kâğıt üstünde kalmakta.

PÜSKÜLLÜOĞLU — Bunun sonuçları ilerde daha çok ortaya çıkacak. Bugün daha başlangıçtayız.

SAY — Eskiden gazete sahipleri yine de ünlü yazarlar, gazetecilerdi. Bir de şimdiki gazete sahiplerine bakın: sanayici, tüccar, komisyoncu... En büyük gazetelerin başında kalem tutmayı bile beceremeyen kimseler bulunuyor. Anadolu'da da paralel bir yönseme görüyoruz : bir manifaturacı, bir emlâk komisyoncusu, resmî ilân almak amacıyla, bir de gazete çıkarıyor. Genellikle böyle.

TİMUROĞLU — Tekelleşme durumunu önlemek için neler önerilebilir acaba?

İNANÇ — Bir kere, çalışanlar gazetelerin sermayesine ortak edilmeli.

PÜSKÜLLÜOĞLU — Basın-İlân Kurumu kuruluş yasası değiştirilmeli. Özellikle yeni gazete çıkmasını önleyen, olanaksızlaştıran hükümler kaldırılmalı.

SAY — Basın-İlân Kurumu gibi resmî bir "Basın Dağıtım Kurumu" kurulmalı.

TİMUROĞLU — Bu kurum yurdun her köşesine her yayını dağıtabilmeli : gazeteleri de, dergileri de.

İNANÇ — Kitapları da. Neden olmasın?

SAY — Dağıtımda eşit şans, inanıyorum ki, düşünce özgürlüğüne gerçek anlamda bir temel atacaktır. Seçme olanağı yaratılacak böylece.

PÜSKÜLLÜOĞLU — Evet, dağıtımda fırsat eşitliği, basının demokratikleşmesinde çok şeyleri değiştirebilir.

TİMUROĞLU — Eğitimde fırsat eşitliği isteniyor da, yayın organlarının dağıtımında neden istenmesin?

SAY — Bingöl'de zıpkın gibi zekâsı olan bir çoban çocuk görmüştüm. Ona eğitim öğrenim fırsatı verilseydi...

İNANÇ — Ne yani? Zıpkın gibi dergilere dağıtımda fırsat eşitliği tanınacak mı sanıyorsun?

SAY — Vallahi kardeşim, demokrasi neresinden gelirse gelsin; az buçuk gelsin de...

TİMUROĞLU — İster Bingöllü çoban çocuğuna ister Ankaravî dergilere...

İNANÇ — Aman azıcık gelsin!

SAY — Amin!

PÜSKÜLLÜOĞLU — Pek kötümsersiniz...

TİMUROĞLU — Demokrasi için neler yapmıyoruz ki...

SAY — Oy da veriyoruz...

İNANÇ — Ve sermaye birikimi her alanda gene de bizi yiyor.

PÜSKÜLLÜOĞULU — Ben umutluyum.

SAY — Ben de. Ama gelişen, fışkıran, er geç yönetime ağırlığını koyacak kitleler adına bu umut.

TİMUROĞLU — Basın da o zaman işte basına benzer!

Deneme

GÜZEL NEDİR?

Ahmet Say

"Güzel" ve "güzellik" kavramları üzerine eskiden şöyle laflar döşenilirdi :

— Güzellik, kendini aynada seyreden sonsuzluktur!

Mösyö Darjanton'a kalsa, o da herhalde şöyle derdi :

— Güzellik! Nerden geliyorsun?

Sayın Suut Kemal Yetkin ise, eski bir eleştirmen ve estetikçi olarak şunu demiştir :

— Sanatçı, içinden geçen bir yolun yolcusudur. Bu yolu, onun yaradılışı çizmiştir.

Bırakalım bunları. Bugünün Türkiye'sinde bir sorunu tartışırken tutturulan teorik-ideolojik düzey çağdaştır ve çağdaşlığı ölçüsünde kıvanç vericidir. Toplumumuzun ulaştığı ekonomik gelişme (nesnel koşullar) ve ezilen sınıfların ulaşmış bulunduğu bilinçlenme ve örgütlenme derecesi (öznel koşullar), düşünce hayatımızı ileri bir düzeye getirmiştir. Kültür sorunlarını, sanatın kuramsal yanına ilişkin sorunları, toplumun genel gelişmesinin dışında düşünmek olasılığı bulunmadığına göre, muhatabımız Darjanton değildir. Ama şu da var: Toplumsal gelişmeyle birlikte, son on yılın siyasal olaylarının soluk kesici temposu, sanat-edebiyat sorunlarında enine boyuna düşünmemizi ikincil plâna itmiş gibidir. Genç kuşaklar "can derdi" ndeyken, "sanat derdi"nde olanların söyledikleri, araya gitmiştir. Doğaldır bu. Ancak şu noktaya dikkat edelim: Doğruyu yanlıştan ayırdediyoruz ve bunun yöntemini bilip kullanıyoruz da, aynı yöntemi güzeli çirkinden ayırdetmek için neden kullanmayalım? Sömürü kötüdür, malûm; sömürü, şu ve şu tarihsel koşullardan ileri gelmektedir ve o kötü koşulları ortadan kaldırmak için şöyle ve şöyle davranmak gerekir vb... Ama sömürü aynı zamanda çirkindir de. Bir olgu karşısında siyasal yargıda bulunabildiğimiz ölçüde, bir olgu karşısında aynı zamanda estetik değer yargısını da belirlediğimizi anlamalıyız. İleri düzeydeki teorik-ideolojik çözümlemelerden yola çıkarak salt siyasal yargımızı değil, ahlâki ve estetik yargımızı da belirlediğimizi görmeli ve bu alanda metodolojik temellere uyarak sorunlarımıza eğilmeliyiz.

Zaten, gündelik hayatta hemen her an estetik yargımızı da devreye sokuyoruz :

— Bu kitap nasıl?

— Güzel/Fena değil/vb....

Nedir "güzel"? İnsanoğlu, estetik değer yargısına nasıl varıyor? İnceliyelim dilerseniz...

Şurdan başlamalıyız : Tarih boyunca birbirine karşıt iki felsefi görüş çatışagelmiştir : İdealizm, materyalizm. Bu iki felsefi görüşün çatışmasının, estetiği içeren alana da yansımış olacağı doğaldır. Materyalistler bu konuda şöyle der :

— Estetik olan, gerçeğe ait olandır. İnsanoğlunun (öznenin), estetik değeri kendine maledebilmesi için, öznel davranışın dışında bir **nesnel** güzelin olması gerekir.

İdealistler ise şunu ileri sürerler :

— Hayır, özneden bağımsız, kişisel davranıştan ayrı bir nesnel güzel düşünülemez. Güzeli güzel yapan, **öznel** tavırdır.

Hep biliyoruz, materyalizm on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ayakları üzerine bastırıldıktan beri, görüşlerinin doğruluğunu hayatın pratiğiyle tanıtlamıştır. Hayat doğrulamıştır onu, olaylar doğrulamıştır. Ama acaba idealistler ne yapmaktadır?

Günümüzün idealistleri, estetik alanda öznel davranışa yeni yeni katkılarda bulunmayı o denli ileri götürmüşlerdir ki, özgür ve öznel sanatçı çabanın prototiplerinden bir ressam, bisikletinin tekerleklerini boyaya buladıktan sonra, yere serdiği tuvalin üzerinde tur atarak, tekerleklerdeki boyaları tuvalin üzerine olağanüstü bir güzellikte geçirmeyi başarmıştır! İşte size alabildiğine özgür sanatçı çaba! İşte alabildiğine öznel, yaratıcı sanatçı tavır!

Şöyle bir olayı da anımsıyorum : Amerika'da düzenlenen büyük bir resim ödülünde, birincilik ödülünü alan soyut tablonun, sanıyorum sosyalist blok ülkelerinden bir ressama ait olduğu söylendiği halde, bu ressam, ödülü aldıktan sonraki açıklamasında, tablonun bir mantolu maymunun kuyruğuna boya bulanarak yaratıldığını belirtmişti.

İdealist görüşün sanatın pratiğindeki görünüşü, mantolu maymunun marifetiyle eşdeğer olsun olmasın, biz mekanik materyalizmin "güzel benim dışımda bir olaydır" görüşüyle de yetinemeyiz. Dünyanın hangi noktasında bulunursak bulunalım, bir soruna eğer çağdaş bir kavrayışla yaklaşmak istiyorsak, diyalektiğin "evet hayırdır, hayır evetdir" formülünü kullanmaktan başka çıkar yol yoktur. Gerçeğin estetiğini de aynı yolla ele alacağız. Bunu yapmakla, (karşıtlıkları ele almak-

la), çözümlenemiyen bir çelişkiye düşmekten çekinmeyelim. Hayat, bizim pratik davranışlarımızla çözümlenen sürekli bir çelişki değil midir zaten? Metafizik düşünce yöntemi, bir şeyin ya "var" olduğunu, ya da "var olmadığını" söylemekte diretedursun, gelin biz, gerçeğin estetiğini kişinin öznel davranışıyla ilgisi olmaksızın aynı zamanda hem var, hem yok kabul edip, bu çelişkiyi çözümlemeye çalışalım :

1 — İnsandan bağımsız olarak gerçeğin estetiği vardır.

Bir çiçeği ele alalım, bir gülü. Gülün kokusu, rengi, taçyapraklarının yumuşaklığı vb., bizimle ilişkisi olmaksızın zaten vardır. İnsanoğlunun gülde bulduğu her güzellik, özne ile bağıntısı olmaksızın mevcuttur. Öyleyse insanların tarih boyunca verdiği estetik değer yargısı da bağıntısızdır. Çünkü, gelişim tarihine göre çiçek, insandan **öncedir.**

Bu, sorunun bir yüzü.

2 — İnsandan bağımsız olarak gerçeğin estetiği yoktur.

İnsanlar, duygularının değerlendirici yargısıyla davranmadıkça, güldeki koku, aslında koku değildir : Çevresine dağılan "kimyasal bir yayılma"dır. Gene duyu organlarımız aracılığıyla gülün taçyapraklarının "kadife gibi yumuşak" olduğu yargısında ise, yumuşaklık, gülün taçyapraklarının fiziksel yapısından başka birşey değildir. "Pembe" dediğimiz, "kırmızı" dediğimiz o güzel renkler aslında dalga boyu belirli ışımalardır. Bu ışımaya biz ancak **öznel** davranışımızla "çekici renk" diyoruz, "güzel" diyoruz. İnsanın öznel davranışı olmasa, o doku yapısı, o ışıma, o kimyasal yayılma **güzel** olabilir miydi?

Bu da sorunun öteki yüzü.

Yukarda belirttiğimiz iki karşıt önerme açıkça göstermektedir ki, insan (tez) ile onu etkileyen gül (antitez) arasında bir bağ, bir ilişki olmaksızın, gerçeğin estetik değeri yoktur. Estetik değer yargısına ulaşabilmemiz için, ne nesneden, ne de özneden vazgeçebiliyoruz. Estetik değer, belli bir nesne (ya da nesneler) karşısında, insanoğlunun fiziksel - ruhsal aracılığıyla oluşabilir. Nesne ile özne arasında bağ kurulmaksızın, estetik değerin oluşacağını söylemek olası değildir.

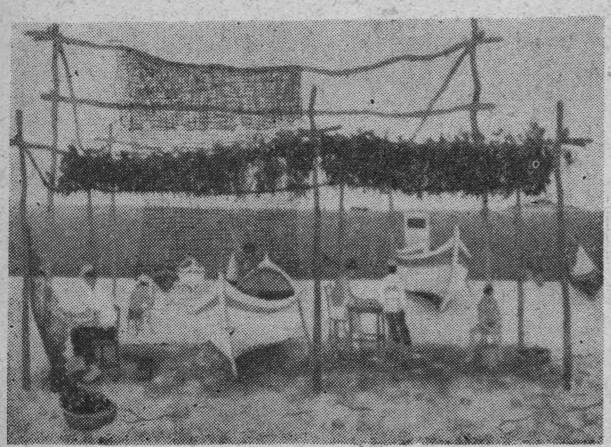

Yukarıdaki somut örnekte (gül ile olan ilişkimizde), insanoğlu (özne) ile gül (nesne) arasındaki devinim, estetik değer yargısını veren çelişkiyi açıkça tanımlamaya yetmektedir :

Gerçeğin estetik değeri, gerçekte özne ile nesne arasında, canlı ve değişken bir bağıntıdır. Gerçeğin estetik değeri, bu ilişkinin kendisidir.

Bu tanımı biraz açıklamaya çalışalım :

Kişisel tavırdan, öznel davranıştan ayrı olan estetik değer, salt "gerçek olanak", evrende var olan bir yapı olarak vardır. Gerçek olan, "gerçek" dediğimiz şey, gerçek olanakların değişimidir (Hegel). Olanağın tanımını da şöyle yapar Hegel : "İç, ya da potansiyel gerçeğe olanak denir."

Öyleyse, gerçekteki estetik değer, ancak canlı bir bağ, duygularla donanmış özne aracılığıyla "olanak"tan tam anlamıyla "gerçek" durumuna geçebilir.

Açıkça görebiliyoruz ki, birbiriyle çelişen bu iki önermeden herhangi birinin geçerliği görecedir. Doğruya bu iki önermenin bütünlüğünü inceleyerek varabiliriz. Bunlardan başlıbaşına birinin geçerliliğini söylemek, yani çelişkiyi bütün olarak ele almamak, estetik değer yargımızı saptırır. O zaman ya mekanik materyalizme, ya da sübjektif idealizme düşeriz. İnsanoğlunun davranışından bağımsız olarak gerçeğin estetiğinin var olduğunu söylemek, mekanik materyalist görüştür. Bu kuramsal savı sanata (sanatın pratiğine) uygulayacak olursak, insani estetiki davranışın "yaratıcı" niteliğini yadsımamız gerekecektir. Eğer "güzel", nesnede insanî yönleri ve boyutlarıyla hazır bulunsaydı, bizim bir fotoğraf makinası gibi onu edilgin (pasif) olarak sanatın pratiğine getirmemiz yeterli sayılırdı. Bir sanat yapıtında insanın yaratıcı gücünün gerekmediği sonucuna varırdık.

Güzele salt öznel (sübjektif) estetik davranış aracılığıyla ulaşılabileceğini, gerçekte nesnel karşılığının olmadığını söyleyen öteki görüşü başlıbaşına ele aldığımızda, bu kez felsefî deyimiyle "sübjektif idealizm"e düşeriz.

Sübjektif idealizmin sanattaki yansıması, tekerlekleri boyalı bisikletiyle tuvalin üzerinde (belki de aynı zamanda ıslık çalarak gezinen) ressamın halidir.

★

Gerçeğin estetiğini, toplum kişisiyle gerçek arasında canlı ve değişken bir ilişki olarak tanımladıktan sonra, metafizik düşünce yöntemine, idealizme, formalizme, ya da ilkel materyalizme kaymamak için, konu üzerinde biraz daha duralım :

Enver Gökçe'den
Bir Şiir

AYAKLAR BAŞ OLACAK

Kan giderdi
Bir yanda
Yaşamak
Kan gider
Kan revandı
Bir yanda ölüm
Hayırlıydı
Yaşamaktan
Bir yanda

İçi sevdalarla
Dolu
Yemyeşil
Bir daldı.
Ve Ölüm ile
Sevda ile
Kan ile
Dönerdi devran.

Gün oldu
Cemreler
Titremeye başladı
Topraktan.
Olmaz olsun
Şu tanklar
Motor sesleridir
Tırtıllı Traktörler
Bana yakışan.

Gün oldu
Dineldi
Dile geldi

Beşiğindeki bebek:
"Ne kadar
Sınıf
Ve
Tabaka varsa
Sömürücü
Kan içici
Ve
Çanak yalayıcı
Ve
Ne kokar
Ne bulaşır
Lümpene kadar
Hepsini ben
Gömmeye gelmişim
Ayakları çıplak
Bir çığırtkan gibi
Avaz avaz
Haykırırım ha la
Ayaklar baş olacak
Ayaklar baş
Haydi ha...

Gül örneğindeki nesnel güzeli bir daha gözden geçirirsek, gerçekte güzelin nesnel yanını, "estetik olguların tohumu" olarak adlandırabiliriz. Güldeki nesnel güzelin özü, (biyolojik yapısı, içinde yaşadığı organik, anorganik, mikroskopik, makroskopik çevresiyle olan bağıntısı), bize bir görünüş sergiler. Kısacası, öz, yaşamdaki olaylar, görünüşüne biçim verir. Biz de varlığın aslını görünüşünden böylece çıkarabiliriz. Varlıktaki gizli tarafın açığa çıkıp sergilenmesi, içeriğinin "gestalt" oluşu, insanoğlunun duygusal davranışına bağlıdır. İşte bu olgu aracılığıyla kişisel duyarlık derin bir "estetik kavrayış" durumuna geçebilir. Başka bir deyişle, nesnelerin özü, bir biçim halinde görünüşünü açığa vurduğu içindir ki, öz ile gürünüşü duygularımızla değerlendirebiliyoruz. Tarih boyunca insanoğlunun yargılayıcı estetik kavrayışı hep bu yolla oluşmuştur. Görünüşten özünü okuyabilen, içerikten "gestalt"ı çıkarabilen, bu nitelikleri içkin özellikteki beşerî duygulardır. Her sanatçı, başarabildiği ölçüde, varlığın özünü ortaya koyan bir görünüş çizmeyi amaç edinir. Sanatçı, bir varlığı anlatırken, onun görünüşüyle, biçimiyle didişir. Varlığın özü ile biçimi arasındaki diyalektik bağıntıyı kavrar ve insanlığın derin kavrayış yeteneği adına sanat yapıtını ortaya koyar.

Demek ki, varlığın aslı, gerçekte öz'ün görünüşüyle belli olabiliyor, bu da gerçeğe dayanıyor. Gerçekler'in duygularla donanmış özneyi kendine çekebilme özelliği, estetiğin öznel yanının, nesnel yanıyla bağıntılı oluşu, "güzel"i tanımamız olanağını sağlıyor.

Bu açıklamalarımıza karşı, biri kalkıp da gerçeğin estetiğinin var olmadığını, "estetik değerlendirmenin kişisel davranışın sonucu olduğunu" söylese, bu savın da ötekinin içine girdiğini görürüz. Kişisel davranışın, duygusal yargının, ya da estetik yargının harekete geçebilmesi için, gerçekte onun bir karşılığı olması gerekir.

Mantolu maymun, boyaya bulanmış kuyruğuyla yaptığı resim ile Amerika'da birincilik ödülünü kazansın bakalım... İnsanoğlu, doğada karşılaştığı her nesnenin, her varlığın gizini bilinçle çözümlemeyi sürdürecektir : Öznel estetik davranışın karşısında uçsuz bucaksız bir evren ve o evrende sayısı sonsuza ulaşan nesneler bulunduğuna göre, gerçekte karşılığı bulunmayan, onu yansıtmayan bir "öznel estetik tavır" yoktur.

Deneme

AÇTIRMA KUTUYU

Attilâ İlhan

Pierre'le oturmuş konuşuyoruz, doğru hatırlıyorsam Montparnasse'da onun pek hoşlandığı ufak bir kahvede, konu komünist gazetelerin kötülüğü; bilenler bilir, gerçekten 50 yılları başında Fransız Komünist Partisi'nin gazeteleri habercilik yönünden de kötüydü, fikir yönünden de! Ben çok akıllı geçiniyorum ya, Pierre'e düğümün ucunu bulmuş adam edasıyla öneriyorum: "— Yahu **Aragon, Eluard, Tzara, Roy, Picasso, Montand** vs. partili değil mi? Bunları gazetelere toplasanız, yeter, hem yayınlarınıza bir kalite gelir, hem satışınız büyür". Pierre'in cevabını hiç unutmam, kaşlarını gözlerine yıkarak: "— Sen deli misin yahu" demişti "...onlar sanatçı, gündelik bir gazeteye yazarlar mı hiç?".

Bu bir. İkincisi on yıl sonrasına ilişkin bir anı: bilmem duruyor mu hâlâ, 60 yılları başında Fransız Televizyonunda bir edebiyat programı vardı, iki sunucu eleştirmen her hafta okudukları beş altı yazarın beş altı kitabını ele alırlar, çokluk, yazarları da çağırıp söyleşerek hem tanıtma görevlerini yapmış olurlardı, hem de eleştiri. O programda, edebiyata ömrünü vermiş **Max-Pol Fouchet,** sık sık, okuduğu bir kitabı ele alıyor, eleştiriyor. Bir keresinde, **André Breton**'un bir kitabını sunacak oldu, bir övgü, bir övgü, işte o kadar olur. Sonra beni çarpan şu sözleri: "—... **Breton**'u gördüm, bu program için onu buraya, karşınıza getirmeyi düşündüm, öneremedim, gelmezdi ki: gerçek bir sanatçıdır o."

Bu da iki.

Sağlıklı Olduğunu Sanmıyorum

Az gelişmiş ülkeyle çok gelişmiş arasındaki farklardan birisi burada mı? Gelişmiş, herşeyi yerli yerine oturmuş bir ülkede, sanatçı sanatçıdır, gazeteci de gazeteci. Az gelişmişte, tersine, iki kavram, iki meslek birbirine karışır durur. Osmanlılar'dan bu yana hele tarihimize bir bakıverin, en ünlü gazetecilerimiz aynı zamanda edebiyat tarihimizin adamlarıdır, en namlı romancılarımızı sık sık gazete yazarı olarak görürüz. Canım, eskiye gitmeye ne gerek var, şu son otuz yılın haritasını gözden geçirmek yeterli, Türk sanatçılarının önemli bir bölüğü ya doğrudan doğruya gündelik gazetelerin trampleniyle 'şöhret'e atlamışlardır, ya da ancak gündelik gazetelerde, radyoda, televizyonda bir köşe, bir program, bir yer sahibi olunca okur kalabalığına kavuşabilmişlerdir. Bunun, Türk edebiyatı için de, Türk basını için de sağlıklı olduğunu sanmıyorum.

Ben gazeteciyim, rastgele gazeteci değil hem, magazin sekreterliğinden tut, dış politika yazarlığına, genel yayın müdürlüğüne, başyazarlığa değin mesleğin bütün köşebaşlarında çalıştım, rahatlıkla söyleyebilirim ki bir sanatçı için en elverişsiz meslek gazeteciliktir, ayrıca gazetenin sanatçıya getireceği okurdan hayır yoktur pek, gazete aydınıdır, o tür aydından ne sap olur, ne saman! Öyledir de, nedir bu bizim sanatçı takımının harıl harıl basına balta oluşu: ne yapıp yapıp

HALKIM, MUŞTULAR SANA

Kanlı kasap kurşunlarıyla taranmış
Yatıyor yirmi yaşın tüm filintalığıyla.

Her şeyin genci güzel, ölümün bile
O yeşil dal acısıyla.

Ne bıçak bir öc çimlenecek, ne bıçak
Topraktaki şu kan sızağında!

Ve erdişi İsa bilgemsiliğiyle
Yanak uzatılmayacak artık kıyıcıya
Bu al kan yunulacak yine kanla.

Ve tansökümüne fırlatılan bir kuş sesi gibi
Namludan atılacak ilk kurşun
Sonun başı olacak tüm acılara.

Allak bullak edecek şu kül durukluğu
Şu edilgen şu kaypak kavgayı
Fidanlıklardan kalkacak kasırga.

Halkım, muştular sana.

Tahsin Saraç

bir köşesinden bir gazeteye atlamaya uğraşırız, edebiyat sayfasında adımızdan söz edilsin, fıkralarında kitaplarımızdan konuşulsun isteriz. Neden? Niye siktirici bir televizyon programına çağrıldık diye işi gücü bırakıp henüz televizyonun t'sinden habersiz birtakım cahil çocukların oyuncağı oluruz? Gazete gazete dolaşıp, kerameti kendinden menkul fıkra yazarlarına dalkavukluk edip, adını ortada dolaştırmak isteyenlerimiz neyin ardındadır?

Bunu düşünmeliyiz.

Sanatçının Hası...

Malraux başka bir vesileyle başkaları için söylemiştir o sözü gerçi, ben burada işime yarayacağı için kafama göre değiştireceğim: sanatçı ya **bir şey olmak** peşindedir, ya **bir şey yapmak!** İlkinin ardına düşmüşse yandınız, yemeyeceği halt yoktur, hele gözünde birşey olmak geleneksel bürokrasi kademelerinin etkisini taşıyorsa, ya da Amerikan tipi halkla ilişkiler kavramının rüzgârını yemişse!... İçinde bulunduğu bir radyo görevlileri topluluğu mikrofona bir piyes koymaya kalkışsalar, 'benim piyesler ne güne duruyor' diyebilecek kadar esnaflaşır; filan gazetede arasıra olsun yazabilmek için ahmaklar şampiyonasında Türkiye'ye altın madalya getirebilecek herhangi bir Babıali patronunun paltosunu tutabilir. Bunlar sanatçılığı basamak diye kullanırlar, milletvekili olduklarında şairliklerini kimse hatırlamaz, (en başta kendileri,) seçimi kaybettikleri gün şiir kitapları yayınlanır. Ya da, hatırladıkça gülsem mi ağlasam mı bilemediğim o hal, hani adam arasıra şiir yazan bir yargıçtır da, kart bastırdı mı, adının altına iki sıfatını birden ekler: "yargıç/ozan".

Sanatçının hası bir şey olmak peşinde değildir, bir şey yapmaya çalışır; yapmaya çalıştığı şey çokluk alışılmamış, olağanı aşan bir iş olduğundan üstelik terslenir durur, önüne olmadık engeller çıkarırlar, hayat hakkı tanımak istemezler: vız gelir, ipekböceğidir o, iki dünya bir araya gelse kozasını örecektir, önleyemezler. Sanıyorum ki, bu türden bir sanatçı eğer yazdığı romanla, yaptığı heykelle ya da resimle doğru dürüst yaşayabilmek olanağını bulsa, ortalarda hiç görülmez, adından söz ettirmeyi tenezzül sayar, külah kapacağım diye esnaf derneğinden mason locasına kadar girmedik delik bırakmayanları görkemle küçümser. Zira bir roman yazmak, bir şiir kurmak, bir heykel gerçekleştirmek öyle büyük ve esaslı şeydir ki, adamın onu ortaya çıkarmak çabası öteki halkla ilişkiler, reklamcılık ve dernekçilik çabalarını hem küçültür, hem anlamsızlaştırır.

Sanatçı mıyız, her sabah, bir şey olmaya mı, yoksa bir şey yapmaya mı çalıştığımız, kendi kendimize sorulacak. Bir şey yapmak peşindeysek, evirip çevirip göze girmeyi falan filan bırakıp gerçekten o şeyi yapmanın peşine düşeceğiz, yok derdimiz aslında bir şey olmaksa, sanatı, sanatçıları rahat koyup; politikada mı, gazetecilikte mi, reklamcılıkta mı neredeyse orada bir halt olabilmek için def olup gideceğiz.

Kaç Kez Sekendiz

Bir Batı şarkısı gibi söylüyorum bu dizeleri
Selensi bir yordamı vardır onların
Ben seleni televizyon çıktıktan sonra öğrendim
Yüreğim yaşamaya nazlanmamıştı daha
Ağırlığım da yetmiş dokuz onda ikiydi

Serçe parmağına dokunmuş muydum
O unutulmaz bin dokuz yüz kırk yedi Ekim'inde
Hilekârca saklanmış bir otuz yılın özlemini
Otuz dakikada serebilirim sedirine
Anayasasında sevdanın zamanaşımı olmaz

Söz ustalarımız zühal demeyi sevdiler
Ben sekendiz demeyi seviyorum
Bir sekendiz kaç altıncı kez yaklaşabilir güneşe
Eksikliğimin bitimini taşıyor gözlerin
Sağında anneliğin ağlıyor solunda sevdan

Neden her şeyi bileyim istiyorsun
Erkeksi yaşamaktan tiksiniyorum
Meksikalılar bile demiryollarına karşı çıkmışlardı
Katırları ve katırcıları düşünerek
Bizdeyse katırların hâlâ hukuku vardır

Vecihi Timuroğlu

Kış Etkileri

Papatyaları suya koydum dirildi
Suda sevginin kendi dizesi

Tutup çektim onları usul usul
Yüzümde bir gülücük yarası

Uçak Tamir Üsküdar Tütün
Çaldı yine eski saatin zili

Biliyorum şimdi açsam pencereyi
Çatılar uzakta zambak gibi.

Elif Sorgun

Deneme

Kuramsal, Felsefî, Ya da Pratik Olan

Demir Özlü

Bizde, belli bir dönemde, kuramsallık tutkusuna yakalanan genç bilinçlerin, yeni (özgün ya da bize-özgü) devrim kuramları yaratamamış olmaları ne kadar doğruysa, 'bize özgü devrimci kuramlar' oluşturmak zorunda olduğumuz da o kadar doğrudur.

Birtakım yanlış temeller üzerinde, bizde 1970 yılı sonlarına doğru 'kuramcı' eğilim genç sosyalistler arasında ağır basmış, karşıtını da hemen doğuruvermişti. Karşıtı, yani salt pratiğe (burada politik eyleme) yaslanan görüş. "Eylemini ortaya koyarsın, ardından gelirler" görüşü...

Genel anlamıyla kuramı, felsefi etkinliği, marksçı felsefeyi elden kaçıran 'eylemci' görüştü bu. Toplumun üzerini kapayan sis perdeleri aralanınca gerçekler de daha belirginleşti. Sadece kitlelerden uzak düşülmekle kalınmıyordu, eylemci görüşle birlikte, başka bir görüş de -radikal devrimci görüş de- başarısızlığa uğruyordu. Daha da ilgi çekicisi, amaçları farklı olduğu halde, radikal görüşün, eylemci görüşü üzerinde taşımış olduğu anlaşılıyordu.

Bir ülkede, o ülkeye özgü devrimci kuramlar oluşturulması, her zaman, marksçı öğretinin yenibaştan kurulması ya da değiştirilerek yeniden varedilmesi, gözden geçirilerek değişikliğe uğratılması anlamına gelmez. Tersine, markçı öğretinin o ülkenin tarihsel, toplumsal kültürel yapısıyla canlı ilişkiler kurması demektir bu. Ülkenin, tarihsel, toplumsal, ideolojik yapısı içine yerleşmesi, ezberlenmiş bir yabancı kuram olmaktan çıkarak, kendi kendine işleyen, kendi kendini -toplumsal pratikle birlikte üreten- bir kuram haline gelebilmesidir.

Sadece 'bilgi' olmanın sınırlarını aşan, yaşamaya da yansıyan, politikten, özel yaşama kadar bütün insani alanlarda kendini üreten, canlı bir toplumsal olgu, gittikçe genişleyen bir kurum. Kendine özgü devrim kuramlarının oluşturulması, bütün bu insani alanlarda, marksçı düşüncenin, yaşayan bir varlık kılınması demektir.

Evrensel bir öğretinin, bir toplumla ilişki kurduğunda verdiği, bir yığın yan üründen başka birşey değildir bu kendine özgü devrim kuramları. Ama, genel kuramdan uzaklaşmayan, pratiği de genel kuramdan uzaklaştırmayan, genel kuramla pratik arasında devrimci öğretinin özüne uygun bir denge sağlamış (içinde bulunduğu gerçekliği idealist unsurlardan sıyrılarak görmüş) düşüncenin yaratılması da o kadar kolay değil.

Tarihsel gerçekliğin doğruca belirlenmesinden, açıklığa, eleştirel nesnelliğe varabilmeye değin, birçok bilgi ve niteliğin elde edilmesi gerekir bunun için. Kuramla pratik arasındaki denge, o toplumun yapısı içinde varlaşmış, birbirine karşıt -diyalektik- alışverişi kurmuş, canlı bir işleyişin varlığına bağlıdır.

'**Feurbach Üzerine Tezler**'in ikincisinde Marx : "İnsan düşüncesinin bir hakikate ulaşıp ulaşamıyacağı sorusu, teorik bir sorun değil, pratik bir sorundur. İnsanoğlu, düşüncesinin hakikatini, yani gerçekliğini, şaşmazlığını ve kudretini praksis'de isbat etmek zorundadır. **Praksis**'den kopmuş düşüncenin gerçekliği ya da gerçek olmayışı hakkındaki tartışma tamamen iskolastik bir sorundur." (Çeviri Selâhattin Hilâv'ındır) diye yazıyordu.

Marx'ın burada eleştirdiği klâsik felsefelerdi. Kuramla pratiğin, daha geniş anlamda, **praxis**'in ilintisini ortaya koyuyor, **praxis**'i bir yana bırakan eski felsefelerin spekülatif, sırlarla örülü, mistik, çözümsüz sorunları içeren niteliklerini ortaya çıkarıyordu. "İnsanın özünün toplumsallığını, toplumsal özün ise praksis" oluşunu, toplumsal özün "edim, eylem, karşılıklı etki" (Lefebvre) olduğunu belirtiyordu.

İnsanın özünün toplumsal oluşunun anlaşılması, insan etkinliğinin, **praxis**'in öne çıkarılması, **praxis**'le klâsik felselerin aşılması, **marksçı düşünce içindeki felsefenin**, belki, daha doğru bir deyişle **"kuramsal etkinliğin'** bütünüyle bir yana atılması anlamına gelmez.

Pratikten kopmuş düşünceyi mahkûm eden yukarıdaki çağrı, felsefeyi bir yana atan salt eyleme, bir çağrı değildir.

Sadece pratiği, deneysel olanı, pragmatik gerçekliği ele alan görüşler (bizdeki sosyal-demokrat görüşler) nasıl marksçı düşünceden uzak düşüyorsa, sadece politik eylemi (bizde kullanılan deyişle 'devrimci eylemi') öne çıkaran görüşler de kuramdan uzaklaşabilirler.

Marksçılığı yaratan felsefi etkinlik bir yana bırakılmamalıdır. Marksçı düşünce felsefi oluşumundan soyutlanarak ele alınmamalı. Özellikle marksçılık, felsefeye ve kuramsal etkinliğe aykırı bir düşünce biçimiymiş gibi görülmemeli.

1970'in kuramları ne kadar yetersiz, yanlış kurulmuş, çocuksu olurlarsa olsunlar, ideolojinin ülkeye yerleşmesinde, onu oluşturan canlı kaynaklara ikide bir yeniden dönmek, marksçı düşünebilmenin ilk koşuludur.

Deneme

Çok Boyutlu Kültür Siyasası

Uğur Kökden

Kültürün yaratıcısı insan. Çalışan insan. Her alanın çalışan insanı. Kültür, ayni zamanda, tarihsel bir olgu. Özü ve içeriği açısından kaynaklandığı sosyo-ekonomik yapıdan soyutlanamaz. Ondan ayrı görülemez,gösterilemez. Ancak, onu yaratan ve besleyen sosyal ve ekonomik yapıyla birlikte ele alındığı zaman anlam kazanır. Anlaşılabilir.

Her sosyo-ekonomik sistem de, kaçınılmaz olarak, geçmişin kültür mirasını bir ölçüde devralır; kendi koşullarına ve gereksinimine göre değerlendirir, özümler. Bir ölçüde de geri çevirir, elbette. Sonunda, öz kültürünü ortaya koyar.

Uzlaşmaz sınıfları içinde barındıran toplumlarda, manevi-düşünsel kazanımların çoğu, egemen sınıfların tekelinde toplanıyor. Sermaye birikimi gibi, bir çeşit kültür birikimi de toplumun bu ayrıcalıklı sosyal katlarında ortaya çıkıyor. Oysa, kültürün en önemli dayanağı gerçek üretici kitleler...

En kestirme yoldan bir tanıma gidilecek olursa, insanın yaratıcı yeteneklerinin bir ifadesi ve ölçeği, kültür. İnsanın kendisini geliştirmek amacıyla, tüm varlık güçlerini harman edip çevresinin ve kendisinin doğasına kattığı her somut yeni değer. Böyle bir katkının oluşumunda —az yahut çok önemli— rol oynayan birçok etken var. Örneğin, kişinin içinde yer aldığı toplumun gelişim düzeyi; insanın yaratıcı güçlerinin ortaya çıktığı, geliştiği toplum biçimleri, vb. gibi...

Tersi elbette düşünülemez: değişik kültürlerde bulunan demokratik ve sosyalist kültür öğeleri her toplumun ortak ilerici kültür mirasını oluşturmakta.

Zaten, bu yüzden, kapitalist düzene sahip herhangi bir ulus için tek bir kültürün varlığından sözetmek olasılığı yok. Dolayısıyla, her ulusal kültür, hem egemen sınıf kültürünün yadsınamaz aynası; hem de, demokratik ve sosyalist külltür öğelerini ister istemez varlığında taşımakta.

Öte yandan, sosyalist kültür de evrensel ilerlemenin dışında yer almıyor. Bu açık bir gerçek! Tüm eski uygarlıkların en geçerli mirasçısı o. "Proletarya kültürü, insanlığın elde ettiği bilgiler toplamının gelişim içindeki bir uzantısı." İnsanlığın biriktirip yığdığı tüm kazanımlarla belleğini zenginleştirme hakkı, yalnız sosyalist kültürün. Lenin'in daha genel planda söyledikleri ayni gerçeğin bir başka türlü anlatımı sayılmaz mı? "Marksizm, XIX. yüzyılın Alman felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız siyaset bilimi olarak en iyi ne varsa, hepsinin yasal mirasçısı."

Yüzyılımızın ilk çeyreğinde, nihilist bir ozan şöyle haykırmıştı: "Yakacağız Rafael'i yarınlarımız adına / Müzeleri yıkacağız, çiğneyeceğiz sanatın boy boy çiçeklerini." Bu, düpedüz kültürün içeriğini ve işlevini anlamamaktır. Sosyalist kültüre karşı geliştirilmiş bir tutumdur. Böyle bir davranışa, gene ayni yıllarda, genç Sovyet Devrimi, evrensel sanat değerleri önünde "tutucu ve koruyucu" olmak ilkesiyle karşılık verdi. Çarlık Rusya'sı saraylarının görkemli salonlarında ahşap mozayık döşemenin bozulmaması amacıyla, ince ve yüksek topuklu kadın ayakkabılarını ilk yasaklayan devrimci Sovyet yönetimi oldu. Batı, onları daha sonra izledi. Belki, Batı'dan alarak da biz: Türkiye!

II.

Görülüyor ki, kültürün çokboyutluluğu vazgeçilmez, kaçınılmaz, yapısının gerektirdiği bir gerçek. Onu evrensel kılan çokboyutluluk. Egemen sınıflar da, bu yüzden, çağların ve çeşitli toplumların ortak aydınlık kültür değerlerinin edinilmesine karşı çıkmakta. Bu değerlerin tanınması, paylaşılması ve özümlenmesini engelleme çabasında. Aslında, onlar da çok iyi biliyorlar ki, gerçek kültür, ancak coğrafyanın ve uluslararası burjuvazinin sınırlarını aşarak özgürlüğüne kavuşabilir. Ancak, bu yolla bütünlüğünü kazanabilir.

Dört yanına telörgü çekip, kültür ürünlerinin aktarılmasına ceza yasalarıyla kısıtlamalar getiren,

dış dünyaya en küçük bir karşılaştırma penceresi açmaktan korkanlar, öz kültürlerini de yaratamıyorlar. Başarabildikleri tek eylem, öz toplumlarının geleceğini karartmak.

Böyle bir davranışın en uç örneklerini faşizmin yükselişi yıllarında Nazi Almanyası vermedi mi? Sistemli ve yaygın biçimde "kitap yakma" girişimleri; nice düşünür, bilgin,yazar ve sanatçının bahtsız göçü, acılı sürgün yaşamı ve trajik sonu hep bu dönemin bilinen özelliği değil mi? O kadar ki, bu tür faşist bir bir uygulama, ünlü Alman ozanı Heinrich Heine'nin tam bir yüzyıl önce öngördüğü şekilde, kitap yakmaktan yola çıkıp insan yakmaya dek uzanmadı mı? Elbette, bu bir uç örnek! Faşist bir devlet politikasının ürünü. O devletin en önde gelen yöneticilerinden biri, Hava Feldmareşali Goering, "kültür sözcüğünü her duyuşumda, içimden tabancamı çekmek geliyor" demişti.

Türkiye de benzer örnekler veriyor. Yukarıdakilere oranla, hiç kuşkusuz, çok daha ılımlı. Ama, nitelik yönünden aynı. Yahut benzer, eşdeğer örnekler. Ceza yasasının kimi maddeleri —sözgelimi 142— düşünce özgürlüğünün önüne çekilmiş bir "utanç duvarı" değil mi? Gene, tam iki yüz yıl önce, Büyük Fransız Devrimi döneminde yayınlanmış düşünceleri (Babeuf'den Seçmeler) aktaranlar için "komünizm propagandası yapmak"tan kovuşturma açmak çağdışı bir tutumu sergilemez mi?

Bunlar, elbette, kültürde soğuk savaşın soyu tükenmiş temsilcileri. Bereket versin, tarih gereğini sürdürüyor: çağımız güneşe doğru ilerlemekte. Etkisini duyuran, yaygınlığını artıran, yeni ve gerçek bir "aydınlıklar yüzyılı" yaşıyoruz. Ve, yaşayacağız. Böyle bir dönemde, uluslararası demkorasinin ağırlığını duyurduğu ve kıtaların kurtuluşunun çok yaklaştığı bir çağda, soğuk savaşın sürebileceğini düşünmek, düşten öte bir ham hayal sayılmaz mı?

Şu ilginç örnek, sorunu somutlaştırmakta belki yardımcı olacaktır:

Bir ara, TV'de, gösterilmesi kararlaştırılıp uygulanan **Savaşan Dünya** dizisinin bir bölümü, "Yahudi Kıyımı" adlı bölüm yasaklanmıştı. Gösterilmedi. Gösterilmedi, ama, onun yerini, emperyalizmin soğuk savaş aracı olarak kullanıp sonra bir kenara attığı "Soljenitsin ile Görüşme" aldı. Birinci, yasaklanan, insanlığın belâsı olmuş Nazi hareketinin ırkçı yüzünü ortaya koyuyordu. Öbürü ise, yalnız Sovyetler Birliği'ne değil kapitalist Batı'nın yönetici kadrosuna da karşı çıkan bir Don Quichotte! Tek bu örnek bile, bizim soğuk savaş havarilerinin kimin yanında ve kime karşı olduğunu belgelemek için yeterli.

Oysa, Nazi belâsı, yüzyılın ikinci çeyreğinde, sözde "demokrasiler"in yardımıyla, tüm demokrasi yanlılarını kapana kıstırmış, en acımasız ve akıldışı bir sona mahkum etmişti. Hitler'in sisteminin sonu ise, öyle anlaşılıyor ki, yıllar sonra gelen yerli ve beceriksiz taklitçilerin yüreğinde kapanmamış bir haysiyet yarası olarak kanamakta. Çünkü, nedeni apaçık: demokrasi nefreti, bunların düşünce ve niyetlerinde, ta başlangıçtan beri karanlık bir leke olarak çöreklenmiş duruyor. Bayat faşizmin Türkiye ithalatçıları, geçmişin gecikmiş ve etkinlikten yoksun avukatları, gerçek demokrasiye, insanın kendisini yaratmasına ve sonunda bir kültür ortaya koymasına hiçbir zaman inanmadılar.

Şiir Çalışmaları

1.
Göğün bu yanı senin
öte yanı benim
Seninki derin, güneşli
benimki sığ, kapalı
Dağlara vurdu otobüs
ovaya indi
Dön şöyle, bir bak
ikimizinki de aynı

2.
Ah deli kısrak
bir tek kamçı vurmadım sana.
gemine asılmadım
ben göstermedim aygırı
sen gördün, parladın
Ah gülüm, vahşi kızım
koşumların çürük olmasaydı
çoktan ölmüştüm

3.
Televizyon antenlerine inerken akşam
bir yıldız parlar uzaklarda
hangi yıldız o
gökyüzünün mü
Sovyetler'in mi Amerika'nın mı
gel de anla

4.
Babası vurgun yemiş
dönmemiş süngerden
Tortop olmuş oturuyor kıyıda
ufka bakıyor
yaşını bile unutmuş

Süreyya Berfe

III.

Ne var ki, etiketi boynunda asılı bu tarih-öncesi mumyaların zararlarından Türk kültür yaşamını korumak amacıyla direnenler, daha sonra bir başka tür kısırlaşma süreci içine düştüler. Bu ikinci tür girişimler, dargörüşlü bir ulusalcılık eğiliminden doğdu.

Böylece, XIX. yüzyıldan daha ileriye atlayamayanların, Türkiye'nin gelişmeye aday kültürünü bir çeşit kuşatması ve soluksuz bırakması süreci başlamış oldu.

Kültür alanına atgözlüğü ile yaklaşım, temelde, yaygın bir yetersizliğin sonucu. Doğal ve genel bir sonuç. Türk edebiyatına yerel özelliklerin damgasının ağırlıklı biçimde vurulması, zaman zaman gülünç sayılabilecek sonuçlara varılmasına yol açtı. Sözgelimi, çok sayıda yabancı dile çevrilmiş bir romancımız hem o baskılar için kitabının sonuna yerel sözcük ve deyişler içeren özel bir sözlük ekliyor; hem de, adı en çok duyulmuş bir edebiyat ödülüne kendini aday görebiliyor. Buna karşılık, ulusal değerlerin yerini ve dengesini en iyi şekilde ölçüp-biçen bir ozanımız, Türkiye sınırlarının dışında da çok tanınan Türk oldu.

Kültür eksikliğinin, geçerli bir karşılaştırma düzlemine oturmamış olmanın adına uzun yıllar "sosyal gerçekçilik" denmesi de, bu yüzden. Belirli bir kuşak, belirli bir dönem, çağdaşlık ekseni üstüne oturmayan kültür erozyonuna uğramış birtakım ürünlerle Türkiye düşünce ve sanat yaşamını kararttı. Gözle görülür ölçüde bir yavanlık ya da hesaplı bir masal havası Türk kültürünü kapladı. Gelişimini önledi. Evrensel birikimden onu yoksun kıldı. Soyutladı. Kısırlaştırdı. Güçsüz bir duruma düşürdü.

İşte, böylesine bir dar açı korkusuyla ele alındığı zaman, **Türkiye Yazıları,** taşıdığı isim yüzünden, birtakım yanıltıcı ve kısıtlayıcı çağrışımları akla getirebiliyor. Ama, belirleyici olan elbette salt bir isim olamaz. Derginin oynayacağı rol, kendisine çizdiği sınırlar ve kuracağı denge, asıl önemli olan. Bu sınırların bir yakasında katıksız yerellik tehlikesi var. İlerici gerçekçiliğe dayanmayan, yanıltıcı öğeler. Öbür yakasında ise, çokuluslu sömürge kültürü olmak gibi bir olasılık, Başka bir deyişle, başka bir tehlike.

Sömürge kültürü, dış kültürün etkisi altında; ona bağımlı, onun uzantısı sayılacak bir gölge oyunu. Ne var ki, sonuna ulaşan XX. yüzyılda klâsik sömürge çağı kapanırken, bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler giderek bir yerine birden fazla kültürün toplam ağırlığı altında kalmakta. Dolayısıyla özgün, bağımsız, çağdaş bilince dayalı kültürün yaratılmasında sürekli gecikmelerle karşı karşıya kalmakta.

IV.

Denge, işte, bu iki tehlike bölgesinin arasında kalan silâhtan arınmış alanda kurulmuş olacak. Ne birine, ne de öbürüne kaymadan.

Nâzım'ı sevmek, anlamaya çalışmak ve savunmak, Şilili Pablo Neruda'dan, Fransız Aragon'dan, Yunanlı Ritses'dan ya da Güney Afrikali Breyten Breytenbach'tan ayrı düşünülemez. Çünkü, tüm değerler bir bütün oluşturmakta. Gene, benzer şekilde, vahşi bir kapitalizmin pençesi altında bunalan bir Türkiye için, bütün bir ülkenin "Ölüler Evi" olduğu sırada Ölüler Evinden Anılar yazarı, yahut bir Çernişevski, bir Tolstoy yabancı olarak görülebilir mi?

O halde, göğün tüm kapılarını, toplumu tam demokratik bir kültüre ulaştıracak tüm olanakları zorlamak gerek. Bunun için, öbür alanlarda olduğu gibi kültür alanında da, yalnız arada bir ve herkesin aşağı yukarı gösterebileceği cesarete sahip olmak yeterli değil. Zorunlu ve önemli olan, her günün istediği cesareti gösterebilmek! Başka bir deyişle, bir kez yenmek yerine sürekli teslim olmamak! Kesin ve geri dönüşsüz zafer elde edilinceye dek...

Ağıt

Bazen yeni bir günün solgun eşiğinde
kanayan bir gece panayırında bazen
bir okul dönüşü bir kent ırmağında
bir dolmuş durağında çiçekli bir akşam üzeri
bir dükkânın önünde bir okul avlusunda
savrulan kağıt parçaları ve tanıklar arasında
yağmur çiselerken kar serpiştirirken
sarartırken güneş beyaz duvarları:
Bir güneş tutulması
Bir beyaz dudak
Bakır bir bakış
Bir deprem;

Sandalyenin arkasında tütün kokulu kazak
temizlikçideki elbiseyi nasıl almalı
çarşaflar sabun kokuyor mavi ve beyaz
boş yerler var yemek masalarında
işte tabakları çatalları kaşıkları
bak, bardağa su dolduran bir abla elidir bu
bu da bir anne gölgesidir balkona konan;

Ve kapının önünde bir baba; bir kum saati.

Özdemir İnce

Deneme - Eleştiri

Neden Yana, Neye Karşı?

Ragıp Gelencik

Sayın Emin Özdemir,

Nesin Vakfının son edebiyat yıllığında yayımlanan incelemem üzerine yazdığınız eleştiriyi okurken öfke, şaşkınlık ve onların doğal sonucu olan sataşmalarla karşılaşmak, açık yürekle söyliyeyim ki, eleştirilmekten o her zaman duyduğum zevki epeyce azalttı. Bence, **Türk Dili**'nin en güvenilir köşesi olmak gereken "Değiniler - Düzeltiler" köşesindeki yazar, kim olursa olsun, serinkanlı kalmalıdır.

İncelememde Marksçı bir yaklaşım bulunduğunu sözde üstü kapalı söylemekle başlıyorsunuz eleştirinize, ve bu yaklaşımı paylaşan bütün araştırma, inceleme, eleştirme emekçilerini küçümser ve Marksçılığa karşı önyargılı olduğunuzu dışavuran bir dil kullanıyorsunuz : **"Sorunları bilimsel ölçütlere göre değil, birtakım kavramların esrikliği içinde yargılayıp tartaşıyorlar. Kavram esrikliğiyse parçacı bir düşünüşe götürüyor onları. ... Ucuz genellemelere, kesinlemelere gidiyorlar. Albenisine kapıldıkları, 'kerrat cetveli' gibi belledikleri belirli kavramlara yaslanarak yapıyorlar bunu."** vb. (Sizden alıntıladığım bütün sözlerin altını ben çizdim.) Ama, bu sözlerin ve böyle bir başlangıcın ne işinize yaradığı pek anlaşılmıyor; çünkü kavram esrikliği yüzünden parçacı düşünüş ile sakatlanmış bulduğunuz incelememde varılan sonuçlardan yalnız biri, benimsediğiniz dilsel tutumla ilgili olanı üzerinde, ve üstelik konuyu epeyce dağıtarak, duruyorsunuz. Bizde dil sorununu ve dilsel sorunu, XIII. yüzyılından günümüze kadar, eksik de olsa gözden geçiren bir incelemede sizi ilgilendirmiş görünen yalnız bu. Acaba "kavram esrikliği" dediğiniz şey, her neyse, bende, incelememin o noktasında mı başlıyor?

Dağıttığınız konuyu toparlamak için eleştirinizi sonundan başına doğru ele alacağım. Son sözünüz şu: **"Kaldı ki sözcükleri seçme ve dilediği gibi kullanma bireylerin dilsel özgürlüğüdür."** Doğrusu onbinlerce kişilik bir stadyumda herkes "GOOOOOOOL!" diye bağırırken, sizin "SAYIIIIIIII!" diye bağırabileceğinizi, ve size garip garip bakanlar olursa, onlara bir Ataç aldırmazlığı gösterebileceğinizi kabul ediyorum. Beni eleştirirken dilsel özgürlüğünüzün tadını nedense hiç denecek kadar az çıkarmışsınız: Anlamdaş sözcüklerin yenilerini seçmekle yetinmiş, üstelik onları **dilediğiniz gibi** değil, **herkes gibi** kullanmışsınız. **Diş** ve **ağrımak** sözcüklerini bu özgürlüğünüze dayanarak seçmediğinizi, ve onların yerine seçtiğiniz sözcükleri **gerektiği gibi değil de dilediğiniz gibi** kullandığınızı varsayarak, dişinizin ağrıdığını nasıl söyleyebileceğinizi araştırdım. Herhangi bir yol bulamadım. Bunun bir yolunu bulmuş değilseniz, özgürlüğünüz burada bitiyor. Yazılarınızda "tutucular" diyerek epeyce sert eleştirdiğiniz kişilere böyle bir özgürlük tanımadığınıza göre, ve bu sınırlar içinde dilsel özgürlüğünüzü hiç kimse elinizden alamayacağına göre, bana karşı özgürlükçü gibi görünmeniz neden?

Bazı kavramlarla birlikte onların yabancı dillerdeki sözcüklerini (onların maddesel varlık biçimlerini) almanın bir zorunluk olabileceğini söylemem hoşunuza gitmemiş. Oysa bu, benim koyduğum keyfî bir kural değil, bir olgu, ve bütün diller için geçerli. Öyle olmasaydı, yeryüzünde % 100 arı kalmış birçok dil bulunmak gerekmez miydi? İnsanoğlunun zorunluklarını en iyi anladığı alanda en egemen olduğunu bilmediğinizi sanmıyorum, ve bu yüzden tepkinizin nedenini kestiremiyorum. Bu zorunlukla ilgili olarak diyorsunuz ki: **"Kendisinin yerini de dilsel sorunda 'şovenliğe, ırkçılığa, kozmopolitiğe hayır; zorunlukların anlaşılmasına, [bugüne] kadarki gelişimin olumlu yanına evet' diyerek belirtmek istiyor. Oysa eytişimi, kentsoyluluğu, anamalcılığı benimsemediğine, bunların yerine diyalektiği, burjuvaziyi, kapitalizmi yeğlediğine, dahası kimi kavramlarla birlikte onların yabancı dillerdeki sözcüklerini almayı önerdiğine göre bu da bir tür kozmopolitlik değil midir diye sorulabilir. Ama sormayacağız."** Anlaşılan, yazınızın son paragrafında öfkeniz yatışmış; beni güç durumda bırakmak istemiyorsunuz. İstemediğiniz bir şeyi yapmak, yani sromadığınız bir soruyu yanıtlamak istemiyorum. Yalnız küçük bir yanlışınızı düzeltmeliyim: Ben, bazı kavramlarla birlikte onların yabancı dillerdeki sözcüklerini almayı önermiyorum; bunun bir zorunluk olabileceğini söylüyorum. Bana bu zorunluğun sınırlarını soruyorsunuz: **"... kimi kavramlarla birlikte onların yabancı dillerdeki sözcüklerini alacaksak bunun sınırı nerde başlayıp nerede bitecek?"** diyorsunuz. Yerinde bir soru. Bu zorunluğun sınırları dilden dile, çağdan çağa değişebilir. Bizi ilgilendiren, ulusal dilimizi geliştirirken bu zorunluğun nasıl ve hangi ölçüde işlediğidir. Dilbilimin bu sorunumuza açık seçik bir çözüm sunduğunu sanmıyorum. (Yanlış olmasını çok istedi-

ğim bir sanı.) **Bizim araştırmamız gereken konulardan biridir bu.** Kişisel gözlemlerime göre,

1. Çok eski olup da tarihsel gelişim sürecinde ilk anlamlarından çok daha zengin anlamlar edinmiş, ilk anlamlarını çok aşmış sözcüklere;

2. Kökleri özel ad olan sözcüklere;

3. Daha erişemediğimiz bir bilim, yapınbilim (**technology**), vb. düzeyinde varılan kavramların ve türetilen ve üretilen nesnelerin adlarına, ya hiç karşılık öneremiyoruz, ya karşılık önerirken büyük güçlüklerle karşılaşıyoruz, ya da her nasılsa önerebildiğimiz karşılıklar genellikle tutunamıyor. **Atom, banka, cebir** (algebra), **elektrik, felsefe, fizik, kanser** birincilere; **grev** (place de la Gréve'den), **makadam** (Mc Adam'dan) **pastörleme** (Pasteurization, Louis Pasteur'den), **röntgen** (William Konrad Röntgen'den), **Sandviç** (belki Earl of Sandwich'ten), **şoven** (Nicolas Chauvin'den ikincilere örnek gösterilebilir. Üçüncülere ise bir görüt (**television**) alıcısındaki parçalardan çoğunun adı ve **bionic, bionics, biocrat, biocracy** gibi oldukça yeni sözcükler örnek olabilir. Bunlardan başka belirli çağlarda, belirli toplumlarda, özel koşullarda belirip yitmiş akımları, ilişkileri, durumları, vb. dile getiren ve artık bir bakıma ölü veya yarı ölü sayılabilecek sözcükleri almaktan kaçınılamaz. Örneğin bütün Batılı dillerin **derviş** sözcüğünü aldığı gibi... Evet, böyle bir zorunluk var, ama yabancı sözcükleri kullanmak gene de sizin "anadil bilincinizi yaraladığı için", **plutokrasi** ve **emperyalizm** sözcüklerine **varsılerki** ve **yayılmacılık** karşılıklarını önerirseniz size ırkçı mı, şoven mi diyeceğimi merak etmişsiniz. **Önce şunu söyleyeyim: Ne yazık ki** önerilerinizin ikisi de eksik ve ikincisi yalnız eksik değil, aynı zamanda yanlış. **Plutokrasi**'ye "Zengin iktidarı" veya "zenginlik iktidarı" anlamına karşılık öneriyorsunuz, ama sözcüğün ikinci anlamı, "zenginliğin verdiği güçle politik ve ekonomik yönetimi denetleyen veya etkileyen sınıf veya zümre" anlamı için karşılık önermiyorsunuz. **Plutokrat**'a da alttan alta nasıl bir karşılık önerdiğiniz belli değil. **Emperyalizm** için önerdiğiniz **yayılmacılık** karşılığı yanlış, çünkü o **expansionism**'in karşılığıdır veya olabilir. **Emperyalizm**'e "kapitalciliğin en yüksek aşaması" anlamına gelen bir karşılık bulursanız ve yukarda anılan eksiklikten de kendinizi kurtarabilirseniz, bilesiniz ki o karşılığı ilk kullananlardan biri olacağım. Bu önerilerinizden ötürü size "ırkçı", "şoven" veya "şovenci" (**Chauvinist**) demek için hiç bir gerekçe görmüyroum. Ama, umarım, "başarısız" olduğunuzu kendiniz de itiraf edeceksiniz. İncelememde "... zorunluk yoksa, başka dillerden sözcük almak gereksiz ve yanlış olur" dendiğini, dli ve zorunluk konusuna buradaki kadar dar bir açıdan bakılamayacağını da eklemeliyim.

Burjuvazi, kapital, diyalektik -ki bunlar yukarda andığım birinci çeşit sözcüklerdendir- yerine **kentsoylular** veya **kentsoyluluk, anamal, eytişim** demenin kavramları çarpıttığını veya belirsizleştirdiğini söyleyerek **bourgeoisie** sözcüğünü örnek alıp yaptığım açıklamayı önce **yetersiz bulmamış** görünerek diyorsunuz ki: **"Kentsoylu[lar] sözcüğünün yapısı, anlamı tartışabilir. Bourgeoisie sözcülüğünün üstlendiği tarihsel ve siyasal içeriği karşılayıp karşılamadığı sorulabilir."** Ve hemen ardından şunu ekliyorsunuz: **"Ancak, yazarın tartışma mantığı sakattır. Sözcükler karşıladıkları kavramları adlandırmaya, ayırmaya yarar. Adlandırdıkları varlık ya da nesnelerle özdeşlikleri yoktur. Böyle olunca kentsoylu sözcüğüne bakarak insanın soyu kent midir diye bir anlam çıkarmak, kerestesi marangozlukta, kabukları sepicilikte kullanılan, şekerli yemişi olan bir nesneyi karşılayan keçiboynuzu sözcüğüyle 'keçinin boynuzu' [Keçi boynuzu** demek istiyorsunuz.] **arasında bir bağlantı kurmak gibidir."** Ve böylece o sözcüğü seviverdiğinizi gülümseyen bir anlatımla dışavuruyorsunuz. Yemiş olarak **keçiboynuzu**'nu, "keçi boynuzu"na benzediği ve dolayısıyla tezinizi zayıflatabileceği sanısıyla mı unuturlanıyorsunuz? "Bir şeyin adı, onun niteliklerinden farklı bir şeydir." (Karl Marx). Dilerseniz bunu adınız ve soyadınız ile kendi niteliklerinizi örnek alıp irdeleyebilirsiniz. Yalnız, burada çok önemli şeyleri gözden kaçırıyorsunuz: Kavram-kavram — kavram-sözcük — sözcük-kavram ilişkilerini. Batıda eskiden varılmış ve maddesel varlık biçimleri (sözcükleri) kendileriyle birlikte doğmuş kavramlar için gönlünüzün dilediği sözcükleri önerebileceğinizi ve onların benimsenebileceğini öyle alttan alta değil, açıkça öne sürüyorsunuz. Yalnız şunu söyleyeceğim: Bu iş bu kadar basit olsaydı, bugün dilsel sorunumuz olur muydu?

Ve kullandığım Türkçeyi en zayıf yanım sanarak diyorsunuz ki: **"Ataç'ın savaşımı tam bir yaygınlık kazanmıştır bugün. En somut örneği de Ragıp Gelencik'in kendi dilidir. İncelemesi'nin sözcük dokusu bir aşağısama bağlamıyle kullandığı 'küçük burjuva sözcük şovenliği'nin getirdiği yeni söz değerleriyle oluşmuştur. Ne ki o kendi yerinin ayrımında değil."** Sayın Özdemir, kullandığım Türkçeye Ataç'ın ve onun tutumunu benimseyen kişilerin de (zararları yanında) katkıları olduğunu asla yadsımadım. Kullandığım dili önce Türk Halkına, ve sonra da XIX. yüzyılın ikinci yarısından beri ulusal dilimizi geliştirmeye emek vermiş birçok insana borçlu olduğumu, ve sizin de aynı durumda olduğunuzu unutmanıza şaşmıyorum; çünkü **insaf** ve **vefa** sözcüklerine bugüne kadar **öztürkçe** karşılık önerildiğini ansımıyorum. Ataç'ın savaşımının tam bir yaygınlık kazandığını da sanmıyorum. Baksanıza, onun sevmediğini, gereksemediğini söylediği ve aşırılık döneminde hiç kullanmadığı "VE"yi siz bile kullanıyorsunuz. Ve iyi ediyorsunuz. "Ataç'ın savaşımı" derken "ulusal dili geliştirme savaşımı"nı kastediyorsanız, onun da tam bir yaygınlık kazandığı söylenemez; ama geçmiştekine oranla daha bilinçli ve bilimsel yürütülmeye başlandığını gösteren sevindirici belirtiler gittikçe çoğalıyor. Ataç'ın yerini ucuzlattığımı söyleyerek bana haksızlık ettiğinizi sanıyorum. **Şey, kadar, nasıl** gibi halk dilinin özümsediği süzcüklere saldırdığı için sözcük şovenliği yaptığını söylerek mi ucuzlatıyorum onun yerini? Peki ama, onun bu davranışının sizce daha uygun olan adı nedir? **Özleştirme-**

cilik mi? İncelememde Ataç'ın gökten zembille inmediğini belirli koşullarda, küçük-burjuva aydınlar ulusalcılığının dilsel sorundaki saldırgan yansısı olduğunu göstermeye çalıştım. Unutmayalım ki Ataç'ın dil geliştirmede doğruluğuna inandığı ikinci bir tezi vardı: Okullarda Latince ve Yunanca okutulması koşuluyla Batılı dilerden sözcük alınabileceği! Bundan da anlaşılabileceği gibi, Ataç dilde papağanlığa (psittacisme) karşıydı. Siz, bugün, böyle bir tezin benimsemesinden yana olabilir misiniz? Ataç kendi nesnel ve öznel koşullarının ürünüydü. Bugün hiç kimse, ne kadar uğraşırsa uğraşsın, ikinci bir Ataç olamaz; olsa olsa Ataçımsı bir dalçaba (gayretkeş) olabilir. Devrim sözcüğünün anlam değiştirdiği günümüzde Ataç'ı bir devrim kahramanı gibi göstermeniz neye yarar? Ataç'ın kendi çağında sizden ne kadar ilerde olduğu şurdan belli ki, onun reformlar (Siz "devrimler" diyorsunuz.) üzerine söylediklerini, ölümünden yirmi yıl sonra ve onlara yeni hiç bir şey katmadan, benimle tartışma konusu yapmak istiyorsunuz. Köprülerin altından çok su aktı. Bana öyle geliyor ki, bugün, Ataç'a haksızlık edeceğim kaygısıyla onu abarttığım da söylenebilir.

Sözün kısası, tutumunuzda, a) birey adına aşırı abartılmış bir dilsel özgürlük anlayışı; b) zorunlukların anlaşılmasına "hayır" diyen bir duygusallık; c) dil geliştirmede keyfî davranılabileceği kanısı; d) Ataç'a aşırı bağlılık; e) onun dışındaki ulusal dil emekçilerine karşı bir haksızlık; veya, hiç değilse bunların kuvvetli belirtileri var. Dil geliştirmenin ideolojik ve politik yanını ise gereğince önemser görünmüyorsunuz. Bütün bunlardan ötürü, incelememin bitimindeki sonuç karşısında öfkelenmeye ve şaşmaya önceden hazırsınız. Asıl üzerinde durmak istediğiniz ve konuyu dağıtarak eleştirebileceğinizi sandığınız o sonuç da şu: Bugün dilsel sorunun çözümü (ulusal dilin korunması ve geliştirilmesi) ile ilgili olarak iki tutum ve uygulamaya karşı çıkılmalıdır:

1. Dilimizin özümsediği yabancı kökenli sözcüklere düşmanlık eden, zorunlukların anlaşılmasına aldırmayıp yabancı kökenli her sözcüğe ille de karşılık önermeye kalkan ve bu yüzden kavramları çarpıtan veya belirsizleştiren, ulusal dilin gelişmesini köstekleyen tutum ve uygulama. (Şoven küçük-burjuva tutum ve uygulama.)

2. Ulusal dilin geliştirilmesinden resmen vazgeçen, dil geliştirme çalışmaları sırasında türetilmiş çok güzel Türkçe sözcükleri bile bir yana bırakıp dilimizi Osmanlıca ve Batılı sözcüklere açan, böylece dilde karışıklığa yolaçarak kavram kargaşası yaratmayı, ulusal bilinci köreltmeyi amaçlayan tutum ve uygulama. (Kozmopolit tutum ve uygulama.)

Saldırgan biçimleri (şovenlik ve ırkçılık) ile birlikte burjuva ulusalcılığı, günümüzde, gerici bir ideoloji ve politika olarak, yalnız burjuvaziye ve emperyalizme hizmet eder. Kozmopolitlik, ulusların ulusal bilincini köreltmeyi amaçladığı için, büyük emperyalist devletlerin dünya egemenliği planlarının gerçekleşmesine katkıda bulunur. Antiemperyalist, ilerici (sosyalizme açık) bir ulusalcılıkta, saldırgan biçimleriyle birlikte burjuva ulusalcılığına ve kozmopolitliğe hiç bir alanda yer yoktur. Ve böyle bir ulusalcılık, ulusal dilin bilimsel geliştirilmesinden vazgeçemez. İşte bunlardan ötürü, yukarda anılan iki tutum ve uygulama birbirinin karşıtezi değildir; tersine, bir ve aynı tezin birbirini tamamlayan iki parçasıdır. Karşıtez şudur: Ulusal dilin korunması ve geliştirilmesi sırasında, şovenliğe, ırkçılığa, kozmopolitliğe hayır; zorunlukların anlaşılmasına ve bugüne kadarki gelişimin olumlu yanına evet! Bütün bunlara karşılık yargınız, gerekçeleriyle birlikte, şöyle: **"Görülüyor ki parçacı düşünüş, kimi kavramların esrikliği içinde dil sorununa yaklaşış Ragıp Gelencik'in çıkmazı oluyor. Dille toplum, dille birey, sözcükle dil olguları üzerinde yeterince düşünmediği için özleştirme çabasını sürdürenlerle bu çabanın karşısında olanları aynı 'kompartıman'a yerleştiriyor."** Sayın Özdemir, siz ya "şoven küçük-burjuva tutum"u bilinçli olarak benimsiyorsunuz ve dolayısıyla yukardaki sonuca karşı çıkarken bilinçlisiniz; ya o tutumu yanılarak benimsemişsiniz veya benimsediğinizi sanıyorsunuz ve bu yüzden doğru davrandığınız kanısıyla bir daha yanılıyorsunuz; ya da bilmediğim ve kestiremediğim özel bir durumunuz var. Birincisi doğruysa neye hizmet ettiğiniz bellidir; ikincisi doğruysa özeleştirinin gereklerini yerine getirmelisiniz; üçüncüsü doğruysa davranışınızın nedenlerini açıklayacağınızı umarım.

Yazınıza **"Kimden Yana, Kime Karşı?"** başlığını koyarak iki seçenek tanıyorsunuz: Şoven tutum ve kozmopolit tutum. Bugün yalnız iki seçenek olduğu doğru. Ama şöyle: Ulusal dilin bilimsel geliştirilmesinden yana olmak ve olmamak.

Onlara

Bütün silâhlar üstünüze çevrildi
Sürüldü MADE İN USA marka kurşun namluya
Kaldınız kavgada bir başınıza
Çünkü ne biz balığız
Ne halk deniz daha

Siz yurdumun kahraman çocukları
Yükseltip bağımsızlığın bayraklarını
Ölecek, öldürüleceksiniz
Bağlanıp kanlı bir mendil gibi gözlerinize
Bağımsız Türkiye!..

Metin Demirtaş

Turgay Gönenç

Nedim Günsür

Nedim Günsür gökyüzü sevdalısı
Bir yapı ustası tutkusuyla bakıyor çatılara
Nakışlıyor çocukların izlediği bir yaşamı
Kiremitler antenler leylekler kargalarla
Ve uçurtmalar onlar ki göğün uçarı çocukları
Zaman ve topraktan çekilen ne varsa
Usulca alıyor boşlukta yerini
Ve ansızın konuyor yaşlıların ellerine bakışına
Ölümün kıyısında ansınan o çocukluk sevinci
Bir renk şenliğinde uçan balonlarla
Kaçıyor bir anda evecen kuşlar gibi
Hüznün solgun egzisiyle dudaklarında
Çiziyor artık tutulamayacak olan yitişi

Gökyüzü saydam bir doğa fırçasının ucunda

Nedim Günsür gurbetçinin ozanı
O adamlar ki kurak topraklarcasına umarsız
Ürkek yüzleri bir değnek ucundaki çıkınlarıyla
Mahzun yiğit güçlü kararsız
Düşmüşler yollara bir seher vakti
Sarıp umutlarını gurbet yorganlarına
Ya da bir vagonun penceresinde
Alıştırırcasına karanlığa gözlerini
Bakıyorlar ellerinden yeşerecek yarına

Nedim Günsür ölümü mühürlüyor suskunun dokusuyla
Sınırsız bir toprakta yürüyen bunca ayak bunca yüz
Yaşıyor bir bilge duyarlığı bir ermiş sabrıyla
Bir solukta ölüme dönüşülen çizgiyi
Küçük çocuklarıyla çıkmışcasına çileli bir yolculuğa
Tutmuşlar tabutları bir kuşu sever gibi
Kül rengi bir göğün uzantısı karlarda
Ardından bakanlarsa ıssız kalan evleri
Vakur sessiz bir ağıtı adımlıyorlar bozkırda

Nedim Günsür çocukluğun sevinci
Bir Levni şenliğinden çıkıyor yola
Canbazlar salıncaklar dönme dolaplarıyla
Surname-i Vehbi'den bir tanrı misafiri
Gergefinde sevinçten işlenen bir doğa
Oyunlarla çoğaltıyor renklerini
Yayılıyor kırlardan sokak aralarına
Ve çocuklar banka afişlerine karşın yumuyor gözlerini
Duvar diplerinde beton yığınlarında

Birden ışıl ışıl vuruyor kıyıya Ereğli
Kömür işçileriyle doğan aydınlıkta
Bir donanma şenliği bir halk resmi gibi

Muzaffer Erdost

Rana'ya Bir Eylül Günlüğü

I

Merhaba demir
Zira
Demiri demire vurarak
Öldürülür
Sabahımız
Evvelâ

Yani
Daha gün ağarmadan
Bir azgun leşker gibi
Uykuyu
Dalayan
Mapusluğun öteki sesi
Demir
Merhaba

Merhaba duvar
Kirli duvar
Yeryüzünün bize dönmüş
Katı ve değişmez yüzü

Merhaba altıncı kule
Nöbetçi
Geceden
Yere bırakılmış
Durenat kutusu
İzmarit
Limon kabuğu
Timsahlı kurşun kalemim
—Rıfat'ın tahliye olurken bıraktığı
1 Nolu Askerî Cezaevinden —
Merhaba
Zira
Güneş
Duvarın üstünden
Sessiz ve dalgın
İnmekte
Avluya

II

Sağ yanımda
Rafta
İlhan'ın
Her görüşte birkaçını getirdiği
Kitaplar
"Kanunnâme-i Sultanî Ber Muceb-i Örf-i Osmanî"
Yanında "Celalî İsyanları"
Yanında "Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar"
Yanında "Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları"
Yanında "Eşkiyalık ve Halk Hareketleri"
Yanında "Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iye Sicili"
Yanında "Derbent Teşkilâtı"
Yanında "Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti"
Yanında "Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal"
Ve saire
Canın sıkılmasın hani
Bilmediğin kitap adlarını
Sıralıyorum diye
Benim
Hoşuma gidiyor
Zira
Her ne kadar
"Eski" tarihimizi olsun öğrenmek
Henüz yasak değilse de
İki yıldan sonra ancak
Beş-on kitabı bir araya koyabilmek
Ve herhangi birini
İstediğim an alıp okuyabilmek
Mümkün oldu diye
Neredeyse
Mapus olduğumu
Unutacağım
Ve gene sağ yanımda
Rafta
Bir seloband
Nivea krem
Tırnak makası
Birkaç zarf: Ege'den mektup,
Barışta'dan kart, Derviş'in mektubu
Silgi
Kalem açacağı
Schereson göz damlası
Gliserin
Bentil
Alujel
Pamuk
Suları'nın fotoğrafı

III

Saat onu biraz geçe
Güneş
Koğuşun önünden
Aşağıya uzanan
Duvarın
Dibine iniyor
Eylül geldi mi

Bir aşağı
Bir yukarı
Gidip
Geliyorum
Dar avluda
Yüzümün bir yarısını ısıtıyor
Güneş
Ve dönüşte
Öbür yarısını

Tecritin önüne
Gece gelenleri çıkarmışlar
"Kadınlar koğuşunun önünden
Aşağıya geçmek
Yasak olduğu için
Uzaktan görüyorum"
İhtimal
Hafif uzun sakallarıyla
İhtimal biraz düşünceli
Biraz şaşkın
Güneşleniyorlar
Duvarın dibinde

IV

Ablamın
Tutuklandığım günlerde
Askerî cezaevine getirdiği
"Ve orada bir süre
Yazı makinemi üzerine koyarak
Masa gibi kullandığım"
Krilent yastığa
Sırtımı dayadım
Oturuyorum

Yatağımda
Geçen hafta gönderdiğim
Fotoğraftaki gibi
Dizlerimin üzerinde
Nizamettin Ustaya
Yeni yaptırdığım
"Rahle"m
Önümde Akdağ'ın "Türkiye'nin
İktisadî ve İçtimaî Tarihi"
İkinci cilt, 194'üncü sayfa
Pencereden giren iğreti bir güneş
Masanın üstüne serili gazetenin
"Milliyet, 21 Eylül 1973"
Mabad sayfasının bazı yerlerine
Örneğin
Renkli basılmış bir "Sana" ilânına
Düşüyor:
"Bolu'dan Bayan Neclâ Metin"
Sevgili kocacığına
Tepside etli pideler sunuyor
Reklâm için gülen yüzüyle
Ranzamdan
Biraz kuşbakışı
Biraz yandan görünüyor
Orman, çocuklar ve saire
Bir sinek, şu anda
Bayan Neclâ'nın burnunun üstüne
Konuyor

Sahi, yarın pazartesi
Görüş günü, 11-12 arası
Artova istasyonu gişesinden
Gece bilet alır gibi Musaköy'e
ya da Yıldızeli'ne
Bir küçük kirli camın önünde
Demir parmaklığın gerisinde
Yüzlerimizi seçebilmek için
Bir cümlecik sevda sözünü
Duyurabilmek için
Olanca sesimizle bağıracağız

V

Bugün öğle yemeğimiz yok
"bilmiyorsun"
12'ye yakın
Ocağa su koydum
Bir domates rendeledim
Biraz sana ile
Pişirip
Ilık suda açtığım
Bezelye çorbasını
Karıştırıp kaynattım
Bir ara taşırdım
"O kadar olacak"
Vahap kendi usulünde salata yaptı
Dünden tatlı kalmıştı
Biraz kavun
Peynir de
Ama rakı yoktu
"Bilirsin aramam
Anadolu'da
Alışılmış bir şakadır diye
Yazıyorum"
Ben ve Vahap
Herhangi bir işimiz olmamasına
rağmen
Biraz acele
Yedik

Saat 13'ü geçiyor
Radyoyu açmadıkları için
Haberleri
Gene dinleyemedik
Ama gezeteler
Nerdeyse gelir
Ecevit Bergama'da konuşacaktı dün
Demirel Erzurum'da
Bayar Trabzon'da

Eh, biz de
Ankara'da konuşuyoruz
Vahap'la
İkide bir gözlerimizi çatıya çevirip
"Dinleyen" var mı diye
Günlük, alelâde sözlerimizi

VI

Vakit erken olmakla birlikte
Güneş duvarların arkasında kaldı
Yani
Dışarda olanların tarafında

Bugün koğuşun hamam günü
Odun gelmediği için
Bu hafta da
Hamama gidemedik
Bir teneke su ısıtıp
Gazocağında
Tuvaletin aralığında
Yıkandım

Bir an
Yabancı bir düşünce gibi geldi
Bilmediğim bir kent gibi geldi
Kendime
Yalnız ve çıplak kalmak

Sonra
Ranzama
Sırtüstü uzandım
Ağır
Kımıltısız
Ama şuradan gelip
Şuraya geçiyor
Hasreti yokluğunun
Derinden duyduğumda
Göğsümün altına
Yayılan alevi
Gagalayan kuşu
Ta
Mağarasına sürüsünü götüren
En eski çobanın
Bedenimde
Kızgın çakıl taşları gibi
Taşıdığım
Özlemini

VII

Ve ne diyordum
Henüz erken olduğu halde
Duvarın
Öbür yüzünü ısıtıyor güneş
Avluyu kuzeyden güneye
Hafif
Isırıcı
Bir rüzgâr dalıyor

Yıkandıktan sonra
Korumam gerek artık kendimi
Ne de olsa yaşlanıyorum
Onun için
Biraz sıkı giyinip
Pencereyi kapayıp
Yatağın üstüne uzanmak
En iyisi

Öyle yapıyorum
Vahap, İlhan Selçuk'un yazısını
okuyor
Yüksek sesle
Amerikan kovboyu Mister Mayk
Keymıl
Havaalanında
Türkiye halkı komünizme karşı
fevkalâde uyanık
Demiş
Dün demiş, yani beş-on yıl önce
"Bugün demiyormuş gibi"
Bugün de
Alman bira fabrikatörü Her Şultz

Sadece dün değil bugün de
Sadece bugün değil dün de
Gene biz içerde olacağız
Dışarda olsak da
Yabancı sermayenin fevkalâde
uyanık bekçisiyken "halkımız"
Sömürünün, zulmün, baskının
Uyanık bekçisiyken
Gene içerdedir düşüncem
Dışarda olsa da bedenimiz
Dışarda olsa da seven, gülen,
eğlenen
Bedenimiz

23 Eylül 1973, Pazar
Ankara Merkez Cezaevi

Tahsin Saraç hazırladığı fransızca - türkçe büyük sözlük üzerine görüşlerini açıklıyor

1 — Nicedir üstünde çalışmakta olduğunuz Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük'ünüz birkaç ay önce yayımlandı. Sanırız, bu sözlük bugüne dek hazırlanmış olan benzerlerinin en oylumlusu ve en ayrıntılısıdır. Çalışmanız ne kadar sürdü? Nasıl bir yol izlediniz?

Cevap — Sözlüğümü yedi yılda bitirdim, günde en az on saatlik öldürücü bir çalışma yaparak. Söylediğiniz doğrudur; Sözlüğüm şimdiye dek yapılmışların en oylumlusu ve en ayrıntılısıdır, bir de, izin verirseniz ekleyeyim, en doğrusudur, ya da başka bir deyimle, en az yanlışlısıdır. Çağdaş sözlükbilim anlayışına uygun bir yol izledim sözlüğümü yaparken. Şimdiye dek çıkmış olan sözlüklerin hemen hemen hepsi 19. yüzyıl sözlükçülük anlayışını ve birinci Dünya savaşı öncesi Fransızcasını yansıtır. Ve yine hepsi küçük Larousse'u örnek almıştır. Oysa her dil gibi Fransızca da birçok değişiklikler geçirmiştir bu süre içinde. Kimi sözcükler eskimiş, kimileri anlam değiştirmiş, kimileri de yeni anlamlar yüklenmiştir. Bir yandan birçok sözcük kullanımdan düşerken, öte yandan, yeni kavramlar getiren çeşitli yeni sözcük dile girmiştir. Özellikle halk konuşması ve argo dilinde değişiklikler olmuştur. Sonra sözlükçülük anlayışı da değişmiştir günümüzde. Sözcükleri yalın anlamlarıyle vermek yetmiyor artık, onları kullanılışlarıyle örneklendirmek gerekiyor; özellikle eylemleri aldıkları ilgeçlerle birlikte göstermek zorunluğu doğuyor, yoksa anlamını bildiğiniz halde o eylemi bir tümcede doğru kullanmak olanağı kalmıyor; deyimler için de aynı şey sözkonusu. Uzatmamak için bu kadarını söylemekle yetineyim. Ben sözlüğümde, işte bu eksiklikleri gidermeye, bu sakıncaları en

aza indirmeye çalıştım. Sözcüklerin anlamlarını örneklerle canlandırdım, eylemlerin ilgeç ve kullanılışlarını yine örneklerle gösterdim. Her sözcükle ilgili hemen hemen tüm kalıp söz, deyim ve atasözlerini o sözcükle ilgili maddenin özel bölümünde verdim. Artık kullanımdan düşmüş sözcükleri sözlüğüme almadım, almak zorunda kaldıklarımın da eskiliklerini belirttim. Bir de günlük konuşmalarda çok geçen ve bugün artık yazı dilinde de geniş ölçüde kullanılan argo deyimlerine de sözlüğümde yer verdim. Sonra, dışarda çıkmış olan ya da Kurumca yayımlanmış bulunan Terim Sözcüklerindeki çeşitli bilimsel terimi, kendilerine genel dilde geçerlik ve işlerlik kazandırma amacıyla, sözlüğüme aldım. İzlediğim yol genel çizgileriyle bu işte.

2 — Yararlandığınız Fransızca-Türkçe sözlükler üstüne ne düşünüyorsunuz? Türkçenin gelişimi de göz önünde tutulursa, sizce bunların hangileri daha başarılıdır?

Cevap — Şimdiye dek yapılmış en iyi sözlük, kanımca, Şemsettin Sami'ninkidir. Ötekiler, onunkinin azçok değiştirilmiş ya da biraz Türkçeleştirilmiş kopyalarıdır. İlk ciddi çalışmayı yapmış olan Şemsettin Sami'dir, dolayısiyle en büyük saygıyı o haketmektedir bu alanda. Ama yukarda da belirttiğim gibi, bu sözlük tarihsel işlevini yerine getirmiş ve bugün için eskimiş, birçok gereksinimleri karşılayabilmekten uzak duruma düşmüştür. Fransızca-Türkçe sözlük olarak ben yalnız M.A. Ağakay'ın Kurumca yayımlanan sözlüğüne başvurdum. Ağakay'ın sözlüğü, kullandığı yön-

tem ve özellikle taşıdığı öztürkçe kaygısı bakımından ilginç bir sözlük; yer yer taşıdığı önemli yanlışlar nedeniyle Fransızca bakımından yetersiz ama yine de ciddi ve saygıdeğer bir çalışma. Öbür sözlüklere hiç bakmadım, niteliklerini bildiğim için. Asıl yararlandığım, gerek Kurum dışında, gerekse Kurumca yayımlanmış olan Terim Sözlükleri oldu benim. Bunların hepsini taradım; adlarını bir bir aramayacağım bu çeşitli sözlük yazarlarının hepsine teşekkürü borç bilirim. Ülkemizde çok iyi Fransızca bilenler hep olagelmiştir; ama nedense, iyi bir sözlük çalışmasına girmeyi pek istememişlerdir bunlar. Haksız da sayılmazlar doğrusu; sağlık bozucu, çok yorucu, usandırıcı bir çalışmadır sözlük yapma. Bir kişinin değil, bir ekibin, bir kurumun yapması gereken bir çalışma. Çok iyi dil bilme yanında, büyük bir sabır ve direnme ister, kafa disiplini ister, çalışma disiplini ister. Bıktırır, ama tadına varılınca da bir kuyumculuk mutluluğu verir. Çok iyi dil bilenler arasından bu işe yönelenler de sınırlı ölçüler içinde tutmuşlardır bu çalışmalarını. Örneğin Reşat Nuri Darago çok iyi Fransızca bilirdi, ama küçük bir sözlük yapmakla yetindi. Benim sözlüğüm de aslında tam istediğim oylumda olmadı; biraz daha geniş tutma olanağından bulunsaydım, örneğim 100-200 sayfa daha ekleyebilseydim, benim için daha doyurucu olurdu; böylece de, yersizlik nedeniyle örnek veremediğim anlamlar örneklendirilmiş, sözlük dışı bırakmak zorunda kaldığım kimi sözcük ve terimler de sözlükte yer almış olurdu; ikinci baskıyı buna göre hazırlıyorum. Kurumla aramızdaki sözleşmeye göre sözlüğümü belirli bir oylumla sınırlamak zorunda kaldım, ama bu durumuyla da, sözlük, şimdiye dek yapılmış olanların en oylumlusu ve en ayrıntılısıdır. Yukarıda belirttiğim nedenlerden dolayı şimdiye dek yapılmış Fransızca - Türkçe sözlüklerden pek yararlanmadım; Fransızcadaki asıl kaynaklara eğilmeyi yeğ buldum.

3 — Fransızcada hangi kaynakları temel aldınız? Onlar arasında ne gibi farklar var sizce?

Cevap — Fransızcada temel kaynak olarak Petit Robert, Larousse en couleur, Larousse Dictionnaire du français contemporain, Littre, ve Quillet sözlüklerini aldım; yan kaynak olarak da, Dictinnaire analogique, dictionnaire des locutinos françaises, Dictionnaire de l'argot moderne, dictionnaire des difficultes de la langue françaises, Le français commercial, Lexique de termes juridiques, Droit administratif, Droit pénal vb. gibi sözlüklere başvurdum. Sözlüğüm genel olarak Robert, Larousse, Littré ve Quillet'nin bir bileşkesidir, ama onlardan ayrı bir yöntam ve özelliği olan bir bireşimdir. Sözünü ettiğim bu kaynak Fransızca sözlüklerden birinde bulunmayan bir sözcük öbüründe bulunabiliyor. Sözlüklerden birinde anlam için verilmeyen bir örnek öbüründe verilmiş olabiliyor. Yine sözlüklerden birinde eylemin aldığı ilgeç belirtilmemişken öbüründe belirtilmiş olabiliyor. Bu nedenle ben, aynı madde için hepsine aynı anda bakmak ve maddeyi ona göre düzenlemek zorunda kaldım, dolayısıyle, onlardaki eksik yanları kendiminkinde gidermeye çalıştım.

4 — Karşılaştığımız başlıca güçlükler neler oldu?

Cevap — Birçok güçlüklerle karşılaştım. Örneğin, hukuk, tıp, müzik, dilbilim gibi alanlardaki terimlerin karşılıklarının çoğu ya Osmanlıca ya da Frenkçe. Kimi kez öztürkçe karşılıkları var ama onların da genel dilde kullanılışı yok. Kimi kez de, hukuk terimlerinde olduğu gibi, Türkçesini koysanız bile bu karşılığın yasaca geçerliği yok; onun için, bu gibi durumlarda, sözcüklerin Osmanlıcalarını ya da Frenkçelerini de vermek zorunda kaldım. Tıp terimlerinde de durum böyle, hattâ daha da güç çok kez. Sonra Kurumun çıkardığı Terim sözlüklerinde çok büyük dizgi yanlışları var. Örneğin Öğretim Terimleri Klavuzu'nda rakamlarla belirtilen karşılıklar var, oysa bakıyorsunuz ne sayfa tutuyor bu rakamı ne karşılık. Sonra sözlüğün fişlenmesinden daktilo ve düzeltmesine dek her şeyini kendim yaptım, yardımcısız. Yazılmasını güvenle eline bırakabileceğim kimse bulamadım örneğin. Biraz Fransızca bilen bir daktilo da sayfasına 10 lira istedi. Oysa, sayfa başına bana elli lira ödeniyordu, vergisi düşülünce de 30-35 lira arası bir şey oluyordu bu, sırf daktilo etmek için istenilen para benim aldığımın üçte biri oluyordu yani... Asıl büyük güçlük birinci cildin basılmasında çıktı karşıma. Sözlüğü basacak basımevi bu nitelikte değildi. Sesbilim harfleri yoktu bu basımevinin bir kez. Sonra basımevinin niteliği düzeltmede, us almaz yorgunluk ve zaman yitimine yol açıyordu. İkinci cilt başka bir basım evine verilince bu sakınca neyse ki giderilmiş oldu. Düzeltmelerde ikinci güçlük Türk Dil Kurumundan geliyordu. Üzülerek belirtmek gerekir ki, Türk Dil Kurumunun, yabancı dillerde düzeltme yapabilecek yeterli sayıda elemanı yok, açıkçası hiç yok. Kurum bu eksiğini gidermek yolunda pek bir adım da atmış değil bugüne dek. Sözleşmemize göre yalnız son düzeltmeyi yapacaktım ben. Oysa, Kurumda Fransızca düzeltme yapabilecek bir tek hanım vardı, o da doğal olarak yetiştiremiyordu; bütün iş yine benim üstüme kaldı. Ciddi çalışmalara girişebilmek için, Kurumun, doğru dürüst para verip kendisine iyi bir düzeltmen ve uzman kadrosu yetiştirmesi gerekir; vardığı bugünkü aşamada kendisi için kaçınılmaz bir zorunluktur bu. Söz açılmışken Kurum konusunda bir içeleştiri daha getirmek istiyorum. Kurum bugün bilimsel çalışmalarını daha da artırmalıdır. Özleştirme kavgası başarıya ulaştırılmıştır bugün artık. En karşı olanlar bile bu akımın kazandırdığı sözcüklerle konuşup yazmak zorunda kalıyorlar. Onun için, Kurumun artık gazete ya da dergi yazılarının ötesinde, büyük dilbilimsel sözlükbilimsel ürünler yaratma yoluna girmesi gerekir. Kurumun şimdiye dek çıkardığı Türkçe Sözlük, Tarama ve Derleme Sözlükleri gibi anıtsal yapıtları vardır. Ama dilbilim konusundaki çalışmaları yok denecek ölçüdedir. Çağımızda ön sıraya geçmiş bu daldaki çalışmaların yansıtılması, hiç olmazsa çevrilip yayınlanması ve Türk okurunun bunlardan haberli kılınması gerekir. Sonra Ku-

→

rum henüz Türk Sesbilimi konusunda doğru dürüst bir ürün yayınlamadı. Kurulalı nerdeyse elli yıl olacak elimizde henüz bir Latince-Türkçe, Grekçe - Türkçe, Arapça - Türkçe, Farsça - Türkçe, Rusça Türkçe, Almanca - Türkçe sözlükler yok. Elimizde henüz doğru dürüst çeşitli Türk diyelekleri sözlükleri yok. Dahası, bir Türkçe kökbilim sözlüğü yok. Kurum öncelikle bu gereksinimleri karşılayacak çalışmalara girişmeli artık. Sonra da, irili ufaklı bütün dünya dillerinde Türkçe sözlükler yapma yoluna yönelmeli, böylece Türkçeye evrensellik kazandırmalı. Elli yıllık geçmişi olan bir kurum artık böylesi bilimsel çalışmalara yönelmek, buna göre elemanlarını hazırlayıp yetiştirmek zorundadır kanımca, hattâ geç bile kalmıştır bunda. Bu amaç için, gerekiyorsa elemanlarını dış ülkelere gönderip yetiştirmeli ve onlara, dönüşlerinde kurumda çalışmayı çekici hale getirmelidir. Ve dahası, Kurum bütün elemanları için, yazgılarını buraya bağlayacakları elverişli koşulları yaratmalı, tüzük ve yönetmeliklerini buna göre değiştirip düzenlemelidir. Elli yıllık geçmiş ve geleneğiyle, Türk Dil Kurumu bugün gerçek bir bilim kurumu olma hak ve niteliğini kazanmıştır, buna koşut olarak, çalışmalarını da daha bilimsel kılmak zorunluğundadır.

5 — Sözlük konusunda yeni tasarı ya da çalışmalarınız var mı?

Cevap — Evet. Türkçe-Fransızca büyük bir sözlük hazırlamaktayım bu kez de. Dışarda bastıracağım; Fransızca - Türkçe sözlüğümden daha oylumlu olacak bu sözlüğüm. Bir de dostum Necati Engez'le bir Hukuk - Tecim - Ekonomi - Yönetim terimleri sözlüğü hazırlamaktayız; Fransızca - Türkçe, - Türkçe - Fransızca olacak bu sözlüğümüz; hayli ilerledik 1978 de bitmiş ve yayımlanmış olacak sanırım.

Şiir Çağımıza Daha Uygun

Öyle değil mi dostlar? Her şeyin daha hızlı değiştiği, her şeyin daha kısa sürdüğü günümüzde şiir çağımıza daha uygun değil mi? Evlerden sokaklara, iş yerlerinden dinlenme bahçelerine, sonu gelmeyen acılardan kapılarda bekleyen tatlı umutlara, renkli konumlardan sıradan konumlara, işçiden memuruna, esnafından doktoruna, delikanlısından yaşlısına, çocuğundan büyükannesine, zamanın su gibi aktığı, günlerin sağanak gibi geçip gittiği yirminci yüzyılın şu son çeyreğinde, uzun uzun romanlar, cilt cilt inceleme kitapları okumak olanağı kaçımızda kaldı ki? Hele hele, bu akışımızın hızını duyurmayan, bu değişmemizi belli etmeyen televizyon kutusunun beyinlerimizi yalancı toklukla doyurma hüneri çoğaldıkça, bu olanak kimimizde kaldı ki. Öyle değil mi dostlar? Kaçınız, haftada, ayda, yılda kaç kitap okuyabiliyorsunuz? İçtenlikle söyleyin, kendinize söyler gibi. Açık açık konuşun, düşünüzü gerçeğinizle karıştırmadan. Ha, dostlar?

Oysa şiir, o her aklı tutuşturan küçük kıvılcım, üç bin yıl önce nasıl bir savaşın yorgunluğunda, bir aşkın sarsıntısında, bir sevincin, bir öfkenin, bir azgınlığın, bir sessiz bekleyişin bin türlü algısında nasıl her saatımızı kolayca dolduruyor ve bizi derinden etkiliyor idiyse, bugün de, bir elektrik akımı gibi duygudan duyguya sıçradığımız, düşünceden düşünceye tırmandığımız bütün anlarımızda, otobüste bir sevginin hazırlanışında, dolmuşta bir kuruntunun büyüyüşünde, vapurda bir korkunun birden yok oluşunda ve bir fincan kahve içimlik nice kısa zamanlarımızda yine bizi öylesine etkileme, yine öylesine çemberi içine alma gücünü yitirmedi. Bazen bir dörtlük, bazen bir mısra yada bıçak gibi bir imge, bizi koca bir kitabın, uzun bir romanın gücüyle sarsmıyor mu? Düşündürmüyor mu? Tutup kolumuzdan başka bir yaşama biçiminin özlemine götürmüyor mu?

Alabildiğine yoğun ve acımasızca kesin olan çağımıza, ayrıntının ve boş lâfın bir posa gibi kenara atıldığı günümüze şiirden daha uygun hangi sanat dalı kaldı ki? Bırakın romanlardaki uzun doğa betimlemelerini, ince ince toplum çözümlemelerini, küçük hikâyelerde anlatılan gerekli ayrıntılar bile, özü oluşturan olayların sıralanışı size bazen gereksiz ve can sıkıcı gelmiyor mu? Ama bir şiirdeki, hatta kötü bir şiirdeki iki sözcük bile ,kanımıza verilen iki damlacık vitamin ya da serom gibi gücünüzü yerine getirmiyor mu? Bir ilâç gibi damarlarınızdaki, beyninizdeki basıncı alçaltıp yükseltmiyor mu? Germiyor mu sizi? Gevşetmiyor mu?

Nasıl olursa olsun, şiir okuyan dostlar, şiir yazın, şiir söyleyin. Sevinçliyken, üzüntülüyken, paralıyken, parasızken, çalışırken, işsizken, hastayken, sağlıklıyken ve nerede olursanız olun, gerçekten yaşamak istiyorsanız şiir kullanın dostlar: karnınızı doyurmaz bu ama, insanlığa inancınızı kanıtlamaz mı biraz olsun sevgili kardeşler, dik tutmaz mı alnınızı her türlü yabanıllığa karşı?

Tevfik Akdağ

Remzi İnanç'ın
bir öyküsü

Hilmi Usta

I.

Ağabeyim haber verdi :

— Hilmi usta hastalanmış. Şimdi hastahanede. Görmeye gidersek iyi olur.

Hilmi usta ağabeyimin ev sahibi idi. Daha doğrusu, oturdukları gecekondunun sahibi. Yılda birkaç kez, o da ağabeylerime gittiğimde karşılaşır, selâmlaşırdık. Bir bahçe içinde, önce Hilmi ustanın birkaç ayak merdivenle çıkılan evi, daha sonra da sırayla iki küçük kondu yer alıyordu. Ağabeyim bunlardan birinde eşi ve üç çocuğuyla kalıyordu. Bayram görüşmelerinde Hilmi ustalara da uğramak durumunda kalıyorduk. Kırk yaşında ancak vardı. Ama yaşının üstünde gösteriyordu. Yıllar önce eşiyle birlikte köyden gelmişlerdi. Bu arsayı elde etmişler, yakınlarının da yardımıyla gece demeden gündüz demeden bu evleri yapmışlardı. Hilmi usta bir resmî kuruluşta çalışıyordu. İşçiydi. Düzenli bir hayatı vardı. Sabah işe gider, akşam dönerdi. Karısının tutumlu oluşu, kondulardan gelen kiralar, onlara geçim sıkıntısı çektirmiyordu. İkisi kız, ikisi oğlan dört çocukları vardı. Karısı Emine hanım, Hilmi ustaya göre daha boylu bosluydu. Elleri, dudakları iriceydi. Şalvarlı haliyle kocaman kocaman görünürdü. Yengem anlatmıştı. Dobrador, erkek gibi bir kadın; evine, çocuklarına kanat germiş bir dişi kartal, demişti onun için. Kocasının bile bir yanlışını görse, bu kocamdır demez, ilk o paylarmış.

Hilmi ustayı görmeye gittik ağabeyimle. Üç yataklı bir odada kalıyordu. Bizi görünce sevindi, karyolasından indi geldi. Sarılıp öpüştük. Kolonya götürmüştük. Çok zaman olduğu gibi şaka yapmaya hazırdı, fakat bir türlü kıvıramıyordu. Yarım ağız gülmeye çalıştı. Dudaklarındaki beyazlık dikkatimi çekti. Yine de üsteledim :

— Yahu Hilmi usta, dedim, ne işin var senin burada? Herkeslerin hasta olacağı aklıma gelirdi de, senin gelmezdi.

Kabahatli imişcesine başını kaldırmadı :

— Oldu bir kere işte, dedi Sesinde belirli bir değişiklik yoktu. Birer sigara yaktık.

Hilmi usta oda arkadaşlarını tanıştırdı bize. Biri oldukça gençti. Bacaklarından rahatsızmış, Sarı yüzlü, toparlak bir çocuk. Öbürü yaşlı, zayıf bir adam. Emekli. Nefes darlığı çekiyormuş. Genç adam bize seslendi.

— Amca, dedi. Hilmi amcanın birşeyciği yok. İnşallah hemen taburcu olmaz. O kadar iyi bir insan ki, burada günlerimiz nasıl geçiyor, bilemiyoruz.

Yaşlı adam yatağında dikelmeye çalışarak :

— Allah razı olsun ondan, dedi.

Aradan bir hafta on gün geçti. Ağabeyim bana uğramıştı. Oldukça üzüntülüydü.

— Hilmi usta bugün yine yatmış hastahaneye. Durumu çok kötüymüş. Yarın gider misin?

— Olur, dedim.

Pazardı. Öğleden sonra kalkıp gittim. Hilmi ustanın odası hayli kalabalıktı. Karısı, büyük oğlu ve ilk kez gördüğüm yaşlı başlı akrabaları hep ordaydılar. Hilmi usta yatağında oturmuştu. Sekiz on gün içinde zayıflamış, süzülmüştü. Rengi de sararmıştı. Dudakları kuru kuruydu. İkide bir dilini çıkarıp dudaklarında gezdiriyordu. Karısı meyva suyu şişesini arada uzatıyor, ama Hilmi usta eliyle itiyordu. Fısıltı halinde :

— Canım istemiyor, diyordu.

Bu kez o günün renkli, bol ilâveli gazetelerinden birkaç tane götürmüştüm. Elimde kalakalmıştı. Uzatıverdim Hilmi ustaya. Aldı, hiç bakmadan, yanındaki genç hastaya uzattı. Bakacak hali yoktu.

Hilmi usta, şimdi artık benim de katıldığım görüşücülerine bakıp duruyordu. Gelenler de inadına öylece ona bakıyorlardı. Hiçbiri konuşmuyordu. Sağlığı üzerine, yarın üzerine birşey söylenmiyordu. Oda-

da hava iyice ağırlaştı. Hilmi usta melûl mahzun bizlere bakıyordu. Utandım kendimden. Arada dilini çıkarıp dudaklarında gezdiriyor, sonra içeri çekiyordu. Bir ara iki elini yatağa bastırıp sağa sola hafifçe dönmek istedi. Sonra vazgeçti. Karısına baktım. İri dudaklı, iri elli, uzun boylu. başörtülü, mantolu, ayakta dimdik duruyordu. Hilmi ustaya bakışını yakaladım. Bir felâketin, uğursuz bir olayın kurbanını görmüş gi-

bi gözleri açılmıştı. Çocuğunu, babasını, sevgilisini kurtarmak için çırpınan, ama umarsızlığını, güçsüzlüğünü algılayan bir kadın vardı karşımda şimdi.

Dayanamadım. İçimde birşeyler patladı. Mutlaka konuşmalı, birşeyler söylemeliydim. Söyleneceklerin hepsi de yalan olmayabilirdi. Mucize değil ama, iyileştirici yeni yöntemlerle durumun değişebileceği, evet değişebileceği anlatılabilirdi. Hattâ teşhiste yanılma bile olabilirdi. Ne demekti yani, adamı yüzüstü bırakmak, "Arkadaş, buraya kadar işte. Hadi eyvallah!" demeye gelen bu suskunluk insanı çıldırtabilirdi.

— Lise öğretmeni bayan bir arkadaşım var, diye gürledim sanki. (Herkes bana baktı. En çok Hilmi usta. Sonra karısı. Sonra genç hasta.) Bu arkadaşın durumu ciddi. Bacak adaleleri günden güne eriyor. Sekiz yılda bilmem kaç santim erime saptamışlar. Yürürken zorluk çekiyor. Nice hastahane, nice doktorlar gördü bu genç yaşında. Henüz bir teşhis de konulamamış doğrudürüst. Sonunda tedavi edildiği hastahanede bir profesör ne demiş biliyor musunuz? "Kızım, git evde uzan yat, ölümünü bekle. Senin için yapılacak başka hiçbir şey yok." Aynen böyle demiş. Öğretmen bekâr. Yalnız başına bir evde kalıyor. Kimi kimsesi de yok. Üstelik sekiz on yıllık öğretmen. Emekli olmasına daha çok var. Maaşından başkaca bir geliri de yok. Bu zayıf ve hasta hanım arkadaş, doktorun dediğinin tersini yaptı. Sürekli çalıştı. Bedensel hiçbir hareketten kaçınmadı. Arkadaşlarından geri durmadı. Hattâ bir seferinde öğretmen örgütündeki çalışmalarından ötürü, lâf aramızda, polisçe gözaltına alındı birkaç gün. Türlü çeşitli hırpalandı orada. Diyeceğim şu: Bu öğretmen arkadaş şu anda görevinin başında. Bedeni zaman zaman ağrıyor ama, yıkılmıyor arkadaş. Koyuvermiyor kendini. O profesörün dediği tarihten bu yana iki yıl geçti. Üstelik o genç bir kız. Sağlam bir adama öyle söyleseler, yemeden içmeden kesilir, yerinden kalkamaz olurdu. Hilmi usta gibi köy çocuğu, sağlam topraktan gelmiş birisi için, hayatı seven birisi için, yarın daha iyi, daha güzel olacaktır.

Sözümü bitirdim. Sanki hiç konuşmadım. Örnek bir olaydan sözetmedim. Hilmi usta başını önüne eğmişti. Karısı ona bakıyordu. Yakınları aksakallı, kuru, yanık insanlar beni yoksayarak Hilmi ustaya bakıyorlardı. Sanki ustanın cenazesine bakıyorlardı. Genç hasta, renkli gazetelerden birini yatağının üstüne açtı, resimlerine bakmaya koyuldu. Emekli hasta, elinde lâstik şırınga uyuyakalmıştı. Odada derin bir sessizlik başladı. Bana öyle geldi ki, biraz kendimi sıksam, deminki konuşmamın yankılanmasını duvarlardan dinleyecektim. İyice rahatsız oldum. Kalkıp gitsem, dedim kendi kendime. Ama nasıl? O sırada bir hemşire geldi. Görüşme saatinin sona erdiğini ortaya seslendi. İlk ben kalktım. Hilmi ustaya yaklaştım. Yanaklarından öptüm. O hiç kıpırdamadı. Arkama bakmadan çıktım hastahaneden. Aydınlık, durgun bir sonbahar vardı dışarda. Öğle sonrasıydı. Bir sigara yaktım.

II.

Hilmi taburcu edildiğinde, bir hafta sorna yine gelin, demişlerdi. Eve geldik. Çocuklar babalarını görünce nasıl sevindiler.. Neşemiz yerine geldi. Küçük Meryem, babasının dizinden hiç ayrılmadı. Hep onun yanında oturdu. Babası yedirdi yemeğini. Birbirlerini pek severler. Yemekten sonra televizyon seyrettik. Hilmi evde yokken hiç açmamıştık televizyonu. İçimden gelmemişti. Çocuklar da istememişlerdi. Büyük oğlan onsekizine bastı. Okumadığı için onu çalışmaya verdik. Bir tornacıda üç dört yıldır çalışıyor. Bayağı erkek oldu. Aklı fikiri arabada şimdi. Bazı arkadaşlarının da varmış. Hilmi o akşam söz kesti. Emekliliği yaklaşmış. İkramiyeyi alınca, olduğu gibi arabaya yatıracak. Ömer çok sevindi.

Ertesi gün Hilmi gidip kışlık ihtiyaçlarımızı, eksik gediklerimizi tamamladı. Bir ton da odun almış. At arabasıyla getirdi. Hiç üşenmeden bir güzel kırdı. Her yıl kendisi kırardı ya, bu yıl yapmasın istedim. Engelliyemedim. Ben de kömürlüğe taşıdım.

Daha sonraki günler dairesine gitti. Rapor mapor işleriyle uğraştı. Hep evde oturdu sonraları. Bahçeyle ilgilendi. Çocuklarını durup durup okşadı, sevdi. Zati hep çocukları severdi. Yalnız bizimkileri değil, ma-

halledeki tüm çocukları da sever korurdu. Çok çalışkandı... Bu oturduğumuz ev, öbür iki kondu, bu bahçe hep Hilmi ile benim sırtımdan çıkmıştır. Hiç mi hiç üşenmezdi.

Cumartesi günü hastahaneye gidecektik. El çantasını hazırladım. Kendisini iyi hissetmiyordu. Rengi bozulmuştu. İki dudağı da iyice beyazlaşmıştı. Yorgun ve halsizdi. Çocukları bir bir sevip öptü. Kucakladı. Onlara halini duyurmak istemiyordu. Küçük Meryem ikimizi birlikte çıkarken pek görmemişti. Arkamızdan ağladı. Ablası içeri aldı zorla. Bahçeden geçtik. Kendi eliyle dikip büyüttüğü ağaçlara baktı. Yaprakları sararmaya, dökülmeye yüztutmuştu. Sonra toprağa baktı. Başını kaldırıp gökyüzüne baktı. Yola çıktık. Bir taksi çevirdim. Hastahaneye geldik. Yolda bana dedi ki: "Emine, bir daha evime döneceğimi sanmiyorum." Kınadım kendisini. "Ağzından yel alsın" dedim, "Neyin var ki.." Karşılık vermedi, acılı güldü.

Ertesi gün pazardı. Siz de gelmiştiniz hani. O gün içimde birşeyler koptu. Evde sabahı zor ettim. Pazartesi günü hastahaneye gittim. Durumu kötüleşiyordu. Doktoruyla görüştüm. Adam açık konuştu. Son günlerini yaşıyor kocanız, dedi. Kan kanseriymiş. Kan kanserinin de en kötüsü imiş. Hızlı yürüyen cinsinden. Elim ayağım dondu. Bu gece refakatçi kalacağım, dedim. Önceleri kabul etmiyen doktor, bu kez olur dedi. Eve koştum. Çocukların ihtiyaçlarını karşılayıp döndüm. İçeriye zorlukla girdim. Henüz refakatçi kâğıdı çıkarmamıştım. Odasına girdim. Gözünü zorlukla açıp beni gördü. Yorgun, her zamanki yumuşak sesiyle :

— Neden geldin, dedi.

— Bu gece burada kalacağım, dedim.

Karşı gelemedi. Ara sıra gözlerini açıp bana bakıyordu.

Oda arkadaşları biraz önce akşam yemeklerini yemişlerdi. Hastabakıcı gelip tepsilerini alıp götürdü. Hilmi kaç gündür yemekten kesilmişti. Meyva suları ve yoğurt veriliyordu. Yaşlı adamla çocuk benimle ilgilenmediler. Başlarını çevirdiler.

Hilmi'nin gözleri kapanıyordu ikide bir. Rengi iyice sararmıştı. Dudakları kirli beyaz bir renge bürünmüştü. Ossaat anladım. Yorganın altından ayaklarını tuttum. Soğuyordu. Soğukluk dizine doğru çıkıyordu yavaş yavaş. Çaresiz, kararsız, perişandım. Ne yapacaktım şimdi? Ankara'da bir büyük hastanenin odasında değil de, sanki dağbaşında, kurdun kuşun olmadığı bir yerdeydim. Hilmi ölüyordu. Yirmi yıllık can yoldaşım ölüyordu.

— Hilmi, dedim. Sesimden ben de korktum.

İrkildi. Hayır, bana öyle geldi. Gözlerini yarım açtı, bana bakmaya başladı.

Yüzüne epeyi yaklaşmıştım. Benim duyabileceğim bir sesle:

— Ne var, dedi, bırak yatayım.

Elini tuttum.

— Hilmi ölüyorsun, dedim.

Gözlerini açtı. Sadece baktı. Sonra belli belirsiz:

— Olsun, dedi.

— Hilmi, dedim, bana bir diyeceğin var mı? Söyle.

— Yok, dedi. Fısıltıyla, acılı. Uykusu bölünmüş insanın rahatsızlığı içindeydi. Gözlerini kapamak istiyor, ben de kapamasın istiyordum. İçime bir kuşku da düştü. Acaba beni tanıyor mu? Yerinde mi kafası? Sordum. Bu bana çok acı geldi ama.

— Hilmi, dedim. Ben kimim? Tanıdın mı beni?

Sorduğuma bin pişman oldum. Gözlerini açtı. Bana baktı. Kızmadı.

— Çocuklara iyi bak, dedi.

Gözlerini yine kapadı. Korktum. Hilmi ölüyordu. Başında birilerinin Kur'an okumasını istedim can verirken. Ama kim? Koridora fırladım. Nöbetçi hemşireye durumu anlattım. Telefonla abimlere, hacı dayımlara haber verdim, gelsinler diye. Döndüm. Hilmi'nin gözleri kapalıydı. Yanındakiler sırtlarını dönmüş yatmışlardı. Alttan yokladım. Soğukluk yukarılara kadar çıkmıştı. Kendimi tutamadım.

— Hilmi, dedim, yüzüne yaklaşarak. Ölüyorsun. Şahadet getir. Allah'a dua et.

Gözlerini zorlukla açtı.

— Hayır, dedi.

— Ne olursun, dedim, benim hatırım için..

— Hayır, dedi, onunla aram yok.

— Son bir defa olsun, dedim. Allah'ın adını an. Duat et, şefaat dile.

Hilmi bütün gücüyle birşeye karşı çıkıyordu sanki. Şimdi o şey için tüm gücünü zorluyordu. Kesik kesik, kendi kendisiyle konuşur gibi :

— Hayır, dedi, küçük çocuğumu bana doyunca sevdirmedi. Fırsat vermedi. Bu genç yaşımda.. Hayır, aram yok onunla.

Doktor, hemşire ve bir hastabakıcı birlikte geldiler. Hilmi'nin yatağını öbür iki hastadan ayırmak için iki çarşaf gerdiler.

Hilmi'nin üzerine eğildim. Öldü artık, dedim. Tıkandım, ağlayamıyordum.

— Hilmi, Hilmi, dedim.

Birkaç saniye sonra gözlerini zorlukla açtı. Bana baktı. Tutup elini öptüm. Ağzı yarım açıldı. Birşey diyecekti sanki. Diyemedi. Öylece kalakaldı. Doktor gelip gözlerini kapadı.

Birazdan hacı dayım ve abim geldiler. Hilmi'nin yatağının ucunda okumaya başladılar.

Sen

sende oyun yaygın kavga
incedir
sana gönül vermek
başkadır
ve yöntemimcedir
seni sevdim
toprak uçar su çıkar ağaca
en son koşu
İki denizi görüncedir
seni sevdim
vardım yüce amaca

Azer Yaran

Cahit Külebi

"Çocukluğum"

1916 ya da 1917 güzü sonuna doğru doğmuşum. Babamın Kur'an üzerine yazdığı not 1332 Aralık ayı. Milâdi'ye çevrilince 1917 yılının 9 Ocak günü oluyor, doğruysa. Ha bir yıl önce ha bir yıl sonra, ne önemi var, denilebilir. Bence çok önemli. O kış kıyamet günlerinde annem de tifo ya da tifüsten ağır hasta göç ederken bir kağnı üstünde de doğabilirdim. Annem çok sağlam yapılı bir köylü ağa kızıydı. İnatçı, acımasız, pratik zekâlı. Yaşı belli değildi. Hiç perhiz etmedi, 90'ına doğru öldü.

Annemin ateşli hastalığı onu, hem de bakımsız kış göçünde, öldürebilir. Ölseydi ben de karnında ölecektim. Bu hastalık bende bir eksiklik bırakmadı. Çocukken ben de sağlıklıydım. Seferberlik günlerinde beni köyde çok iyi beslemişler. İri kemikliyim. Fazla tatlı canlı da değilim. Ülser gibi, anfizem gibi hastalıklar sonradan oldu.

Ben doğmadan birkaç ay önce bir göçmen kafilesiyle Zile'ye gelmişler. On km. kadar uzaktaki Çeltek köyüne yerleşmişler. Hem hayvanların bakımı böylelikle sağlanmış, hem de babam annemi köye yerleştirip Zile'de başına buyruk yaşamış.

Doğduğum gece babam Çeltek'te evliya Şeyh Mahmut'un türbesinde rakı içiyormuş. Müjde götürmüşler, ilk oğlu olduğum için çok sevinmiş. Adımı da türbesinde rakı içtiği şeyh ile o yılların ünlü yazarı Hüseyin Cahit'ten alıp Mahmut Cahit koymuş.

O günleri küçük yaşta anımsamama olanak yok. Ama, annem, büyükannem ve iki ablam o denli çok konuşmuştur ki, Zile'den ayrıldığımız yıllara dek -hangi yılda kaç yaşımda ayrıldığımı bilmiyorum- hemen birçok şeyi yarı imgesel yarı gerçek olarak yaşamış gibiyim. Daha doğrusu belleğimde küçük pembe-toz bulutlar, hoş kokular var. Bugün 60 yaşımda bile ara sıra anımsasam bu bulutlar, bu dumanlar savrulur durur.

Çeltek köyü benim için haşhaş çiçeği, mısır tarlası, eşkiya baskını tüten damlarla dolu bir yer. Dayımı bir mısır tarlasında hem vurmuşlar, hem boynuna ip takıp sürümüşler. Bir bunu biliyorum, bir de annemin beni kucağına alıp Zile'ye, babama baskına gittiği bir günü anımsıyorum. Oğlan çocuğu önemlidir, köy yerde. Annem babama karşı beni hep bir tüfek gibi kucağında taşıdı. Yayık yayarlarken yayığa bindirdiler. Ayrıca annem, doğu köylerinde öğrendiği, daha sonra hiç bir yerde duymadığım, Kürtçe tümcelerle süslü masallar söylerdi.

Babamın Zile'de Hatun adında bir dostu (metresi) ve birkaç da yerliden, memurdan arkadaşı vardı. Sonraları bunları oldukça tanıdım. Annemin kavgaları, beni kucağına alıp yaptığı baskınlar bitip tükenmedi ama, babam sanıyorum ki, Zile'den ayrılıncaya değin Hatun'u bırakmadı. Bu kadın, anımsadığım kadarıyla kaşlarına rastık çeken boylu boslu bir kadındı.

Bir de tövbekâr olmuş Bamyacıkızı adlı bir eski yosma vardı. Çok iri, belki 150 kiloluk bir kadındı. Dediklerine göre, her yıl karnından altı sekiz okka yağ aldırırmış. Arasıra evine bağına bizi yemeğe çağırırdı. Annem onun çağrılarına kızmaz, giderdi.

Kadınlardan açılmışken, bir de İsmet adlı yosmayı anayım. Babamla arkadaşları bizde yiyip içerken İsmet'ten söz ederlerken "onunkinin" hokka gibi olduğunu söylerlerdi. Gözümün önüne mor renkli, şimdilerde bilinmeyen bir dökülmez hokka gelirdi. Kadının orası hokkaya nasıl benzer bir türlü çözümleyemezdim.

Zile'de benim de günahlarım var. Üç dört yaşlarındayken benden birkaç yaş daha büyük kızlarla su perileri gibi acayıp, anlamını bilemediğim bir şeyler yapardık. Sırt üstü, suda yüzer gibi... Güneşin suya vuruşundaki aydınlığı Zile'nin sıcak toprakları üzerinde, şehvet kokusu saçan o acı renkli otlar arasında ilk kez gördüm. İşleyip işleyeceğim günah da bundan ibaret kalmıştır.

Sanıyorum ki, üç yaşıma geldi-

ğimde Zile'ye taşındık. Beni hemen ana okuluna verdiler. Annem, benim için gösterdiği ihtirasla hemen hiç rahat bırakmadı. Sabahları döğerek okula göndermek isterdi. Ben de gider gitmez kaçardım. Okulda sonsuz bir yalnızlık ve gurbet duygusuna kapılır ve korkardım. Ya eve, ya da ablalarımın okuduğu İnas Mektebine kaçardım. Kendim de ablalarım da çok sıkıntı çektik bu yüzden. Sonra bir "Nümune-i Terakki" adlı Allahın belası güya modern okula verdiler. Orada hiç ders yapılmazdı. Bizi davar gibi sınıfa kapatırlardı. Ben de pencereden kaçardım. Ablalarımın araya girmesi de para etmez annem beni süpürgeyle, değnekle döğerdi. Kimi kez ben de anneme saldırırdım. O zaman ablalarım da beni tutarak anneme yardım ederlerdi. Köylü annem çok zeki, şahin gibi bir kadındı. Başka zamanlar ayaklarımı eteklerinin altına sokarak masallarını dinlediğim o sıcak anne, okul konusunda zebani gibi olurdu. Sonunda beni evimize çok uzak Dutlupınar ilkokuluna verdiler. Öğretmenim uzun ak sakallı, nur yüzlü, mahalle mektebinden gelme biriydi. Hiç bir derste bizi kapatıp gitmez, çok sevgi gösterir ve elişi kâğıtlarından levhalar yaptırırdı. Çok küçüktüm ama hâlâ unutamadım. Örneğin: "Maarif Ruh-i Millettir". "Nush ile uslanmayanı etmeli tekdir" vb. gibi levhalar. Hele öyle elişi kâğıtlarından hasırlar ördürürdü ki, bugün ilkokullarımızda niçin yaptırılmaz, şaşarım. Pamuk Hoca beni öyle bir bağladı ki, bir daha hiçbir okulda dersten kaçmadım. Ertesi yıl da Artova'ya taşındık.

Zile'de çok küçüktüm, Lise 11. sınıfta arkadaşlarımla çekilen resimden anlıyorum ki, beni doğar doğmaz okula vermişler. Bu yüzden, yürekli ve atak yaradılışlı olduğum halde, bütün yaşamımda utangaç ve çekingen kaldım. Özellikle yabancıların yanında bu tutumum benim için büyük bir eksiklik oldu. O küçük yaşıma karşın Zile'den yüzlerce sayfalık anım var. İleride, bunları bir tür yaşam-öykü olarak yazabilirim belki. Burada yalnızca, Zile isyanında annemin yaralanmasını, babamın temsilci olarak isyancılara gitmesini, Kedici Mehmet adıyle tanınan Jandarma onbaşılığı yapmış bir isyancının, kadınların şalvarına kedi koyarak, sopayla kedilere vurup kadınların apışaralarını tırmalatarak işkence yaptığını, öyiece konuşturduğunu (şimdikiler duymasın!), Zile'nin şiirli Ramazan gecelerini, bağ bozumu şiirsel günlerini, Zile'nin o akıl almaz çocuk oyuncağı kayış toplarının güzelliğini birer satırla geçmem zorunlu.

Zile'de bir de çocukların cula (karga) besleme alışkanlığı vardı. Ben de bir süre besledim. Donuk kara rengi, boncuk mavisi rengindeki gözleri ve avuç içinde sığanmış gibi duran gövdesiyle ondan günün hiçbir saatinde ayrılmazdım. Ne yedirdiğimi anımsamıyorum. Bu culaların ağzına tükürülürdü. Neye yaradığını da öğrenmedim. Öğrendimse de unuttum. Cula beslemekten amaç onu konuşmaya alıştırmaktı. Ben de çok uğraştım. Konuşturamadım. Konuşan cula da görmedim.

Erzurum'dan göç ederken iki azabımız varmış. Taho kürtmüş. Annem gibi o da tifo ya da tifüse yakalanmış. Bu hastalık sonucu öldüğünden kendisini tanıyamadım. Çok sözü edilirdi. Alo ile karısı Bahizer bizimle yaşadılar. Sonra nasıl ayrıldılar, şimdi anımsamıyorum. Alo Ermeniydi. Müslüman olmuştu Bahizer adını değiştirmediğine göre buna gereksinme duymamış olabilir. Evimizin işlerini yaparlardı. Oturduğumuz kira evinin bahçe içindeki bölümünde kalırlardı. Cuma sabahları ikisi de evde olurdu. Belki de Cuma değil pazardır. Bahizer bulgur pilavını sofraya getirir, soğan kırardi. Alo, yağ getirtirdi karısına, şakalaşarak tahta külekten, tahta kaşıkla dolu dolu alır, dumanı tüten bulgur pilavına karıştırırdı. O yaşımda, bunun doğal olduğunu sanırdım. Aradan çok yıllar geçtikten sonra anımsadıkça, bu yağların benim onuruma konulduğunu anlayabildim.

Cahit Külebi, çocukluk yıllarında babasıyla birlikte.

Babamın iki at arabası vardı. Birini yaşlı Osman Efendi, öbürünü ise onun oğlu Muhammet sürerdi. Onların da Erzurumlu olduklarını sanırım. Muhammet genç irisi, iyi yüzlüydü. Malatya'ya sefer yapan barhanalarda çalışırlardı. Renkli resimli ince kâğıtlara sarılı portakallar getirirlerdi. Öyle güzel kokardı ki bu portakallar, bugün bile unutamadım.

Nüfus Kâtibini eşi, kundaktaki çocuğu ve annem, ben, iki ablam, kundaktaki kardeşim Nahit vardık. Nahitle aramızda beş yaş olduğuna göre demek ki beş altı yaşlarındaydım.

Atlarımız dev gibi bakla kır iki aygırdı. Nasıl oldu, ürktüler, sandık büyüklüğünde, daha iri kayalar ve onların arasında kısa çayırlı bir inişli düzeyde yıldırım gibi gittiğimizi anımsıyorum. Annem, "Osman Efendi, sen bunların hesabını beye vereceksen" diye bağırınca atların arasına atladığını gördüm. Zayıf, uzun ak sakallı, sırtında beyaz gömlek bulunan bu ihtiyarı hiç unutamadım. Gözümü açtığımda, yarıbelimden aşağısı arabanın teknesi içindeydi. Hiç bir acı duymuyordum. Küçük ablam da arabanın teknesi içinde kalmış. Bir anı anımsıyorum. Osman Efendi yerinden doğruldu, pervane gibi döndü ve bir yiyecek çuvalının yanına yıkıldı, ölmüşmüş. Atlar da ters düşmüş, sırtüstü debelenen böcekler gibi çabalayıp duruyordu. Annem, hayranlar ölecek diye sağa sola koşuyordu. Uzaktan renkli urbaları, önlerinde yüklü eşekleriyle sıraçlar geçti. Bir ara yanımıza yaklaşır gibi oldular. Annem onlara doğru koştu. Tek söz söylemeden geçip gittiler.

Bunlar sıraç olduğundan sünnileri sevmezmiş. Sonradan evde böyle diyorlardı. Ancak, ben onların bizim sıraç olmadığımızı nasıl anladıklarına akıl erdiremiyordum. Sonunda, bir atlı tahsildar çıkageldi. İlk iş olarak atların koşum kayışlarını kesti. Atlar ayağa fırladılar. Ondan sonrasını hiç görmedim. Ablamı, beni arabanın altından çıkarmışlar. Nüfus Kâtibinin çocuğu, anasının kucağında kundaktan fırladığı için ölmüş. Annem-Nahit'i sıkı tuttuğundan bizim çocuğa bir şey olmamış. Annem sonraları bu davranışıyle öğünür, sağlam davranışlarından bir örnek sayardı.

Sanıyorsam bir köye eğlenceye, bugünkü deyimle kır gezisine gidiyormuşuz. Sonuç böyle olmuş. Küçük ablamla ben uzun süre sakat kaldık. Ablam koltuk değnekleriyle gezdi. Benimse çenem incinmiş ve yaralanmıştı. Bir süre yemek yiyemedim.

Bu Osman Efendinin oğlu Muhammet de bizim arabalarda çalışırken ciğerlerinden hastalandı, öldü. Kışta kıyamette Malatya'ya sefer kolay değildi. Muhammet, genç irisi, çocuk yüzlü ve boğazı tokluğuna çalışan bir köylüydü. Bizim dev gibi atların bacaklarına kara su indiğini söyledikleri bir sırada onları bir su başında görmüştüm. Yok pahasına sattılar.

Aradan bir süre geçince, bize şişman adamlar geldi. Annem birkaç beşibiryerde çıkardı. Sonra evin önüne küçük oylumlu, bir uçurtma kadar hafif bir yaylı geldi. Amasya'da yaptırmışlardı. Arkasında yaldızla, "Necati Bey ve Şeriki Ömer" yazılıydı. Atlar ve koşumları çok güzeldi. Pırıl pırıl bir masal arabası gibiydi. Yaylıyı babam almıştı. Ömer arabacılık edecek, ortak işleteceklerdi.

O sırada biz, bu yaylıcı Ömer'in evinde oturuyorduk. Onlar da bahçenin arkasındaki bir başka evde kalıyorlardı. Araba şıktı ama, hiç binip gezdiğimizi anımsamıyorum. Bir süre, bu araba yüzünden, Ömer Zile'ye her geldikçe büyük kavgalar oldu. Sarhoş bir adamdı. Babam geceleri evlerine gider, para ister, o da vermezdi. Birkaç kere, sanırım ki dövmek için üzerine giden babamın gecelik entarisini, uzun donunu baştan başa yırttı. Bunlar eğlendirici şeyler değildi. Ama, gülünçtü. Biz de gülerdik.

O sıralarda babamın parasal durumu bozulmuştu. Yaylıyı yok pahasına sattılar, kurtulduk.

Altmış yaşımda bulunduğum şu sırada düşünüyorum da, hiç bir zaman kendimle baş başa kalmadığımı, köy olsun kent olsun, bağ bahçe olsun hiçbir yeri yakından tanıyamadığımı anlıyorum. Oysa, bana, köyü iyi tanıdığı için Anadolu şiirleri yazdı demişlerdir. Belki de halk ekinimizden halkbilimimizden yararlanabilmemi hep köyü yakından tanıyışıma bağlamışlardır. Ne var ki, ben bugüne değin, ne doğru dürüst köyde yaşadım, ne de şöyle tadını çıkara çıkara bir dağ başında ya da bir deniz kıyısında dolaşabildim, kendimi dinledim. Hiç birini yapamadım. Bütün yaşamım telâşla geçti. Sabırsızlıklar, kendi kendimi yiyip bitimeler, başkaları için, işim ya da evim için kendimi vermelerle yaşamımı tükettim.

Artova'yı düşündüğüm zaman işte bu yargı, yerini o küçük köye duyduğum minnete bırakıyor. Bütün yaşamın boyunca benim tek cennetim varsa o cennet Artova'da kaldı. Ne tarlamız oldu, ne evimiz, ne bahçemiz. Eniştemin beslediği at olmasaydı, o kadar çok sevdiğim atları bile yakından tanıyamıyacaktım. Zile'de atlarımız, arabalarımız, bunlara ilişkin serüvenlerimiz olmuştu ama, o sırada çok küçüktüm.

Artova, Çiftlik, şimdiki adı Çamlıbel küçük bir köydü. Biz gittiğimizde yeni ilçe olmuştu. Sivas'la Tokat arasında, yol üstünde küçük bir ilçeköy. Sonra ilçe olmayı ona çok görmüşler, biz ayrıldıktan sonra ilçe merkezini Kunduz Köyüne nakletmişler. Artova adını da oraya vermişler. Şimdi adını Çamlıbel koymuşlar. Benim şiirlerimden çok sonra, elbette farkına varmadan...

Sıvas - Tokat yolu işlek bir şoseüdi. Yol boyunca taştan barınaklar ve kilometre taşları vardı. Tek tük çam ve meşelerle, bodur pelitlerle süslü bir yol. Arabacılar için her biri bir efsane olan menziller. Kızılinis, Güngörmez vb. gibi. Yoldan sürekli geçiş olurdu. Atatürk'ü, Lâtife Hanımı orada gördüm. Şeyh Sait isyanında ordumuz oradan geçti. Arkasında salonu olan masalara kısa pantolonlu, kızıl saçlı yabancı adamların oturduğu büyük kamyonları, evimizin önünden geçerlerken orada gördüm.

Eski bir hanı ev olarak kullanıyorduk. Bu ahşap büyük bir yapıydı. Üst katın bizden belki de bir duvarla ayrılmış bölümünde kız kardeşiyle Nüfus Kâtibi otururdu. Daha büyük bölümünde, o sırada Nüfus Memuru olan babamın ailesi, yani biz otururduk. Altta ahırlar vardı. Çok sayıda kaz beslerdik. Yine alt katta Hükûmet Doktorunun hastalarını muayene ettiği dispanser bulunuyordu. Hanın ortasında, çepeçevre duvarların kuşattığı büyük bir toprak avlu, avlunun ortasında bir kuyu vardı. Önümüzden gür sularla bir hark akardı. Karşımızda her zaman çalışılan bir demirci dükkânı, bizim sırada, yüz metre kadar ötede kesme taştan yapılmış ilkokul, ilkokulun ötesindeyse, binlerce metre kare bir çayırlık uzanırdı. İlkokulun yanında terk edilmiş, iki katlı bir ev kadar büyük bir harman makinesi vardı. Dünyam işte bütün buralardı.

Harka değirmen kurar, taşını bile çalıştırırdım. Kimi kez evimizin orta avlusunda köprüler, fırınlar yapardım. Kimi kez de harman makinesinde oynardım. Söylenildiğine göre bu tarım araçlarını Bekir Sami bey Rusya'dan getirtmiş, kullanılamadığı için çürümeye bırakılmıştı. Kimbilir Türkiye'de o yıllarda çürümeye bırakılmış kaç tarım aracı vardı? Bu araç benim büyük bir oyuncağım gibiydi. Makine yağı kokusunu, aradan geçen elli yıldan çok süreden beri halâ unutamadım. Çoğu kez de ya evin önünde oturur, demir döğen ya da koşuşan adamlarla araba tekerine demir geçiren İsmail Usta ile oğlunu seyrederdim.

Bu İsmail Usta, ramazan topu yapmaya bulaşmıştı. Gelip geçici işlerinden artan zamanlarda hep o işe çalışırdı. Kasabalılar topu yapamıyacağını söyleyerek alay ederlerdi. O da, top işlemez ya da dağılırsa, bütün kasabayı üstünden geçireceğini söylerek eliyle arkasını gösterirdi. Bir gün top bitti. Namlusu, parmaklıklı tekerlekleri ve kara boyasıyle gerçekten güzeldi: Oğlu bir iple çe-

kerek çayırlığa doğru getirdi. Kuru sıkı doldurup ateşlediler. Usta başarıya ulaşmıştı. Üstünden geçen olmadı ama, o sıkı çalışmalarda üşütmüş. Öldü. Ne var ki, tam yıkadıkları sırada ayılmış. Çenesi bağlı teneşirde. İyileşti, kalktı.

Dispanserde pek bir şey yoktu. Duvara asılı büyük bir çift lâstik çizme bulunurdu. Doktor bunu hiç giymezdi. Hastaları muayene ederken seyrederdim.

Çoğunlukla yalnız oynardım. İlkokulun birinci ve ikinci sınıflarını Artova'da okudum. Hemen hiç arkadaşım olmadı. Arkadaşlar vardı ama ben daha çok yalnızlığı sevdim orada. Kimi kez çocuklarla çayırlıkta dolaşır, bulgur kaynatan kadınların yanına gider, "Kolay gelsin teyze" der aldığımız bir tas bulguru yerdik. Kimi kez de, çocuklarla çayırlıkta yemlik (bir tür ot) toplar yerdik. Artova'da hemen hiç meyve olmamıştır. Arasıra bir sandık elma, armut gelmişse, onu da çocuklar alıp yiyemezdi. Meyveyi memur karıları gece toplantılarında, yüzük oyununda ütüldükçe alır ve yerlerdi.

İsmail Ustanın dükkânının biraz ötesinde Halil Hocaların geniş evleri, onun da sağında, cılız ağaçları ve her zaman yemyeşil çayırlar üzerindeki sarı mayıs çiçekleriyle millet bahçesi bulunurdu. Bu bahçeye pek giden olmazdı. Halil Hoca'nın her biri tosun gibi semiz yapılı oğulları millet bahçesinde güreşirdi. Onlar benden yirmi yaş büyüktüler. Bütün Artova halkı gibi doğu Anadolu göçmeniydiler. Ankara'da tanıdığım Muzaffer Erdost ile TRT'ci Ayla Erdemli işte bu Halil Hocanın ya da Kardeşi İbrahim Hocanın torunlarıdır.

Candarmalar iddiaya tutuşur, yarış ederlerdi. Bunların birinin bir abraş atı vardı ki, yürümez, koşmaz sanırdım. Yerinde eşelenir dururdu, onun da yarış ettiğini sonra görüp şaşmıştım. Artova'da kaldığımız iki yıl boyunca, babam beni yaz aylarında Kunduracı yanına çırak verdi. Daha sonra Niksar'da da yine yaz dinlencelerinde kunduracı çıraklığını sürdürdüm. Ahlâkım bozulmasin düşüncesiyle, bizim çıraklıktan bir türlü vazgeçmediler.

Artova'nın kendisi küçüktü ama masal gibi büyük deveci köyleri vardı. O köylerde üç gün konukluğum oldu. Artova'dan geçenler 2 klm. kadar yakınında Yatmış adlı bir köy görürler. O köyde de bizim Erzurum göçmenleri otururdu. Öyle mandaları vardı ki, devler gibi zincirle bağlarlardı. Çakır gözlü, çakal, huysuz koşum mandaları. Her birinin kendine özgü davranışlarından, birer kahraman gibi söz edilirdi.

Sonra babamı Niksar'a atadılar. 1937'yi, kesinlikle anımsayabiliyorum. İlkokulun 3. sınıfındaydım. Arkadaşlarının çoğunu da unutmadım. Çolışkan geçinirdim ama, sınıfta her şeyi benden iyi yapanlar vardı. Örneğin : Gödeleklerin Mehmet kıl testereyle çok güzel tahta keser, elişi yapardı. Şıhlarlı Faik ise güzel şiirler yazardı. Bütün ilkokul boyunca ikisine özenmiş ve beceremeyişimdir. Yaşça sınıfın en küçüklerindendim. Belleğim güçlüydü. Bir okuyuşta ezberlerdim. Çok roman okurdum. Okuduklarımı kitaplarda, haritalarda arar, bulamayınca kırgınlığa benzer bir duyguya kapılırdım. Niksar o sıralarda dört yüz evli, bin üç yüz kadar nüfuslu oldukça büyük bir kasabaydı. Orada, Artova'daki güzel kendimce yılları kaybettim. Bugün Niksar'dan en belirgin anılarım ev işi olaylardır. Bir de, gezginci tiyatrolar.

Bu tiyatrolar gerçekten yamandı. Çoğunlukla İbnürrefik Ahmet Nuri'den piyesler ve yazarını öğrenemediğim vodviller oynarlardı. Ama en ilgi çekici olan kantocu kadrosuydu. Bugünkü kantoculara bakıyorum da şaşıyorum, gerçekten bizim gezgin kantocular çok daha iyiydi. Bu tiyatrolarda bir de pehlivan takımı bulunurdu. Genellikle önce kantocular, ardından karnında taş kırdıran, ayı ile güreşen pehlivanlar çıkardı. En son da piyes oynanırdı.

Niksar'da bu işlere yarayan bir han vardı. Belki de tek han. Duvarla çevrili, avlusu arnavut kaldırımı gibi taş döşeliydi. Avluda bir çeşme vardı. Üst katta herhalde odalar bulunurdu ama, ben yalnız, tiyatroların oynadığı salon durumundaki kahveyi bilirim. Kulisli bir sahne her zaman kuruluydu.

Tiyatrolar gelince kasabaya kibarlık, alafırangalık saçılırdı. Genellikle bir erkek iki bayan kasabada dolaşır, bir tür gala için bilet satarlardı. Babam her seferinde bilet alır, akşamcı olduğundan gitmez, küçük kardeşim Nahit'le ben giderdik. Yerimiz önlerde olurdu. Kasabanın genç memurları, yerli delikanlılar, özellikle herkesin adını unuttuğu ve "baba" diye çağırdığı iki metreye yakın boyda, ak saçları makineyle traşlı posta dağıtıcısı gelirdi. Bu baba, o denli heyecanlanırdı ki, kantoların en coşkulu yerinde kalkar gider, karanlıkta çeşmede bir yerlerini yıkardı. Herkes, gülerek kahvenin pencerelerine dökülürdü.

Hasan beyin tiyatrosunun birkaç kez geldiğini sanıyorum. Hasan bey pehlivandı. Abla adlı kara kuru ve ne iş yaptığını bilmediğim bir kadın dikkatimi çekmişti. Kantocular ufak tefek zarif kızlardı. Özellikle bunlar içinde bir kez gelen Adalet, bütün Niksar'ı yakıp kavurdu. Enişte de dahil, bütün delikanlılar ondan dans dersi aldılar. Genellikle ertesi sabah Niksar'dan turupları ayrılacaksa, en son biri "Çayıra serdim postu" yu söyler ve "Yarın ünye, de buluşuruz inşallah" diye bitirirdi. Bu sırada benim bile içime büyük bir

boşluk, bir hüzün çökerdi. Adalet tiyatrosuyla Ünye'ye gidince yıkım büyük oldu. Niksarlı delikanlılardan birkaçı da onun ardından gitti. Çarşamba'da göbeğinden vurdular diye haberler geldi.

1938'de Berlin'deydim. Kime rastladımsa, tanıdık tanımadık herkes Skala'ya gidip gitmediğimi soruyor ve "gidip görmemi" öğütlüyorlardı. Alfred Wenske adlı, ne idüğünü bilmediğim bir çocukla arkadaş olmuştuk. Beni Skala'ya zorla götürdü. Bu büyük müzikhol'ün kapısında Adalet adlı Türk dansözünün metrelerce büyüklükte bir fotoğrafını asmışlardı. Amerikalı büyük bir trupla gelmişti. Baş artistleriydi. O günlerde birçok resimli dergide Adaletin resimlerini de görmüştüm. Gece en son o sahneye çıktı. Doğu oyunları oynamadı. Bir Amerikalı gibiydi. Step yapıyordu. Yanık teni, dolgun ve ince belli gövdesiyle Almanlara bizim Niksar delikanlıları gibi kırıp geçiriyordu.

Niksar'da bir gece ilginç bir olay oldu. Daha oyun başlamamıştı. Sahneden İrfan adlı aşçı yamağı atladı. İrfan ufak tefek kavruk ve külhanbeyi geçinir biriydi. Elinde hemen boyunun yarısı kadar bir saldırma vardı. Kedi önünden kaçan fare gibiydi. Ardından Ali Çavuş atladı. Elinde bir brownig tabanca vardı. Katran gibi burma bıyıkları, düzgün taranmış saçları, önü ilikli kurvaze lâcivert ceketi, hâki pantalonu ve parlak çizmeleriyle. İrfan canını hanın avlusuna dar attı ama, birkaç dakika sonra yine sahneden atladı. Ali Çavuş da... Böylece belki on on beş tur yaptılar. Sonra nasıl oldu bilmiyorum, Baba, İrfan'ı çocuk gibi kucağına almış içeri girdi. Yerine oturdu. İrfan sarhoştu. Biraz sonra Baba'nın kucağında uyudu. Oyun da başlamıştı.

Bu Ali Çavuş, Birinci Dünya Savaşı sırasında eşkiyalık etmişti. Çok ilginç serüvenleri anlatılırdı. Hep sözünü ettiğim kılıkta ve şık gezerdi. Fadlı'lı Ali Çavuş derlerdi. Bir gece eniştemle Fadlı'ya gidiyorlarmış. Eniştem bir tarla çitinden atlamış. Ali Çavuş da ardından, çok zorlamiş ama atı atlamamış. Eniştem bakmış ki, Ali Çavuş attan indi, bir şey yapiyor. "Ne yapıyorsun Ali Çavuş" demiş. "Vuracağım namussuzu" diye Ali Çavuş yanıtlamış. "Aman Çavuş yapma, atları değişelim" diye yalvararak vaz geçirmiş. "Haydi sana bağışladım" demiş Ali Çavuş. Bu durum gerçekten de onun için onur kırıcıydı. Ali Çavuşun, bir kere candarmalar sıkıştırdığında Kelkit Çayının üzerinden sarp bir boğazı atla atladığı rivayet edilirdi.

Bir de Kuyumcu Rahmi vardı. 1960 yılı 26 Mayıs sabahı Ulus'ta uçak bileti almak için yürüyordum. Kars'a, Öğretmen Okulundaki siyasal karmaşa dolayısıyle gidiyordum. Ardımdan biri "Cahit" diye seslendi. Döndüm baktım, yakasında, kravatında ve kollarındaki gömlek düğmelerinde Demokrat Partinin baş harfleri altın harflerle, altın düğmelerle süslü, biri. "Beni tanımadın mı? Kuyumcu Rahmi?" dedi. Nasıl tanıyacaktım, Niksar'dan ayrılışım üstünden yirmi beş yıl geçmişti. "Sen nasıl beni tanıdın" diye sordum. "Niçin tanımayayım, Niksar'dan değil misin" yanıtını verdi. Demokrat Parti il yönetim kurulu üyesiydi galiba. Ali Çavuşu, Dayıyı, Sait Hoca'yı Gödelekleri sordum. Kimileri ölmüştü. Ali Çavuş DP İlçe Başkanıymış. Gittik bir mahallebicide oturduk. Benden bilgi almak istedi. Sorduklarından çoğunu bilmiyordum. Bir büyük heyetle Menderes'i görmeye gelmişlerdi. Menderes'in kendilerini kabul etmediğini, o gün Eskişehir'e gideceğini, kendilerinin de öğleden sonra Eskişehir'e hareket edeceklerini söyledi. Orada konuşabileceklerini umut ediyordu. Derdi, Tokat Milli Eğitim Müdürü'ydü CHP yanlısı olduğu için attırmak istiyorlarmış. Daha birçok sorunları arasında bu beni ilgilendirmişti. "O Demokrat Parti yanlısı bilinir" dedim. Vazgeçirmeye çalıştım. "Sen mi bileceksin, ben mi?" karşılığını verdi. Ertesi sabah kalktığımda 27 Mayıs Devrimi olmuştu. Rahmi Eskişehirde ne yaptı, çok merak ettim. Daha sonra onun da, Ali Çavuş'un da Adalet Partisini kurduklarını duydum. Ali Çavuş şimdi ölmüş. Ben altmışıma geldiğime göre Çavuş elbette dünyaya kazık kakamazdı.

Bizim Erzurumlu'lardan bir Feryadî İsmail Hakkı bey vardı ki, her yıl nedendir, bilmem Niksar'a gelirdi. İri yarı, Mesut Cemil'e benzeyen bir adamdı. Oldukça şık ve efendi kılıklıydı. Babamın ahbabıydı. Küçük davul gibi bir çalgıya sap takmış, perdeler uydurmuştu. Keman yayıyla çaldığı çalgısına Feryat dediğinden kendisi de Feryadî olarak anılırdı. Gür sesiyle çalar ve babamla içerlerdi. Onun da Niksar'da ilginç serüvenleri vardı.

Bu hava içinde ilkokulu bitirdim. Nüfusta on yaşımda görünüyordum. Mahkeme kararıyle yaşım on iki'ye çıkarıldı. Tokat'ta ortaokul vardı ama lise yoktu. Hem de okul yatılı değildi. Ailem üzerime titrediğinden, babamın parasal durumu iyi olmadığı halde, annemin kalan birkaç beşibiryerdesini bozdurdular. Lisenin yıllık ücreti memur çocuklarına 120 liraydı. Babam bunu uzun yıllar çok güçlükle karşılayacaktı. Ama, bir yaylı tuttu ve Tokat'a, oradan da kamyonla Sivas'a gittik. Birkaç gün birbirimizden ayrılamadık. Her gün, sabah akşam ikimiz de ağlaştık durduk. Annem ne denli çetin ve dayanıklı ise, babam da o denli duyarlıklı bir kişiydi.

En sonunda zorla birbirimizden ayrıldık. O Niksar'a döndü. Bense, uzun yıllar bir gurbet, bir hasret yaşamı sürdürdüğüm, Sivas lisesinin karanlık, soğuk duvarları arasında kaldım. Hademe kadınlar beni gördükçe, "vah yavrum", derlerdi "Senin ananda babanda hiç mi vicdan yoktu da seni bu kadar küçük yaşta gurbete attılar." Bu sözler beni gizli gizli, özellikle geceleri yorganı başıma çekince ağlatırdı. Oysa, nerdeyse on yıldır okuyordum. Annem adam olmam için beni o denli küçük yaşta okula vermişti ki, nasıl ezilmedim bilemiyorum.

Sivas o yıllarda korkunç bir şehirdi. Benim yaşımda bir çocuk sokakta gezse saldırırlardı. Cumartesi pazar günleri soba yanmayan okulda tek başıma dolaşır dururdum. Çok acı çekerdim. Sonra sonra alıştım.

Bu anlattıklarım yaşamımın on iki yılı. Bir küçük insan yaşamının üstün körü bir özeti. Aslında ayrıntılarıyle yazabilirsem, bu kadarı yüzlerce sayfa tutar, iyi olur mu, neler yazabilirim, bilemiyorum. Belki de bir süre daha yaşarsam yazarım.

KESİT

KİTAPLAR

Okumak Yazmakla İlgili Düşünceler

Kimi bilimsel araştırmalarda verilen kaynakçaların (bibliyografya listelerinin) uzunluğu, beni önce gıpta ve hayranlığa, sonra da kuşkuya sürüklüyor. Bir insan, bu kadar çok kitap okumuş olabilir mi, diye düşünüyorum. Ama türlü türlü kaynakçalar arasında ayrım yapmak gerekir. Bir kere, yazarın tümünü okumuş, hatta görmüş olmak iddiasında bulunmadan, "bu konuda şu şu kaynaklar varmış, ilgilenirseniz bulmaya çalışın" dercesine düzenlediği listeler olabilir. Sonra, belirli bir takım olguların öğrenildiği kitapların gösterilmesi sorunu geliyor. Diyelim, bir kaynakta, başka bir yerde bulunmayan bir belgenin sureti verilmiştir. Belki o kitabın bütünü okunmadan bundan yararlanılabilir. (Aslı başka bir kaynakta verilen belgeler konusunda ise, şöyle bir kötü uygulamaya sık sık rastlandığını sanıyorum. Gönderme yapılan ana kaynağa gitmeden, ara kaynağa dayanılarak, gidilmiş gibi yapılıyor. Bu kesinlikle yanlıştır. Hele, ara kaynakta bir aktarma bozukluğu varsa, insan kolayca yakayı ele verebilir. Ana kaynağa da gidilmesi durumunda ise, araştırıcının ilk dikkatinin çekildiği ara kaynak, birçok durumlarda -akademik nezaket- daha doğrusu namus gereği anılmalıdır. Ancak, pek harcıâlem bir olgusal bilgi söz konusuysa, böyle yapılmayabilir.) Bir de, özgül bir yorumundan, düşüncesinden yararlanılan bir yapıtın, tümü okunmadan, yazarın o yorum ya da düşünceyi nasıl bir genel kurgu içinde, ne gibi bir bağlamda geliştirdiği kavranılmadan, bir başka kitabın göndermesiyle öğrenilip kaynakçada gösterilmesi var ki, asıl bu türden akademik ahlâksızlıkların yaygın olduğu gözlemlenebilir.

Üçbeş kitap alıp, onlardaki göndermeleri de apartarak, bir yenisini yazmak, çağımızın yaygın bir hastalığı, galiba. Kaynakçaların geometrik diziyle uzamasına, bu yöntem (!) yol açıyor.

•

Geçenlerde bir öğrenci benden yakın Türk tarihi konusunda bilgi edinmek için neler okuması gerektiğini sordu. Hangi kitaplara, nasıl bir sırayla başvurmasını salık verirdim. İsteğini cevaplandırmaya çalışırken, ona "kitaplardan ancak bildiklerini öğrenebilirsin" diye paradoksal bir söz de söyledim. Meramım şuydu: Bir şey okurken, kafamızdaki sorunsal yaklaşımın gelişmesi ya da değişmesi çok yavaş oluyor. Dolayısıyla, daha önce kurulmuş olan ilişki çerçevemizin dışında kalan noktaları algılayamıyoruz göremiyoruz. Bir kitabı, aradan bir süre geçince -kafamızdaki sorunsal geliştikten ya da değiştikten sonra- bir daha okuyunca, ilk okuyuşumuzda dikkatimizi çekmeyen birçok şey buluyoruz onda. Bu dediğim, edebiyat yapıtlarının değerlendirilmesinde de geçerlidir; fakat bilgisel araştırmada, bunun önemli sonuçları olduğunu unutmamalıyız.

Bilmediklerimizden değil, bildiklerimizden (yani bildiğimizi sandığımız şeylerden) şüphe edelim. Bilmediklerimizi -gerekliyse- nasıl olsa inceleyip öğrenmeye çalışırız. Anlatmak istediğime, kendimden bir örnek vereyim. Ben, eski harfleri okumayı üstünkörü öğrendim. Yazmam hiç yok; okumam, yalnız kitap harflerinden; elyazısını (rık'ayı) hâlâ sökemiyorum. Arap harflerindeki sessizlerin bolluğu yüzünden, hele anlamını bilmediğim bir sözcükle karşılaşınca, "olsa olsa" yöntemim işe yaramıyor: ya sözlüğe bakıyor ya da bir bilene soruyorum. Ama bazan okuduğumu sandığım yerler çıkıyor; asıl tehlike oralarda. Türkiye'de Sol Akımlar'ın tarihi üstünde çalışırken, Berlin **Kurtuluş**'unda (1919) Lem'i Nihat'ın bir öyküsünü görmüştüm. O sayının içinde neler olduğunu bir dipnotta anlatırken, bu öykünün başlığını da -doğru okuduğumdan kuşkulanmadan- yazıverdim: Hür Talâk. Belki, evlenme boşanma kolaylığının sağlanması, sosyalistlerin istediği bir şeydir, diye de düşünmüşümdür, o sıra, Meğer, öykünün adı, Hortlak'mış. Bilenler, pek gülmüşler.

Mete Tuncay

"Çobanıl Şiirler"

Oktay Rifat büyük bir şiir ustası. Şiiri büyük serüvenlerden geçip bugüne gelmiş, ama her değişiklik döneminde yine temel bağlantı noktasını yitirmemiştir. Oktay Rifat şimdi de **Çobanıl Şiirler**'le karşımızda. Sanırım, bu kitaptaki şiirleriyle o yine Latin şiirinden yaptığı çevirilerdeki tadın peşinde. Yalnız ben, yine de, çobanıl (pastoral) şiirin Oktay Rifat'a uymadığı kanısındayım. Oktay Rifat'ın bütün yapıtında uzanan duyarlık bir kent, hatta bir büyük kent duyarlığıdır. Böyle diyorum ya, Oktay Rifat ta çobanıl'dan alışılmış çobanıllığı anla-

mıyor. Kendini doğa içinde görmek istediği için bulmuş bu adı.

Oktay Rifat büyük usta. **Çobanıl Şiirler**, onun yapıtına ne getiriyor? Bu soruya iyice olumlu bir karşılık vermek zor. Ama onun büyük araştırısı içinde böyle ânları olmuştur. Bir iki kitapta sessiz yoklamalar içindedir. Sonra onları büyük bir hasada bitiştiriverir. Biçimleri dağıtarak bir katkısız öze ulaşmak istiyor Oktay Rifat şimdilerde. Ufak ufak şiir adaları kurmak istiyor. Bunlar bir arada ayrı bir anlam taşısın istiyor. Son iki kitabına göre **Çobanıl Şiirler**'de yine iyimser liğe yönelmiş görüyoruz onu. Yine de, şiirsel açıdan, büyük bir yapıtın parçaları değil de, rahatça yapılmış "eskiz"ler olduğu anlaşılıyor bunların. Zaten, biraz da, resim yapar gibi çalışmış. Ama **Perçemli Sokak**'taki gibi lekeci değil, manzaracı burda. Hatta kimi zaman toplumcu.

Çobanıl Şiirler'de gerçekten güzel şiirler de var. Ama Oktay Rifat için o kadar gerekli olmayan bölümlere de sık sık raslanıyor. Hepsi de bir solukta okunuyor.

Bir de şu dikkatimi çekti: Oktay Rifat bu kitabıyla ülkemizde yazılan ortaklaşa şiirden iyice uzaklaşmıştır. Son on yıldaki kitaplarında ise o kesimden yararlanmaktan, yani ortaklaşa şiiri de malzeme olarak kullanmaktan çekinmiyordu Bunun için **Çobanıl Şiirler**'in, şiirsel ağırlığı ne olursa olsun, bir arayış çabası olduğunu söylüyorum.

Sadık Munzuroğlu

"Yorganımı Sıkı Sar"

Bu yazı Abbas Sayar'a bir çeşit sitemdir.

Sayar 1970 - 74 yıllarında üç kitap yayımladı: **Yılkı Atı, Çelo, Can Şenliği**; ve üç ayrı roman ödülünü aldı: TRT 1971, TDK 1973, Madaralı 1975. Hakkında yazılanlar genellikle övücü oldu. Bunlara bakarak onun şanslı bir yazar olduğu söylenebilir; ama ilk üç kitabında belirli, daha doğrusu artan bir başarı gösterdiği, kendisini kısa sürede sevdirdiği görmezlikten gelinemez.

Sayar'ın dört öyküsünü içeren dördüncü kitabı, **Yorganımı Sıkı Sar**, biraz da bunlardan ötürü, insanı onun yazarlık serüveni üzerinde düşündürüyor. Kitaptaki dört öyküden yalnız birinin, "Cami Yaptırma Derneği"nin yazıldığı tarih verilmiş: 1962. Yazıldığı yıl yayımlanmış, hatta daha önce yazılıp yayımlanmış olması gereken uzunca bir öykü bu. Sayar da aynı kanıyı paylaşmış ve o öykünün kitapta epeyce eğreti kaldığını farketmiş olmalı ki onun yazıldığı tarihi bildirmeden edememiş. Öykülerin hepsi genel çizgileri bakımından benzeştikleri için, öbür üçünün de eskiden mi yazıldığı haklı olarak merak ediliyor. Acaba Sayar'ın dördüncü kitabı aslında onun birinci kitabı mı? Böyle ise şu sonuca varılabilir: Sayar öykü yazmaktan vazgeçip romanda karar kılarak çok iyi etmiştir; çünkü öykülerinde görülen gereksiz uzatmalar, yinelemeler, bölmeler, bir romanda, bütünü bir öyküde olduğundan daha az zedeleyen kusurlar haline gelebilir. Dikkatli her okur, Sayar'ın bütün yazdıklarında bazı kısaltmalar yapılabileceğini farketmiş olmalıdır. Bu fazlalıklar kendi başlarına güzel de olabilir; yazar

da belki bu yüzden onlara kıyamamış; ama böyle davranmakla bütünün yetkinliğinden her zaman fedakârlıkta bulunmuştur. Sözgelimi **Can Şenliği**'nde yazarın Hüseyin Ağa lie doğrudan ilişkili göründüğü bütün parçalar pekâlâ atılabilir, bundan doğabilecek önemsiz herhangi bir veya birkaç eksiklik de kolayca giderilebilirdi. O zaman **Can Şenliği** çok daha çarpıcı bir roman olurdu. Tarihsiz öyküler yakın zamanlarda yazılmış olsa da bu söylenenlerin özünde hiç bir şey değişmez: Sayar'ın romanlarında göze pek batmayan kusurları öykülerinde abarıyor, denirdi. Bu söylenenler ve başka birkaç şey, öykülerinden biri örnek alınıp açıkça ortaya konabilir. "Yorganımı Sıkı Sar" adlı öykü şöyle özetlenebilir: Hacali, iki küçük tarlasındaki ekinleri kuraktan kavrulduğu için, çalışmak üzere geçici olarak kente gitmek zorunda kalır. Yola çıkmadan önce ekinlerinin durumunu bir daha görmek ister. İkinci tarlasına vardığı sırada korkunç bir doluya tutulur. Artık ekinlerinden hiç umut kalmamıştır. Evine döner, yorganını sırtlar, kentin yolunu tutar. Şimdi, Hacali'nin kente gitmesi doğaya yenik düşmesinden ise, Hacali doluya tutulmadan da yola çıkarılabilirdi. O zaman sekiz sayfalık öykü dört sayfaya inerdi. Öyleyse dolu sahnesiyle ne anlatılmak istenmiştir? İnsanın doğa karşısında acınası bir durumda olduğu mu? Köyden kente temelli veya geçici göçün nedenleri günümüzde öyle iyi biliniyor ki, öykü bütün inandırıcılığını yitiriyor. Hacali bir küçük-köylü olduğuna göre, öyküde küçük-köylülüğün doğal afetler yüzünden sık sık güç durumda kaldığı mı anlatılmak istenmiştir? Amaç bu ise, asıl nedenler savsanmış, onların sonuçları neden gibi sunulmuş olmuyor mu? Bu sorulara başkaları da eklenebilir; çünkü öykünün açık seçik bir mesajı yoktur.

Yorganımı Sıkı Sar, Sayar'ın yazarlık başarısına hiç bir şey katmıyor. Başarılı, sevilen bir yazarın böyle bir kitabı yayımlama nedeni kolay anlaşılır gibi değil. Sayar okurlarına bunu yapmamalıydı.

Ragıp Gelencik

Saklı Güldeste

Ziye Metin

Kuş mu ne
Uçtu gitti.
Tayyare mi ne
Düştü gitti.

Ziya Metin bugün bir sinema adamı. Ama 1950'lerde edebiyatla uğraşıyordu. O yıllarda dergilerde güzel şiirleri yayımlanmıştı. Şiirlerinde Garip çizgisinde, kimi zaman Orhan Murat'ı da anımsatan, ama duygunun ağır bastığı bir öz vardı. 1951-52 yıllarında İzmir'de çıkan Kervan dergisinin kurucuları arasında o da vardı (öbür kurucular: Tarık Dursun K., Cengiz Tuncer, Nedret Gürcan, Esat Ahmet Balım).

Kendi şiiri için şöyle diyor: "O sıralarda, Orhan Veli-Melih Cevdet - Oktay Rifat üçlüsünün, dolayısile de Fransız sürrealistlerinin etkisi altında şiirler yazdım. Az şiir yayımladım. Ama el altından Nâzım'ın şiirlerini edinince, dikkatli okuyunca, önce şiirimi değiştirdim, sonra da şiiri bıraktım. Şiir yazmayı demek istiyorum tabii. Yoksa şiiri izlemek benim için her zaman en büyük tatlardan biri olmuştur."

Tabancam ağlıyor
Kadın öldü diye
Ağlama browning ağlama
Kabahat bende.

Ziya Metin gerçeküstücülerden söz ediyor ya, gerçekte öyle bir yönseme yok onun şiirinde Hüzünlü olmasına özen göstererek gülümseyen, düşünüp duran bir şair o. Şiirini geliştirmedi Ama kimi parçaları capcanlı duruyor.

Çağlar Keyder'in Kitabı: "Emperyalizm - Azgelişmişlik Ve Türkiye"

Azgelişmişlik, geri kalmış ülkeler, bu ülkelerin kalkınma sorunları ve tüm bunlara koşut olarak, geri kalmış ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiler; günümüzde üzerinde yoğun tartışmaların sürdürüldüğü önemli konulardan birisi ve belki de birincisi oluyor. Kuşkusuz, bu durum hiç de nedensiz değil: İlk kez, dünya nüfusunun yarısından çoğunu oluşturan halklar sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan, henüz "geri kalmışlığın" üstesinden gelebilmiş değiller. İkinci kez, benimsenen kalkınma yöntemi (kapitalizm) veri iken, ufukta bir kurtuluş umudu da gözükmüyor.

Tartışmaların yoğunlaşmasını gerekli kılan, başka nedenler de var: Kuşkusuz, "emperyalizmin" temel nitelikleri varolduğundan günümüze hiç değişmedi. Ne var ki, İkinci Büyük Savaş'ın ardından ve daha gerçeği, dünya klasik "sömürge sisteminin" yıkılmasından sonra, "emperyalizmin" uyguladığı alet ve yöntemlerde önemli değişiklikler oldu. Bu ince taktik ve yöntemleri su yüzüne çıkarmak için, "yeni sömürgeciliğe" ilişkin çalışmalar ve tartışmalar yoğunlaştı. Kaçınılmaz olarak, emperyalizmin yöntemlerindeki değişmelerle birlikte, "sol" adına ve "yeni sol" diye adlandırılan, son kertede emperyalist - kapitalist sistemin değirmenine su taşıyan, belli grupçuklar tarafından yeni emperyalizm teorileri geliştirildi.

Çağlar Keyder'in "emperyalizm-Azgelişmişlik ve Türkiye" adlı kitabı yazarın kendi deyimiyle azgelişmişlik ve gelişme sorunlarını, yeni bir kavramsal çerçeve içinde incelemek amacıyla kaleme alınmış bulunuyor. Ve bu çözümlemede, kitabın yazarı "yeni solun", hem de onun en gerici kişisi olan "Arghiri Emmanuel'in yöntemini tümüyle benimsemiş görünüyor. Günümüze değin, değişik ideolojik yaklaşımlara sahne olan, güncel yönü önemli bir konuyu bilimsel bir tabana oturtmak için, belirli kavramları ve bu kavramların oluşturduğu yapıyı geliştirmenin gerekliliğine değinen Kayder, bu yeni sorunsal içinde azgelişmişliğin oluşumu, azgelişmiş ekonominin dünya sistemindeki yeri ve işlevi, sanayileşmenin azgelişmişlikle ilişkisi ve azgelişmişlikten çıkış sorunlarını çözümlemek amacıyla yola çıkmış bulunuyor.

Çağlar Keyder'in çözümlemesinin temel çerçevesini, "dünya ekonomisi" kavramı oluşturuyor. Kitabın yazarına göre, 16. yüzyıldan itibaren oluşan ve gelişen kapitalist dünya pazarı, ülkelerin toplumsal ekonomik biçimlenme türü ne olursa olsun her toplum kapitalist pazarın belirlediği ekonomik bir işbölümünü kabullenmek zorunda. Açıkçası, her ülkeinn üreteceği malların türü, niceliği ve üretim koşulları, hep kapitalist dünya pazarı tarafından belirleniyor.

Bu oluşum koşullarında yazar, dünya ekonomisi içinde yeralan ülkelerin konumlarını merkez ülkeler, yarı - çevre ülkeler (semi-periferi) ve çevre ülkeler (periferi) olmak üzere üçe ayırıyor. Bu ayırımın ölçütünü, sömürü mekanizması (ülkeden ülkeye değer aktarımı) oluşturuyor. Buna göre, çevre ülke, hem merkez, hem de yarı - çevre ülkeler tarafından sürekli sömürülüyor. Yarı-çevre ülkeler, çevre ülkeleri sömürüyor, merkez ülkelere ise sömürülüyor. Merkez ülkeler, hem yarı -

→

çevre, hem de çevre ülkeleri sürekli sömürüyor.

Çağlar Keyder, çözümlemesinin temel çerçevesini böyle bir şemaya oturtmaya kalkınca, "emperyalizm teorisinin" "emperyalist ülkeler" ve "sömürülen bağımlı ülkeler" ayırımını tümden yadsımış oluyor. Yazara göre, Ekim Devriminin, kurtuluş hareketlerinin, dünya sosyalist sisteminin oluşmasının ve öteki şeylerle birlikte tüm bunların, kapitalist dünya pazarını etkileyici hiç bir yanı bulunmuyor. Keyder'in "dünya ekonomisi" kavramına bakınca insan, yazarın içinde yaşadığımız dünyadan değil de, bir başka gezegenden söz ettiğini sanıyor. Sözgelimi, yazarın dünya ekonomisi kavramında gümrükler, meta ve sermaye hareketlerini sınırlayıcı öteki faktörler ve sosyalist ülkeler arası dış ticaret ilişkilerinden hiç birisi yer almıyor. Yazarın varsayımına göre, metalar ve sermaye, hiç bir sınır tanımadan ülkeden ülkeye kolaylıkla girebiliyor.

Geri kalmış ülkelerden emperyalist-kapitalist dünyaya, değişik yöntemlerle (bu yöntemler birbiriyle yakında ilişkili), ciddi bir değer aktarımının sürdürüldüğü biliniyor. Bu konuda, önemli sayılabilecek bir tartışma söz konusu değil. Asıl tartışılan, değer aktarımının hangi yöntemlerle gerçekleştirildiği noktasında toplanıyor. "Yeni solun", gerçekte "yeni sağın", bu konuda getirdiği yenilikleri, ciddî eksikliklerine belli noktaları kapalı bırakmasına (Emmanuel bu konuda çok açık) karşın, Çağlar Keyder'den izlemek olanaklı.

Çağlar Keyder, kitabında, ülkeden ülkeye değer transferini (bu anlamda sömürü), genelde birden fazla, özünde ise tek yöntemle açıklıyor. Yazar bu mekanizmayı açıklayabilmek için, üç varsayımla yola çıkıyor. Birincisi, üretim maddelerinin, sermayenin sabit bölümünün (üretim araçlarının), bütün dünya düzeyinde aynı fiyatla satıldığı varsayımı. İkincisi, sermayenin uluslararasılaşması ve bu nedenle sınırsız hareket edebilme olanağına sahip bulunması. Üçüncüsü de, sermayenin en düşük ücretli ülkeye yatırım yapması.

Bu varsayımların tümü de, gerçek ve bilim dışı. İlk kez, sermaye ihracının, mutlaka işçi ücretlerinin düşük olduğu ülkelere yönelmesi diye bir yasa yok. Nitekim, çok uluslu şirketlerin sermaye ihraçlarının üçte ikisinden daha çoğu, gelişmiş kapitalist ülkelere (yazarın deyimiyle yüksek ücretli ülkelere) gidiyor. İkinci kez, sermayenin sabit kısmının fiyatı dünyanın her yerinde aynı değil, olamaz da. Sözgelimi, Türkiye yapım sanayiinin dışarıdan ithal edilen tüm girdilerinin, dünya fiyatlarına göre bir kaç kez daha pahalıya satın alındığını, Çağlar Keyder'den başka duymayan kalmadı. Üçüncü kez, sermaye hareketleri bu kadar sınırsız olsaydı, yıllardır yabancı sermayeye tanınan ayrıcalıklara ve akçalı indirimlere, Türkiye'nin olumlu bir cevap alması gerekirdi.

Kaldı ki, yazarın kâr mekanizmasıyla değer transferini açıklayabilmesi için, bu varsayımları yapmasına hiç bir neden yok. Çünkü yanlış da olsa, Keyder'in bu mekanizmayı açıklamada kullandığı yöntemle yukarıdaki varsayımların yakından ve uzaktan hiç bir ilişkisi yok. Keyder'e göre, bu yolla bir değer aktarımından söz edebilmek için, gelen sermaye miktarından çıkan kâr transferinin daha büyük olması gerekiyor. Yazarın açıklamasından öğreniyoruz ki, bu yöntem mutlaka sömürüyü, değer aktarımını gerektirmeyebiliyor. Bu yargıyla, Lenin'in "emperyalizm" teorisi bir kalemde yıkılıp atılıyor.

Şaka bir yana, bu konuda söylenmesi gereken önemli noktalar var : İlk olarak, belli yıllarda ve özellikle yabancı sermayenin geri kalmış bir ekonomiye ilk giriş yıllarında, gelen sermayenin büyüklüğü kâr transferlerinden daha yüksek olabiliyor. Ama olaya, daha uzun bir dönem çerçevesinde baktığımız zaman, yabancı sermayeli kuruluşlar, mutlaka gelen büyüklükten bir kaç kez daha fazlasını kâr olarak ülkelerine transfer ediyorlar. Latin Amerika, Asya ve Afrika'nın tüm geri kalmış ülkelerindeki uygulamaların sonuçları, bu gerçeği ortaya koymuyor mu? Çağlar Keyder, tüm bunlardan habersiz olabilir mi?

Kaldı ki, sermaye ihracı sonucu geri kalmış ülkelerden aktarılan değerleri, yalnızca gelen büyüklükle kâr transferi olarak çıkan büyüklük arasındaki olumlu farkla (sermaye açısından) ölçmeye kalkışmak, önemli bir eksiklik ve ciddî bir yanılgıdır. Bunun nedeni şu : İlk olarak, günümüzde hangi türden olursa olsun geri kalmış ülkelere ihraç edilen sermaye, meta ihracını da beraberinde getiriyor. Türkiye yapım sanayiinin, günümüzdeki konumu tümüyle bu. Türkiye yapım sanayii, girdi yoluyla ve büyük bir ağırlıkla dışa bağımlı bulunuyor. İkinci olarak, yabancı sermayenin geri kalmış ülkelere yönelmesinin, siyasal ve ideolojik nedenler yanında, bir başka ekonomik nedeni daha var : Bu ülkelerdeki, hammadde ve kritik madde ve kritik madde kaynaklarını kontrol etmek. Çağlar Keyder, tüm bunlara gözlerini kapamış görünüyor

Gelelim, yazarın yukarıdaki varsayımlarda bulunma gereğine. Görünürde, bu mekanizma ile yukarıdaki varsayımların hiç bir ilgisi yok. Ne var ki, Çağlar Keyder asıl düşündüğünü, daha gerçeği Emmanuel'in tezini savunabilmek için, bu varsayımlarda bulunmak zorunda. Bunun nedeni şu : Sermayenin sabit bölümünün fiyatı, dünyanın her yerinde eşit, ücretler de semi-periferi ve periferi ülkelerde düşük varsayılınca, kâr mekanizması yöntemiyle bir değer transferi ortaya çıksa bile, Keyder bu durumu, kolaylıkla ülkeler arasındaki ücret farklılıklarıyla açıklıyabilecek. Şundan ki, Çağlar Keyder'in ve daha gerçeği Emmanuel'in "eşitsiz mübadele" teorisi, tümüyle ücretlerdeki eşitsizlikten kaynaklanıyor.

Bu tezin çıkış noktasını, ülkeler arasındaki ücret farklılıkları oluşturuyor. Keyder'e göre, değer aktarımını doğuran temel neden, aynı miktarda emek-değer üreten iş-gücünün, değişik ülkelerde değişik ücretler alması oluyor. Bu teze göre, ulusal ölçekte ücretler işkolu düzeyinde ve kâr oranları da uluslararası düzeyde eşitlenme eğilimindedir.

Öte yandan, her ülkede yapılan üretim, sonuç olarak dünya pazarla-

→

rındaki fiyatlar tarafından koşullanıyor. Yani, üretimin en son sınavı dünya pazarı oluyor. Bu teze göre, azgelişmiş ülkede düşük ücretle oluşan malların dünya pazarına girmesi, tüm dünya düzeyindeki artıdeğer/sermaye oranını (kâr oranı) yüseltiyor. Varsayım gereği, kâr oranı her kapitalist için eşit olacağından, düşük ücret ödeyen azgelişmiş ülke kapitalisti, değerin bir bölümünü gelişmiş ülke kapitalistine aktarmış olacak. Çünkü, yine varsayıma göre, dünya pazarında fiyatlar, kâr oranını eşitleyecek bir biçimde oluşuyor. Geri kalmış ülkelerden (düşük ücretli), gelişmiş ülkelere (yüksek ücretli) değer aktarmanın yöntemi bu oluyor.

Öncelikle, Emmanuel'in ve buna koşut olarak da Ç. Keyder'in çözümlemelerinin dayandığı varsayımlara kısaca ve kabaca değinmek gerekiyor. Bu çözümlemede, en temel varsayımlardan ilkini, belli ve aynı sürede, aynı büyüklükte emek-değer üreten iş-gücüne, değişik ülkelerde değişik ücretler ödeniyor olması varsayımı oluşturuyor. Bunun anlamı kısaca şu: Her ülkede, işgücünün verimlilik düzeyi eşit; buna karşılık, işçi ücretleri ise eşitsizdir.

İşgücünde verimliliği eşit varsaymak, ekonomi bilimini, Marx'ı ve onun kalkınma tanımını tümden yadsımak oluyor. Ekonomi biliminin kalkınma tanımı açık, açık olduğu kadar da biliniyor: Kalkınmanın ölçüsü, toplumun elindeki kontrol güçlerinin niteliksel ve niceliksel bütünlüğü oluyor. Bu, bir toplumun kontrolündeki üretici güçlerin toplamıdır. Üretici güçlerin bir bölüğü, insan ya da iş-gücü oluyor. Salt iş-gücü, nüfusun büyüklüğü ile sınırlı bulunuyor. Kaldı ki, salt iş-gücünün üretici güç olması, doğayı kontrol yeteneği bakımından yeterli bilgi vermez. Burada önemli olan, iş-gücünün verimlilik derecesi oluyor. Üretim araçlarının ya da birim iş tarafından kullanılan üretim araçlarının artması, işin verimliliğinin ve buna dayalı olarak da kalkınmanın tanımlayıcısı olmaktadır. Başka bir deyişle, bir ülkenin kalkınma derecesi, o ülkede kullanılabilir, kontrol edilebilir iş-gücü büyüklüğü ile belirlenmektedir. Ve burada sözkonusu olan salt canlı iş-gücü değil, ayni zamanda ve daha önemli olarak, birikmiş iş-gücüdür.

Marx bu konuda, şunları da kaydediyor : Emeğin toplumsal üretkenlik derecesi ifadesini, bir işçinin belli bir zaman aralığında, aynı kalan bir iş-gücü gerilimi ile ürüne dönüştürdüğü üretim araçlarının göreli (nisbi) büyüklüğünde bulur. İşçinin faaliyeti sırasında kullanılmış üretim araçlarının kitlesi, emeğin üretkenliği ile birlikte büyür. (.....) Emeğin üretkenliğindeki artış, kendini, emek kitlesinin, bu emek kitlesi tarafından harekete getirilen, üretim araçları kitlesine oranla azalması, ya da iş sürecine katılan öznel faktörün aynı süreçte yer alan nesnel faktöre oranla azalması ile belli eder.

Demek ki, emeğin üretkenliğinin artması, hem kalkınmanın kendisi oluyor; hem de, emeğin üretkenliğinde gerçekleştirilen artış hızının büyüklüğü, kalkınma hızının büyüklüğünü de belirlemiş oluyor. Ve emeğin üretkenliğini eşit varsaydığımız zaman, ister istemez, ülkeler arasında her hangi bir eşitsizlik olmadığını da varsaymış oluyorsunuz. Emmanuel'in tezinin açmazı da bu noktada düğümleniyor. Çağlar Keyder, çözümlemesinde, iş-gücünde verimliliğin uluslararası düzeyde eşitsizliğini kabullendiği an, ne azgelişmişliği, ne de değer aktarımını ücretlerin, bırakınız ulusal düzeyde, işret eşitsizliği ile açıklayamaz. Bu saptırmanın kökeninde yatan temel neden, bu oluyor.

Bu tezin yanlışlıklarından birisi de, ücretlerin ulusal düzeyde, kâr oranlarının uluslararası düzeyde ve değer aktarımının da mutlaka düşük ücretli ülkeden yüksek ücretli ülke doğrultusunda gerçekleşeceğinin varsayılması oluyor. İlk olarak, ne ücretlerin, bırakınız ulusal düzeyde, işkolu düzeyinde bile eşit olduğunu ve ne de kâr oranlarının uluslararası düzeyde eşitlendiğini gösteren hiç bir ampirik veri mevcut değil.

Bu tezin temel yanılgısı, ücretlerin ve onların işlevinin yanlış tanımlanmasıyla yakından ilgili. Çağlar Keyder, Emmanuel'e dayalı olarak ücretleri fiyatların düzeyini ve yapısını belirleyen "bağımsız bir değişken" varsayıyor. Keyder'in böyle bir yargıya varması, daha önce yapılan iki varsayımın kaçınılmaz sonucu oluyor : Uluslararası düzeyde, hem sermayenin değişmeyen bölümünün →

KOZA YAYINLARI

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ

* Nâzım Hikmet
«Şu 1941 YILINDA»
(Kemal Sülker'in belgesel önsözü ile)
* Tarık Dursun K.
«BAĞRIYANIK ÖMER İLE Güzel ZEYNEP»
* Edip Cansever
«BEN RUHİ BEY NASILIM»
* Muzaffer Buyrukçu
«ARKASI YARIN»
* Erman Şener
«SİNEMA SEYİRCİSİNİN *ELKİTABI»*
* Sezer Tanşuğ
«SANATIN DİLİ»
* Nazım Hikmet
«YAZILARI»
* Demir Özlü
«BİR UZUN SONBAHAR»
* Tarık Dursun K.
«BAHRİYELİ ÇOCUK»
* Kemal Sülker
«İKİ KONFEDERASYON : DİSK VE TÜRK - İŞ
* Fahri Erdinç
«TÜRKİYE HİKÂYELERİ»
* Yılmaz Gruda
«ŞU BİZİM TİYATROMUZ»
* Salâh Birsel
«ŞİİRİN İLKELERİ»
* Agâh Özgüç
«TÜRK SİNEMASI SANSÜR DOSYASI»
* Turgut Etingü
«KÖMÜR HAVZASINDA İLK GREV»
* Oktay Rifat
«ÇOBANIL ŞİİRLER»
* Başaran
«AHLAT AĞACI»
* Tomris Uyar
«GÜNDÖKÜMÜ 75»
* Mehmed Kemal
«PULSUZ TAVLA»
* Dinçer Sümer
«BOZUK BİR ŞEY»

Her kitap 15 Lira
Genel Dağıtım : BATEŞ
P.K. 836/İstanbul

fiyatı, hem de kâr oranları eşit. Tezin çıkış noktası bu olunca, ister istemez, fiyatları belirleyen tek faktör ücretler olacak. Ne var ki, uluslararası düzeyde ne sermayenin değişmeyen bölümünün fiyatı, ne de kâr oranları eşit. Keyder'in şu gerçeği unutmaması gerek: Aynen üretim araçlarında olduğu gibi, emeğin kendisi de, kapitalizmde metadan başka bir şey değil. Kapitalist üretimde, işçi ücretleri, yalnız ve yalnızca iş-gücünün fiyatı oluyor. Bu nedenle de, iş-gücünün fiyatının 'ücretlerin), genel fiyat düzeyi üzerinde hiç bir ayrıcalıklı etkisi olamaz.

Tezin bir öteki dayanaksız yanı da, ücret düzeyinin belirlenmesiyle ilgili, Kapitalist bir ekonomide ücretler, tümüyle işçi sınıfının örgütlenme ve mücadele gücüne bağlanıyor. Oysa ekonomi politik, yalnız ücretlerin düzeyini değil, aynı zamanda işçi sınıfı mücadelesinin nesnel temellerini de oluşturan koşulların; üretici güçlerin gelişmişlik düzeyi, toplumların ekonomik, tarihî ve kültürel vb. faktörler tarafından belirlendiğini kaydediyor.

Bu kadar dayanaksız varsayımlara dayanan Keyder'in tezine göre, ülkelerarası sömürü görece bir olgu olduğundan, bütün dünyada birden ücretler eşitlenmedikçe sömürünün kalkması diye bir şey düşünülemez. Ve yine Keyder'e göre, "gelişme" kavramı dünya ekonomisinde statü değiştirme anlamında kullanılırsa, bilimsel olabiliyor. Demek ki, bir toplum, sömürülen ülke düzeyinden sömüren ülke statüsüne ulaştığında gelişmiş oluyor. Ve ülkenin sınıf yapısı, sınıfların ve içlerindeki kesimlerin ilişkileri, kuracakları ittifaklar, çelişkiler, evet tüm bunlar Keyder'e göre, ülkenin dünya ekonomisine nasıl bağlandığı tarafından belirleniyor. Açıkçası, ulusal düzeyde bir iç dinamik, bir sınıf mücadelesi yer almıyor Keyder'in çözümlemelerinde. Ya da en azından, iç dinamik tümüyle dış dinamik tarafından belirleniyor.

Keyder'de kapalı, Emmanuel'de açık olan bu tezin en tehlikeli yanı şu : Bu görüşü savunanlara göre, azgelişmiş denilen bazı ülkeler, gelişmiş ülkeler tarafından sömürülmektedir. Bu sömürünün kaynağını, ücret eşitsizlikleri oluşturuyor. Emmanuel'e göre, gelişmiş ülkelerde işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki mücadele, bu ülkeler işçilerinin sömürüden pay almaları ve hatta yüksek ücretleriyle bizzat sömürüye aracılık etmeleri yüzünden gerilemiş ve bu nedenle uluslararası işçi sınıfı dayanışmasının nesnel temelleri ortadan kalkmıştır. Sonuç şu oluyor : Bu teze göre, azgelişmiş ülkelerin işçi sınıfı gelişmiş ülkelerin işçi sınıfı tarafından sömürülmektedir. Harika değil mi? Emmanuel'in tezi, işte bu. Ne var ki, Çağlar Keyder, bunları Emmanuel gibi açıktan söylemek istemiyor.

Özlem Özgür

Nedim Günsür

Nedim Günsür, izlenimci ve tam soyut çalışma dönemlerinden sonra, aşağı yukarı yirmi yıldan beri anlatımcı, dışavurumcu bir planda çalışmaktadır. İşlediği temalara bir bakalım: peyzajlar, kahvehaneler, nalbantlar, madenciler, gurbetçiler, köylüler, gecekonducular, inşaat işçileri, savaşlar, bayram yerleri, eski sokaklar, balıkçılar...

Günümüz ressamları arasında, duyarlığıyla, insancıllığıyla, resim tarzı ve tekniğiyle ayrı bir yeri vardır. Çıkış noktası toplumsaldır. Büyük bir sadelik ve incelik içinde Türk insanının dramını ortaya koyar. Onun gerçekçiliği bir noktada gerçekçiliğin sınırlarını aşar, yeni boyutlara ulaşır.

Hayat çizgisi ve ölüm durağı.., hemen her tablosunda ortaya çıkar. Sanırım, Nedim Günsür'ün dışavurumculuğu en çok bu temayla belirmektedir.

Sözgelimi "Kızamık" adlı resmi ele alalım; bu resimdeki küçük tabutlarla sanki yalnız çocuklar değil, herkes ölüme gitmektedir. Ölüm ergeç başa gelecek bir olgu olarak değil, çaresizliğin, güç koşulların sonucu olarak vardır sanki.

"Savaş" tablosunda yine ölüm işleniyor. Burda insanın yarattığı bir ölümle karşı karşıyayızdır. Öldürenler bellidir. Doğaüstü bir güçle değil, insanlarla açıklanan bir ölüm.

Ve göç tablosu: beslemeyen toprakların ittiği insan yığınları. Nedim Günsür'ün ölümü işlemediği resimlerde dışavurumculuktan biraz koptuğunu, daha gerçekçi bir plana girdiğini söyleyemez miyiz? Savaşı anlattığı resimlerinde de öyle.

İlk kişisel sergisinde Zonguldak'taki maden işçilerinin hayatını işlediği tablolarından beri giderek büyüyen, devleşen bir çalışma süreci içinde Nedim Günsür.

Güner Arman

TELEVİZYON

Televizyon Olgusu Karşısında Türk Toplumu

TRT Televizyonu'nun dünü, bugünü ve yarınını; ulusal televizyon nedir, nasıl olmalıdır sorularını; ekonomik ve politik güçleri ellerinde bulunduranların televizyon karşısındaki durum ve tutumlarını; televizyon ve toplumsal sınıfların ilişkilerini şimdilik, ilerde tek tek ele almak üzere, bir tarafa bırakalım...

Başta ABD olmak üzere, Batı'nın gelişmiş ülkelerinde, kitapları uzun süre üç büyük "M" (Marx, Mao, Marcuse) kadar satmış olan, Kanadalı üniversite profesörü Marshall Mac Luhan **"Kitle İletişim Araçlarını Anlamak"** adlı kitabında, kitle iletişiminin üç dönemde ele alınabileceğini söyler: 1. Sözlü dönem, 2. Yazılı dönem, 3. Elektrik ve eletronik dönemi...

Yazının bulunması, muhakkak ki, sözlü dönemden kesinlikle ayrı ve kalıcılığı yaygın bir düşünce biçimi yarattı; ama yazılı kitle iletişim araçlarının etki gücü ve yaygınlığı matbaanın bulunmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Bugün, üçüncü dönemde, bu dönemin araçları (sinema, radyo, TV.) insanı eksiksiz gerçekle karşı karşıya bırakabilecek duruma gelmiştir.

Tüm dünya ve evren bütün boyutlarıyla bir TV. ekranına sığıyor. TV artık sadece haber veren, eğiten ve eğlendiren yansız ve tarafsız bir araç değil (acaba hiç oldu mu?) insanın düşünce, davranış ve duygu varlığını etkileyen bir araç. Sözlü, yazılı, işitsel ve görsel deneyimlerden edindiğimiz alışkanlıklar, başkalarının ve dış gerçeğin algılanması biçimlerimizi kesinlikle etkiliyor. Yani, insanların etkinlik ve davranışlarını, ilişkilerini biçimlendiren ve düzeyini belirleyen bu araçlar, bu aracılar oluyorlar. Bu saptamanın doğruluğu - yanlışlığı az ya da çok tartışılabilir, ama yazılı basın, radyo ve televizyonda yayınlanan reklâm spotlarının yediden yetmişe yaygınlığı düşünülecek olursa bu etkinin gücü hakkındaki saptamanın bir abartma olmadığı sonucuna varılır. Televizyon kendine özgü inandırma yöntemleriyle yeni kişilikler yaratıyor. Örneğin, Sorbonne'da sosyoloji profesörlüğü yapan, aynı zamanda Fransız televizyonu I. kanalı (TF I) Başkan - Genel Müdürü Jean Cazeneuve **"Televizyonun Güçleri"** adlı kitabında **"yeni bir politikacı tipi"** nden söz etmektedir ki, seçimlerin yaklaştığı şu günlerde politikacıların TV'ye olan düşkünlükleri bu kanıyı güçlendiriyor.

Kitle iletişim alanında yeni bir araç ve olanağın bulunması, bir öncekini, daha doğrusu eskilerini, ortadan kaldırmıyor. Yeni araç karşısında, eskiler kendilerini duruma uydurma ve yeninin deneyimlerinden yararlanma yolunu seçiyorlar; aynı zamanda, yeni aracı etkilemekten de geri kalmıyorlar. Ancak, daha önceki aracın etkisine ve kullanılışına alışmış olan toplum bu yeni araç karşısında bir çeşit "şok" geçiriyor. Ancak, bu sarsıntı her toplum, dahası her toplum kesiti için, aynı yoğunlukta olmuyor. Bu sadece kitle iletişim araçları için değil, değişik ve gelişimin değişik evrelerinde bulunan toplumlar çağdaş teknolojinin ürünlerinden yararlanırken de özellikle söz konusu. Ülkemizde, çamaşır makinesinde tereyağ çıkarıldığını, ayran yapıldığını biliyor muydunuz? Yani çamaşır makinesi eşit yayık!

Bütün toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da sözlü, yazılı, işitsel ve görsel kitle iletişim araçları birlikte yaşıyorlar. Doğru! Doğru ama elli yıla yakın zamandır radyo ve sinema, on yıldır da televizyonla tanışmışlığı bulunan Türk Toplumunun yazılı araçtan etkilenmesi ne ölçüdeydi? Bu dönemi yaşadı mı? Türk toplumunun bu dönemi gerçekten yaşadığını sanmıyoruz. Otuz - kırk yıl önceki Türkiye nüfusu ile o yıllarda basılıp satılan gazete, dergi, kitap arasındaki oran 1970'lerin oranının hiç de altında değildir. Yani Türkiye'deki nüfusun büyük bir çoğunluğu ya sözlü alanda, ya da bütün alanların dışındaki sağır alanda yaşamıştır, yaşamaktadır. Üstelik, Türk toplumu gibi toplumlarda "yazı" bütün erdemlerine rağmen bir kitle iletişim aracı olarak önemli bir engeldir. Batı toplumları yazılı dönemi gerçekten yaşamış ve etkilenmiştir, ama Doğu toptoplumları henüz sözlü dönemi yaşamaktadır. Gerçekte bu toplumlarda kültür, büyük ölçüde, sözlü ve sezgiseldir. Kitapçıdan Aşk-ı Memnu'yu, Jakc'ı, Babalar ve Oğullar'ı, Kumpanya'yı satın alıp okumayı aklının ucundan geçirmeyen Türk insanı, bu yapıtların TV. uyarlamaları yayımlanırken tek bölümünü bile kaçırmayı göze alamamaktadır. Öte yandan, TV'de tanıştığı Molière, Shakespeare kişileriyle çağımızın insanları arasında ilişkiler kuruyor. Televizyon, "yazı"nın uzaklaştırdığı dünya ile insanın arasında dolaysız ve bütünsel bir ilişki kurabiliyor. Aslına bakarsanız, "söz"ün olanakları ile "işitsel - görsel" olanaklar arasında "yazı"nın zararına gizli bir dayanışma var galiba. Bundan dolayı, yazı kültürüyle beslenmiş bir batılının tepkisi ile yazıya ve basımevlerine rağmen hâlâ söz kültürü döneminde yaşayan doğulunun tepkileri ayrı ayrı. Bir Fransız için televizyon muhakkak ki bir gezginci ozan "trubadur" değildir; ama bir Türk için onun bir saz ozanı, bir meddah olmadığı söylenebilir mi? Demek oluyor ki halkımızın TV. ile kurduğu teklifsiz ilişkiye şaşmamak, tersine bu diyaloğu doğal karşılamak ve en önemlisi bu durumdan yararlanmak gerek. Televizyon yoksulun eğlencesidir, derler. Bu da doğru. Başlangıçta varlıklı çevrelerde sıkışıp kalacağı sanılan televizyon, orta ve alt sınıflarda, yani kenar mahalleler ve gecekondularda büyük bir yaygınlık kazandı. Bunun etkenlerini toplumsal ve ekonomik nedenlerde, ortak eylem - ortak etkinlik psikolojisinde, alfabenin sevimsizliğinde ve dünya ile dolaysız ilişkide aramak kadar, toplumun iletişim geleneklerinde de aramak gerekir. Bir Türk köylüsünün televizyona verdiği anlamla Fransız ya da Alman köylüsünün verdiği anlam kesinlikle

→

aynı değildir. Türk köylüsü, gecekondulusu, televizyonu Karacaoğlan ya da falanca meddah gibi görmektedir. Şimdilerde, büyük ve orta kentlerde, insanların sinemalara, tiyatrolara tekrar gitmeye başlamaları televizyon "moda"sının geçtiğinin bir göstergesi olamaz. Televizyon şokunun az-buçuk atlatmış olanlar "yazılı dönem"i yaşamış olan büyük kent aydınları. Gerçek ve sadık televizyon seyircisi kenar mahallelerde, gecekondularda ve kırsal kesimlerde, sayıları da gittikçe artıyor. Bu kesimler aynı zamanda geleceğin seyirci gizilgücünü (potansiyelini) de oluşturuyorlar.

Bu bakımdan, televizyonun Türkiye'deki özel etki gücünü genel ve evrensel bir şemanın içinde değil, Türk toplum ve kültür yapısının özgül ortamında değerlendirmek gerekir.

Oktay Güneş

MÜZİK

Kapitalistleşme sürecindeki Gelişmeler

Dedemin dedesinin dedesi, galiba **Donizetti Paşa** imiş. Ben bu nunla övünmüyorum; bu zat on beşinci sınıf bir müzikçiydi. Yirmisinden, belki de otuzundan sonra müziğe başlamıştı. Sıradan bir bando şefi olarak Avrupa'nın hiç bir kentinde dikiş tutturamayınca, II. Sultan Mahmud'un çağrısı üzerine **Muzıkaî Hümayun**'u kurmak üzere İstanbul'a gelmişti. Yıl 1828.

Dedemin dedesinin dedesinin bu bandoyu ne hikmetle kurduğuna akılım ermez. Ne işe yaramıştır bu bando? Atalarımla övünmek gibi bir huyum olmadığı için söyliyeyim: Birincisi Giuseppe Donizettinin "paşa" ünvanına kavuşmasına ve paşalar gibi bir hayat sürmesine yaramıştır. İkincisi, "yenilikçi" olarak bilinen Sultan Mahmud'un şanı şöhreti artmıştır ve belki de Osmanlı hanedanı batılılaşmanın ilk adımlarından birini bu bando sayesinde atmış bulunmaktadır.

Dedem ise İstanbul'a maslahatgüzar olarak gelmiş. Kendisi müzikçi falan değildi. İşte, diplomat... O sıralarda Müzikai Hümayum yerinde duruyordu herhalde. Ama dedem müzikle ilgilenmek yerine, konaklarda, köşklerde verilen davetlere gitmeye bayılırmış. "Çok sesli müzik" adına, o zamanlar piano çalan (ya da tıngırdatan) bazı bayanlar varmış. Dedem, bu bayanların nasıl piano çaldığını, çok sesli müziğe nasıl yakınlaşabildiğini vb. bilmezdi. Umurunda mı onun? Bayanların hokka ağzına, inci dişine bakarmış daha çok. Anlattıklarından öyle anlaşılıyor.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, iyi ki babamı çok sesli batı müziğinin Türkiye'de yerleşmesine katkıda bulunmak üzere çağırmamışlar. Çünkü babam da bu işlerden pek anlamaz. Dedesinin dedesinin babasının Donizetti Paşa olmasıyla övünür sadece. Ben buna da pek inanmıyorum. Doğrusunu isterseniz, İtalya'da Donizetti soyadlı kimbilir kaç aile vardır... Büyük bir olasılıkla bendeniz Donizetti Paşa'nın soyundan değilim.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, önemli müzikçiler çağrılmış Türkiye'ye. Aralarında Hindemit ve Bartok gibi dünyanın en büyük bestecileri bile var. Zuckmayer gibileri de uzun yıllar hizmet etmiş Türkiye'ye.

Bana kalırsa, bu dönemde yapılan işler, özünde büyük işlerdir: Musiki Muallim Mektebi, büyük kentlerde daha sonra konservatuvarlar, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, okul programlarına batı müziğinin kesinkes sokuluşu, radyoda çok sesli müziğe yer verilmesi, "hârika çocuk kanunu"nun çıkartılması, yurdun hemen her köşesinde verilmeye başlanan konserler vb... Tabii, İsmet Paşa'nın batı müziğine olan hayranlığını ve bu hayranlığın somut sonuçlarından olan desteklerini unutmamak gerek.

Babam, 1952 yılında Türkiye'ye turist olarak gelmiş. Belki de iş aramaya. Gözlemlerine göre, o yıllarda Türkiye'de durum şöyleymiş: Nüfusun belki yüz binde biri sayılabilecek bir oranda ilgilisi varmış çok sesli müziğin. Ama bu oran da gittikçe düşüyormuş. Çünkü yine alaturkacılığa dönüş havası esiyormuş.

— Ay, —derdi babam—, o günlerde Türkiye'de bana görev verilseydi, elimden geleni ardıma komayıp, batı müziğinin yerleşmesi için neler yapmazdım!

Bakın, babamı çok severim, ama müzikçi olarak değil. Donizetti Paşa'nın vaktiyle yaptığı gibi, bir "Mahmudiye", ya da bir "Mecidiye" marşı bile besteliyemezdi babam.

Şu noktayı hep düşünürüm: Cumhuriyet dönemiyle birlikte çok sesli müzik alanında yapılan atılımlar ne gibi sonuçlar verdi acaba? Ortaokullarda, liselerde "solfej" okutulduğuna göre, öğrenciler "do, re, mi, fa, sol.." diye eğitildiklerine göre, konservatuvarlardan yüzlerce genç mezun edildiğine göre, radyoda on yıllar boyunca batı müziği yayınlandığına göre, sonuç nedir? Babama kalırsa, 1952 yılında, çok sesli müziğin kitlelere maledilmesi açısından önemli bir yol katedilmemişti. Çok sesli müzik hiç mi hiç yaygınlaşmamıştı halk arasında.

Acaba aldanıyor muyum? O yıllara değin yaygınlaştı mı çok sesli müzik? Kitleler içinde tutunabildi mi? Geniş halk yığınları bunu benimsedi mi?

Bu kez, bendeniz 1977 yılı baharında turist olarak geldim yurdunuza. Türkiye'ye hayranım! Bosporus nefis! Beyazıt Kulesine de, Galata kulesine de çıktım, harikulâde! Ankara modern bir şehir. Türkler çok konuksever. Birkaç gün içinde candan dostlar edindim. Birlikte gezdik, dolaştık.

İsterseniz, müzik konusundaki gözlemlerime geçeyim: İki büyük kentinizi gezdim, çarşıda pazarda dolaştım, plakçı dükkânlarının bulunduğu pasajlara girip çıktım ve hayret! Kendimi hemen hemen bir İtalyan kentinde sandım! İtalyan hafif müzik piyasasında ne varsa, hemen hepsi kulağıma çalındı yurdunuzda. Sokaklarda, aynı İtalya'da olduğu gibi, elinde gitar, uzun

→

sakallı gençler dolaşıyordu. Genç kuşaklar, İtalyan hafif müzik şarkıcılarının, topluluklarının adlarını su gibi biliyordu! San Remo Festivali'nin sözgelişi 1974 yılında üçüncü olan şarkıcısının adını bilmeyene "cahil" gözüyle bakılıyordu. Oh tanrım, Yesus Maria! Bu ne hikmettir? Türkiye kentlerinde genç kuşaklar nereye gitmektedir?

Şaştım kaldım. Sadece şaştım kaldım. Bu işin nereye gideceğini söylemek bana düşmez. Bu, sizin toplumunuzun bir sorunu. Değerlendirmesini en iyi siz yaparsınız, siz Türk'ler...

Dedemin dedesinin dedesi gibi, yurdunuzda bir bando kurup batı müziğinin has'ını getireceğimi söyliyemem.

Giorgio Donizetti

OLAYLAR - MEKTUPLAR

Demir Özlü, Orhan Kemal ödülü jüri başkanlığına bir mektup yazarak romanını bu ödülden çektiğini bildirdi. Şöyle diyor Demir Özlü bu mektubunda: "Bu çeşit ödüllerin yapısını beğenmediğimden ve ödüle katılma koşulu sorunu gereksiz bir "yarışma" haline getirdiğinden, 1976 yılı içinde yayımlanmış olan "Bir Uzun Sonbahar" adlı romanımla Orhan Kemal roman ödülüne katılmadığımı bildiririm."

Doğan Hızlan **Altın Kitaplar** yayınevinin sanat yönetmenidir. **Cumhuriyet** gazetesinin sanat sayfasını da o yönetiyor. Türkiye Yazıları'nın çıkışını kutlamak için dergimiz yönetmenine yazdığı mektupta şöyle diyor: "Derginin sayfalarında gözükmek isterim, gözükeceğim de. Bu dergicilik şifa bulmaz bir hastalık, bilirim ikimiz de aynı dertten mustaribiz." Doğan Hızlan, yeni kurulan bir yayınevinin de ortakları arasında: "Değer Yayınları".

Süreyya Berfe İzmir'de bir reklam kurumunda yönetici olarak çalışıyordu. Bir iki ay önce o işinden ayrıldı. Yalnız işinden değil, eşinden de ayrılmış. Şimdi İstanbul'da: "işsiz ve yalnız". Bir arkadaşıyla birlikte şiir çevirileri yapıyor şimdilik: "Güney Vietnam şiirlerini biraz daha dinlendirmem gerekiyor. Önümüzdeki günlerde yollarım. Çevirileri iki kişi yapıyor. Elimizde epeyce malzeme var. Machado, Cernuda, Ritsos, M. Derviş, Danimarka şiiri, R. Dalton. Asıl istediğim Asya, Afrika, Ortadoğu, Güney Amerika şiirleri. Onları da çeviririz zamanla."

toplum yayınları

Bloksuzluğun Tarihsel Kökeni
Edvard Kardelj
(yeni çıktı. 8 TL.)
Dersim
Kemal Burkay'ın şiirleri
2. baskı, 10 TL.
Sanat Terimleri Sözlüğü
Adnan Turani
3. baskı 15 TL.
Yeni Resim İş Dersleri
İsmail Altınok. 15 TL.
Sosyal Sınıflar ve Siyasal Partiler Üzerine
Ali Rıza Deniz. 10 TL.
Lenin'in Ulusal Sorun Teorisi ve Sovyetler Birliğindeki Uygulaması
Mehmet Karaahmetli. 12,5 TL..
Kadın ve Sosyalizm
August Bebel. 20 TL.
Ham Toprak
Turgenyev'in romanı. 20 TL.
Deneysel Tiyatro, Küçük Burjuva Düğünü, Anlaşmanın Önemi. (Bir metin iki oyun)
Bertolt Brecht. 12.50 TL.
Şeyh Bedreddin
Orhan Asena'nın oyunu 10 TL.
Acılı Kuşak
Mehmed Kemal'in basın ve edebiyat anıları, 7,5 TL.
TOPLUM YAYIN VE KİTABEVİ
Zafer Çarşısı, Tel. 252007
Yenişehir / Ankara

Ömer F. Toprak Petrol Ofis Genel Müdürlüğü'ndeki görevinden emekliliğini isteyerek ayrıldıktan sonra günlerini yalnız okumak ve yazmakla geçirmekte. Arada bir de yolculuklara çıkıyor. Mektubunun bir yerinde şöyle diyor: "Hiç sözü edilmeyen kitaplar var. Unutturulmak istenen kitaplar bunlar. Belli çevrelerce tabiî. Böyle bir sayfa olsa. Burada, gazete köşelerine kümelenen kişilerce hiç ele alınmayan yapıtlar tanıtılsa. Her sayıda birkaç tane." Ömer Faruk'a hak vermemek elde değil. Birçok değerli kitap, gazete yazıları arasında kaynayıp gitmektedir. Sonra da basım tarihi eskidi diye onlara el uzatılmamaktadır. Dergilerin bu boşluğu da doldurması gerekir diyoruz.

Ahmed Arif'in **Hasretinden Prangalar Eskittim**'i on dördüncü baskıya gidiyor. Ahmed Arif her baskıdan yirmi otuz kitabı eliyle ciltliyor, yakın dostlarına armağan ediyor.

Turgut Uyar'ın mektubundan: "Önce Türkiye Yazıları'nı kutlarım. Başarılar dilerim. Dergiye yazmaktan sevinç ve onur duyarım. Şiir ve yazı göndereceğim, elbet. Hatta pek yakında bir şiir gönderebileceğimi sanıyorum. "Bir şiirden" adlı yazılara yeniden başlamak istiyordum zaten."

Arif Damar'ın özel hayatında değişme var galiba. "Bizim Nazım Hikmet'imiz" başlığıyla yayımlayacağı uzun bir inceleme üstünde şimdilerde. Bu incelemeyi "Türkiye Yazıları'nda yayımlayacak.

"Türkiye Yazıları"nın çıkışını kutlayan ve ilk sayı üstüne olumlu düşüncelerini belirten yüzlerce mektup aldık. Bunların içinde Orhan Hançerlioğlu'dan Ferruh Doğan'a, Mehmed Kemal'den Mazhar Candan'a uzayan geniş bir yazar ve sanatçı topluluğunun olduğu gibi, büyük bir okur kitlesinin de mektupları var. Özellikle okurun tavrı bizi yüreklendirdi. İlk sayıda bazı yanlışlarımız vardı. Bilirsiniz, dergilerde de, gazetelerde de, ilk sayı genellikle en kötü sayı olur.

SOL
YAYINLARI

KARL MARX

KAPİTAL, Birinci Cilt, 50 lira.
KAPİTAL, İkinci Cilt, 40 lira.
KAPİTAL, Üçüncü Cilt, (hazırlanıyor).
KAPİTALİST RANT ÜZERİNE, 20 lira.
EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNE KATKI, 20 lira.
ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE — ÜCRET, FİYAT VE KÂR, 15 lira.
FELSEFENİN SEFALETİ, 17,5 lira.
FRANSA'DA SINIF SAVAŞLARI 1848-1850, 17,5 lira.
LOUİS BONAPARTE'IN 18 BRUMAİRE'İ, 12,5 lira.
1844 ELYAZMALARI, FELSEFE VE EKONOMİ POLİTİK, 30 lira.

FRİEDRİCH ENGELS

ANTİ-DÜHRİNG, 40 lira.
DOĞANIN DİYALEKTİĞİ, 35 lira.
AİLENİN, ÖZEL MÜLKİYETİN VE DEVLETİN KÖKENİ, 20 lira.
ALMANYA'DA BURJUVA DEMOKRATİK DEVRİM, 30 lira.
TARİHTE ZORUN ROLÜ, 10 lira.
ÜTOPİK SOSYALİZM VE BİLİMSEL SOSYALİZM, 8 lira.
LUDWİG FEUERBACH VE KLASİK ALMAN FELSEFESİNİN SONU, 8 lira.

KARL MARX — FRİEDRİCH ENGELS

DOĞU SORUNU [TÜRKİYE], 80 lira.
SEÇME YAPITLAR (Birinci Cilt — Üç Ciltlik), 80 lira.
"KOMÜNİST MANİFESTO"NUN DOĞUŞU 20 lira.
KUTSAL AİLE YA DA ELEŞTİREL ELEŞTİRİNİN ELEŞTİRİSİ, 30 lira.
ALMAN İDEOLOJİSİ [FEUERBACH], 10 lira.
GOTHA VE ERFURT PROGRAMLARININ ELEŞTİRİSİ, 15 lira.
FELSEFE İNCELEMELERİ, 15 lira.
DİN ÜZERİNE, 25 lira.
NÜFUS SORUNU VE MALTHUS, 20 lira.
KAPİTALİZM-ÖNCESİ EKONOMİ BİÇİMLERİ, (Genişletilmiş İkinci Baskı), 25 lira.

V. İ. LENİN

"HALKIN DOSTLARI" KİMLERDİR?, 20 lira.
RUSYA'DA KAPİTALİZMİN GELİŞMESİ, 35 lira.
NE YAPMALI?, 20 lira.
BİR ADIM İLERİ, İKİ ADIM GERİ, 20 lira.
DEMOKRATİK DEVRİMDE SOSYAL-DEMOKRASİNİN İKİ TAKTİĞİ, 12,5 lira.
MATERYALİZM VE AMPİRYOKRİTİSİZM, 35 lira.
EMPERYALİZM, KAPİTALİZMİN EN YÜKSEK AŞAMASI, 12,5 lira.
"SOL" KOMÜNİZM, BİR ÇOCUKLUK HASTALIĞI, 12,5 lira.
ULUSLARIN KADERLERİNİ TAYİN HAKKI, 20 lira.
İŞÇİ SINIFI VE KÖYLÜLÜK, 40 lira.
NİSAN TEZLERİ VE EKİM DEVRİMİ, 17,5 lira.
SOSYALİZM VE SAVAŞ, 15 lira.
TARIM SORUNLARI, 25 lira.
MARX, ENGELS, MARKSİZM, 40 lira.

J. STALİN

LENİNİZMİN SORUNLARI, 75 lira.
LENİNİZMİN İLKELERİ, 15 lira.
MARKSİZM VE ULUSAL SORUN VE SÖMÜRGE SORUNU, 25 lira.
TROTSKİZM Mİ, LENİNİZM Mİ?, 30 lira.
SON YAZILAR 1950-1953, 15 lira.
ANARŞİZM Mİ? SOSYALİZM Mİ?, 7,5 lira.

MAO ÇE-TUNG

TEORİ VE PRATİK, 10 lira.
ASKERİ YAZILAR, 40 lira.

(MARKSİST FELSEFE, EKONOMİ POLİTİK VE BİLİMSEL SOSYALİZM)

FELSEFENİN TEMEL İLKELERİ, Georges Politzer, 40 lira.
FELSEFENİN BAŞLANGIÇ İLKELERİ, Georges Politzer, 17,5 lira.
EKONOMİ POLİTİK 1, Nikitin, 17,5 lira.
EKONOMİ POLİTİK 2, Nikitin, 20 lira.
SOSYALİZMİN EKONOMİ POLİTİĞİ, Solus, 17,5 lira.
MARKSİST EKONOMİ POLİTİĞİN İLKELERİ Lev Leontiev, 12,5 lira.
İLKEL TOPLULUK, KÖLECİ TOPLUM, FEODAL TOPLUM, Zubritski, 20 lira.
KAPİTALİST TOPLUM, Zubritski, 12,5 lira.
SOSYALİZMİN ALFABESİ, Leo Huberman, 8 lira.
SOSYALİST KLASİKLERİ OKUMA KILAVUZU, Maurice Cornforth, 12,5 lira.
TOPLUMBİLİM, TEORİ VE YÖNTEM SORUNLARI, Osipov, 20 lira.

ONUR
YAYINLARI

KEMAL ATATÜRK VE ÇAĞDAŞ TÜRKİYE Johannes Glasneck, 25 lira.
TÜRKİYE'DE FAŞİST ALMAN PROPAGANDASI, Johannes Glasneck, 25 lira.
EMEĞİN VE EMEKÇİLERİN TARİHİ, Pierre Brizon, 40 lira.
TÜRLERİN KÖKENİ, Charles Darwin, 40 lira.
İNSANIN TÜREYİŞİ, Charles Darwin, 20 lira.
SEKSÜEL SEÇME, Charles Darwin, 40 lira.
BÜTÜN YAPITLARI (SEÇMELER), Hegel, 20 lira.
FİZİĞİN EVRİMİ, A. Einstein, L. İnfeld, 20 lira.
RÖLATİVİTENİN ALFABESİ, Bertrand Russell, 12,5 lira.
MADDE VE İNSAN, Vasilyev - Stanyukoviç, 15 lira.
GÖRÜNMEYEN HÜKÜMET CİA, D. Thomas, 10 lira.

İSTANBUL, ANKARA, İZMİR VE TAŞRA DAĞITIMI: GE-DA.
SİPARİŞ ADRESİ: ONUR KİTABEVİ Zafer Çarşısı, 26, Yenişehir, Ankara.

Felek

"Nerde XX. Asrın ilk yarısı?" Yazılarında böyle hayıflanıyor Burhan Felek. Televizyon, trafik, vergiler, Avrupa Konseyi, soğan, sarmısak, dil konuları arasından arada bir sesini yükseltiyor: Ah, nerde XX. Yüzyılın ilk yarısı? Seksen sekiz yaşında bir kimsenin eski günleri aramasından daha doğal bir şey olamaz. Ne var ki Burhan Felek bunu düşünsel planda söylüyor. Ayrıca yüz yıllık ufak bir yanlış yaptığı ve gerçekte XIX. Yüzyılın ilk yarısını özlediği de anlaşılıyor.

İsterseniz konuyu baştan alalım. Burhan Felek basınımızın renkli tiplerinden biridir. **Donanma** dergisinde yayımlanmış ilk yazılarından bu yana yarım yüzyıldan fazla bir süre geçmiştir. **Tasviriefkâr** gibi, **Cumhuriyet** gibi, **Milliyet** gibi büyük yayın organlarında birkaç kuşak onu ard arda izlemiş, ona alışmıştır. Bu noktadan alınırsa, Burhan Felek, uzun yazarlık serüveni içinde, bir gazeteci olmaktan öte bir ad yapmıştır. Ünü çok fazla yaygın olmamakla birlikte, tanındığı genişçe bir çevrede Fahrettin Kerim gibi, Pazarola Hasan Bey gibi sevimli, "folklorik" diyebileceğimiz bir yer yapmıştır kendine. Bir dönemin mizahının bazı çizgileri onun yazılarından da geçer.

Kendisini "deli dolu" bir adam olarak tanımlayan Burhan Felek sık sık bir siyasa yazarı olmadığını belirtir. Doğrudur bu. Ayrıca, günlük gazetelerin onun gibi geleneksel fıkra yazarlarına gereksinim duydukları da doğrudur. Ancak Burhan Felek'in, **Cumhuriyet**'teki son yıllarında, özellikle de **Milliyet**'te yazmağa başlayalıberi fıkraların arasına siyasal, hatta ideolojik bildiriler sıkıştırdığı da gözden kaçmamaktadır. Bu bildiriler, ya da bildiri parçaları, çağ dışı, gerici bir düşünce düzeyindedir. Burhan Felek'in Türkiye'deki toplumsal ve entellektüel gelişmeye hiç ayak uyduramamış olduğunu da göstermektedir.

İşi şakaya vuran, sürekli olarak boş şeyler söylemiş bir yazarın düşüncesini, ideolojik tavrını ortaya koymak ilginç olacaktır kuşkusuz. Gerçi Burhan Felek'in yazılarında bu öğeler seyrektir, fıkraların, şakaların arasına serpiştirilmiştir: biraz da kaçak bir nitelik taşımaktadır. Ama, ne olursa olsun, onun düşünce yapısını da ortaya koymaktadır. Ayrıca bunun açıklığa kavuşturulması gereklidir de.

Yaratıcı bir mizah değil Burhan Felek'inki. Açın, yıllarca yayımlamış olduğu haftalık "Pazar Şakaları"nı, bunların, eskiden de şimdi de, yaşamamış, yaşamayan tiplerle dolu olduğunu göreceksiniz. Esprisi de iyice kırma bir espridir: zaman zaman, sonsuz geç kalmış, duruklaşmış bir Ahmet Rasim, efendikârî bir tavır takınmağa karar vermiş, bu yüzden de mukallitlik silâhını yitir-

Ölüler - Diriler

Yahya Kemal ki âhir zaman şairiydi
Artık şair gelmesin diye vasiyet etti,
Bunu sağlamak için de şiirceğize
Bir bekâret kemeri takıp gitti.

Ey takdim tehir, ey sayısal azizlik
Sen nelere yetmezsin!
Bakanbaş bile olamayan bazı kişileri
Tutar başbakan falan edersin.

miş bir Bal Mahmut; bürokratlaşmış bir Egref Şefik; ve çok daha okunaklı, ama çok daha ağırlıksız bir Ulunay... Bugün bu esprinin mirasçıları da belli olmuştur: Suavi Süalp mizahı ve Öztürk Serengil komedisi, yani çarpık ve bir şey söylemeyen mizah.

Çok rahat yazan, çok fazla yazmış bir yazar (yaklaşık olarak 15 bin yazı). Ama hep aynı şeyleri söylemiş. Aynı şeyleri, yani on yıl önceki, yirmi yıl önceki yazılarını makasla kesip yeniden yayımlarcasına aynı şeyleri... Diyeceksiniz ki, güncel olayların desteğinde de olsa, 100 sayfalık bir temel metni, 200 sayfalık bir fıkralar ekiyle birlikte, elli yıl her gün gazete sütunlarında evirip çevirerek, çeşitli yerlerinden kesip biçip yeni tertipler halinde birbirine ekleyerek okura sunmak da az ustalık değildir. Evet, az ustalık değil. Ama, eninde sonunda bir tavla oyunu ustalığıdır bu. Yazı ustalığı olamaz. Üstelik Burhan Felek bu 100 sayfalık değişmez temel metne bir 100 sayfa daha ekleyebilirdi. Ekleyememişse, bunun gereğini duymamışsa, suçu onda aramamak gerekir.

Burhan Felek düşünsel planda değneğini vaktile kakmış olduğu yerden çekip çıkarmağa hiç yanaşmıyor, ama sözgelimi soğan fiyatlarını günümüze dek getiren istatistikler yayımlıyor; sarmısak fiatları için mektup yazmış bir okuruna doyurucu karşılıklar verebiliyor. Kimi zaman İstanbul İaşe Müdürlüğünde çalıştığı günlerden kalma bir "vukuf"la besin maddelerinin ulaşım sorunlarına değiniyor. Hatta kimi zaman bu konuda sesini yükselttiği de oluyor: "İstihsali ve pazarlamayı İsrail'deki gibi planlamak gerekir". Lise Fransızca öğretmenliğinin verdiği yetkeyle dil sorunlarına çekinmeden giriyor. Anılarına daldıkça — bütün eski yazarlarımızda olduğu gibi — bir şehircilik uzmanı kesiliyor.

Sık sık reform sözünü ediyor. Burhan Felek'in reformdan anladığı şeyin hep mevcut statü içinde bir dengelenme olduğu görülüyor: tek parti döneminde de, 1950 - 1960 döneminde de, 1960 - 1970 döneminde de, 12 Mart döneminde de, bugün de, böyledir bu.

Siyasal koşullar değişmiş, ama o, yeni siyasal koşullar içinde hep bir dengelenme özlemi içinde olmuştur. Toplumsal değişmeleri görmemekte, ya da görmezden gelmektedir. Burhan Felek'e göre "Türkiye'nin meselesi iktidar-muhalefet kavgası değil, iktidar-muhalefet dengesidir." Ülkedeki siyasal zorlukların çoğunun "şahsî" nitelikte olduğu kanısındadır. Topluma yalnızca siyasal kabuk düzeyinde, daha çok da bürokratik bir açıdan bakmaktadır. Mizah perdesinin seyrek olarak aralandığı anlarda, fıkra tepecikleri arasına sıkıştırdığı siyasal ve ideolojik düşüncelerden onun hiç de hümanist bir çizgide olmadığını görüyoruz. Böyle bir anda hemen soruyu patlatır: "Halk ne ister?" Sorunun karşılığını da yapıştırıverir: ülkemizde halkın öteden beri "hükümet-i pederâne" denen sisteme özlemi vardır. Daha eskilerden. Osmanlı aydınlarından ustaca getirdiği deyimle de bir "adlü ihsan" politikası"na gereksinimi ve özlemi vardır halkımızın.

Sosyal adalet sorununa da aynı çağ dışı tavırla yaklaşır. Sosyal adalet öyle "yasalarla, planlarla" bağırıp çağırmakla değil, sessiz ve "şahsî bir merhametle" gerçekleşebilir. Kısaca "ihsan" sistemini bir de bireyden bireye yöneltir.

Burhan Felek'te hümanist bir düşünce ve duygu yapısı olmadığı gibi, tersine, anti-hümanist bir yönseme sık sık ortaya çıkmakta, daha doğrusu gizlenemez duruma gelmektedir. Cumhuriyet'teki yazı hayatının sona ermesini biraz da buna bağlayabilir miyiz?

Halikarnas Balıkçısı'nın ölümü üstüne yazdığı yazıda şöyle diyor: "Cevat Şakir'in anti-militarist olduğuna şüphe yoktu. Ama vatanperver adamdı". Böylece yurtseverliğin anti-militarist oluşla bağdaşmayacağını vurguluyor.

Aşağıdaki satırlar da Burhan Felek'in sosyalist devinime karşı takındığı tavrı belirliyor: "Zamanımızdaki tek yönlü fikir hürriyetinin kahramanları hiç bir zaman geçen asrın düşünürlerindeki bağımsız düşünce irtifaına asla ulaşamamaktadırlar". Bütün yazılarındaki içerikle bir arada düşünülürse, yalnızca bir kanı değildir bu: aktif bir tavırdır. Burhan Felek yalnızca "mücerret fıkralar" yazan, yalnızca "deli dolu", yalnızca Konsolos Beyle Eczacı Beyin tavla oyunlarını anlatan bir mizahçı değildir. Belli bir ideolojik tavrı ortaya koyan, bunu da, ucun ucun, ama ciddî bir şekilde geliştirmek isteyen bir yazardır. Dikkat edilirse, iki yapıtını (Don Camillo'nun Küçük Alemi, Don Camillo Moskova'da) Türkçeye çevirdiği G. Guareschi de Batıda anti-hümanist tutumuyla tanınmış bir yazardır.

Bu ideolojik tutum Burhan Felek'in son on yılda yazdığı bütün yazılarda daha belirgin olarak görülüyor. Sözgelimi sık sık kadın haklarından söz eder; yazısının başlığından, girişinden, yaptığı kısa tarihçeden, kadın özgürlüğünden yana biri olduğu izlenimini uyandırır üstünüzde. Ama kadına söylediği son söz "biraz haddini bil" cinsinden bir cümle olacaktır. Ona göre cinsel özgürlüğün tartışılması insanı "hayvanlığa" götürür. Güzel de bir deyim bulmuştur bu konuda: "tenzilâtlı hayvan". Cinsel sorunu kurcalayanlar tenzilâtlı hayvanlardır; evcil hayvanlardan bile aşağı düzeyde yaratıklardır. Sonra da sorunu yine XX. Yüzyıla getirir. Ama bu kez o yüzyılın birinci yarısı da zapartayı yiyecektir. XX. Yüzyılı insanının bozulmasının nedeni, cinsel sorunun kurcalanmağa başlamasıdır.

12 Mart döneminde Naim Talu'nun başbakanlığa getirilmesini şu sevinçli satırlarla kutlar: "Yeni hükümeti bir bankacının kurması ekonomiye önem verildiğini gösteriyor". General Faik Türün'ün emekliye ayrılması üzerine de onu göklere çıkaran bir yazı yazar, ve böylesine "nadir bir kıymet"ten daha uzun yıllar yararlanılmayacağı için hayıflanır, üzüntüsünü belirtir.

Evet, yüzyıllardan söz ediyor Burhan Felek. Biz de onun bu durumuna uyan "müşahhas" bir fıkrayla bitirelim yazımızı.

Sormuşlar adama :

— Saat kaç?

— Çeyrek var.

— Kaça çeyrek var?

— Bilmem, saatimin akrebi kopuk.

cemal süreya

ankara yazıları

5 Nisan.

Edip Cansever'in **Sevda İle Sevgi**'si geldi. Taptaze buldum bu kitaptaki şiirlerde Edip'i. Bence, **Yerçekimli Karanfil**'den, **Kirli Ağustos**'tan sonra yeni bir aşamadır bu yapıt onun için. Hatta bir sıçrama.

Doğrusu, **Ben Ruhi Bey Nasılım**'ın pek tadına varamamıştım. Gereksiz diyebileceğim yinelemeler, eşsözler vardı onda. Ama **Sevda İle Sevgi**'yi okuduktan sonra, **Şairin Seyir Defteri**'ni de büyük bir özlemle bekliyorum şimdi.

Artık zulada **Sevda İle Sevgi** de var.

Doğurgan şiirler. Okudukça kişide şiir yazma isteği doğuruyor.

Bulaşıcı şiirler.

Dikkat ettim, yarım kafiyeyi, hiç değilse ses benzerliğini daha bir kolluyor Edip Cansever bu şiirlerinde.

Mayadır yarım kafiye.

7 Nisan.

Cumhuriyet'te yazmağa başladığı sıralarda Rauf Mutluay'ın bir noktaya özenle dikkat ettiği seziliyordu: edebiyatın, bütün edebiyatın sesini ülkenin en geçerli yayın organlarından birinde duyurmak. Bunun için de yazdığı yazılar çoğunca tanıtıcı nitelik taşımaktaydı. Duygusal, ama iyiniyetli bir yazar karşısındaydık. Kendinden çok, belirmiş yargıların bir ortalamasından çıkış yapan, bunun sonucu olarak da, çelişkilerini ortak beğeninin içine sığdırabilen, edebiyata dostça yaklaşmak isteyen bir yazar. Onun bugün de bu tavrını bütün bütüne yitirdiği söylenemez. Ancak yazılarındaki tanıtıcı nitelik nicedir eleştirel bir niteliğe dönüşmüş durumda. Ve duygusallık eleştiride daha da ortaya çıkıyor. Bir edebiyat tarihi taslağı üstündeki çalışmalarının, Gerçek yayınevine, İş Bankası Kültür Yayınlarına hazırladığı kitapların, güldeste taramalarının ona yine de kazandırmış sayılabileceği nesnel tavır o duygusallığı örtememiş. Tersine, yıllar geçtikçe, hafif tertip bir narsisçi eğilim de edinmiş Rauf Mutluay: kendi küçük çevresine karşı özveri çizgileri taşıyan, ama edebiyatın ve düşünce hayatının türlü kesimlerine karşı zaman zaman insafsız da olabilen bir narsis eğilimi.. Sanırım bir gazete yazarı için çok sakıncalı bir eğilimdir bu. Hele bizimki gibi edebiyatın sesi günlük basında yeni yeni duyulmağa başlayan bir ülkede.. Doğrusu, yıllarca dergi sayfalarında edebiyatın kitlelere tanıtılması için çalışmış Rauf Mutluay gibi bir yazara böyle bir planda durmak hiç yakışmıyor. Duygusallık kişisellikle birleşince, çıkış noktasındaki iyiniyet te görünmez kalabiliyor. Bu duruma en çok onun kitap eleştirilerinde rasladım.

Bunun, Rauf Mutluay'ı, yalnız edebiyat ve sanat sorunlarında değil, başka konularda da çoğunca yanlış sonuçlara götürdüğü kanısındayım. Deneme niteliği taşıyan "Edebiyat Sohbetleri"nde türün esnekliği içinde yine de yumuşayan böylesi yargılar, "Kitaplar" sayfasındaki yazılarda salt övgü ve yergi önyargıları haline gelebiliyor. Rauf Mutluay'in bütün yazıları ele alınıp incelense, bu yönden çok ilginç sonuçlar ortaya çıkacaktır kuşkusuz. Çünkü bir yapıtın gerçeğinden çok sanki o yapıtın sahibinin kim olduğuyla ilgileniyor. Kimi zaman da yapıtta bulduğu, ya da bulunmamasından dolayı üzüldüğü bir noktayı bir başına ele alarak bütün yapıtı yalnız onunla değerlendiriyor. Her şeyi tek öğeye bağlama tutkusu yüzünden gerçeği bütünüyle görme olanağını çoğunca yitiriyor. Çok eleştirilmesi, kimi zaman en yakın dostlarınca bile takaza edilmesi, hatta zaman zaman hakkının bile verilmemiş olması bundandır.

Son yıllarda edebiyatımızda, özellikle eleştiri ve düşünce planında büyük bir gelişme olmuştur. Ne yazık ki bu arada Rauf Mutluay edebiyatın yeni sorunlarına eğilmeğe çalışmamış, kendine son derece özel bir anlatım biçimi aramakla vakit geçirmiştir. Bu da bir yazar olarak kendisine beslenen güvenin giderek sarsılmasına yol açmıştır. Çünkü Rauf Mutluay o eski "babayiğit" kişi değil artık. İyice miyoplaştı. Oturduğu masanın çevresini görüyor o kadar. Bari sık sık masa değiştirse, diyorum. Yazıdan yazıya düştüğü tutarsızlıklar vardı eskiden. Enikonu alışmıştık bunlara. Ama son sıralarda aynı yazı içinde de tutarsızlıklara düşüyor. Hayır, milyop da değil..

Bugün bir yazısını okudum Cumhuriyet'te. Ankara dergilerini ele almış. Ankara'nın bir edebiyat sanat dergisini besleyemediğini söylüyor. Doğru bir yargı bu. Ama yazının bütününü okuyunca yanlış olduğunu görüyorsunuz. Çünkü Ankara'da çıkan dergilerin yaşama sorununu yalnızca onların Ankara'da çıkıyor olmalarına bağlıyor. Ülkemizde dergiler yaşayamıyorsa, yalnız Ankara dergilerinin yaşamadığını öne sürüp buna özel nedenler aramak boşuna bir uğraştır. İstanbul'da dergiler yaşıyor mu sanki? Başka illerde yaşıyor mu? Üstelik Rauf Mutluay'ın yazısından İstanbul'da çıkan dergilerin yaşayabildiği, beslenebildiği

→

anlamı da çıkıyor. "Ankara hiç bir zaman tam bir edebiyat-sanat dergisini besleyememiştir". Rauf Mutluay bununla ne demek istiyor? Ankara'daki satış sayısını mı, Ankara'daki yazarların güç ve yeteneklerini mi, dağıtım zorluklarını mı?

Sanırım, Rauf Mutluay günlük basının sorunlarıyla edebiyat-sanat dergilerinin sorunlarını birbirine karıştırmakta. İstanbul, dağıtım tekeli, daha doğrusu oligopolü nedeniyle, günlük basının başkentidir. Ama bunu dergiler için söylemek pek kolay olmasa gerek. Bir derginin durumu, bugün, İstanbul'da da, Ankara'da da, başka illerde de aynıdır. Baskı, dağıtım olanakları bakımından pek bir fark yoktur. Yazarlara, sanatçılara gelince, hemen bütün dergilerin sayfaları bütün ülkeye dağılmış yazarlarla, saantçılarla beslenmektedir. Ankara'daki dergilerde yalnız Ankaralılar, İstanbul'daki dergilerde yalnız İstanbullular mı yazıyor? **Varlık**'ın ya da **Milliyet Sanat Dergisi**'nin yönetim yerleri İstanbul'dan Ankara'ya taşınsa o dergiler yaşama olanağını, etkinlik olanağını yitirecek midir? Tersine, batacak duruma gelmiş iyi bir dergi yayımını İstanbul'da sürdürmeğe başlasa sonuç değişecek midir?

Rauf Mutluay'ın, Ankara'da çıkan dergilerde ortak bir içerik yanlışlığı, benzer bir tavır çarpıklığı gördüğü de anlaşılıyor. Ankara'daki dergilerde "ankaravî" bir nitelik varmış. Ne demek acaba "ankaravîlik"? Yazısında söylediği o "öncülük değeri"nin olmayışı mı? Türk edebiyatında öncü devinimlerin son otuz kırk yılda çoğunca Ankara'da doğmuş olduğunu unutuyor Rauf Mutluay. Ayrıca, yalnız "öncülük değeri" taşıyan dergiler mi yaşamıştır İstanbul'da?

Yazısında bir de şöyle bir bölüm var: "Ankara pek dergi yaşatmıyor. Biliyorum, edebiyatımızın mutfağı dergiler, iyice güç yaşam koşulları içindedirler; biri batar, bir çıkar. Temeli kötü atılmış bir Tanzimat dönemi yanılgısıdır sürüp giden". O sürüp giden "temeli kötü atılmış Tanzimat dönemi yanılgısı" Ankara dergileriyle mi, bütün ülke dergileriyle mi ilgili? Dergilerin beslenemeyişini mi, dergi çıkarmayı mı anlatıyor? Yazarları mı, okurları mı suçlayan bir yargı bu? Uğraştım, anlayamadım. Rauf Mutluay gibi yıllarca okullarda Türkçe öğretmiş, ciltlerle kitap, sayısız yazı yayımlamış bir yazarın kimi zaman böyle karacümleyi gözden çıkarması gerçekten hüzün vericidir. Biri çıkıp şöyle demez mi: Ne adam olduğunuz edebiyat tarihçinizden belli!

Gerçekten de Rauf Mutluay böyle en basit noktalarda tökezlerse, kimi inandırabilecektir "Şirin"le "irin"in kafiye değerine?

Yazının başında da spor klüplerinden söz ediyor. Burdan anladığıma göre "tam bir edebiyat-sanat dergisi" yalnız Trabzon'da çıkabilir.

19 Nisan.

Yahya Kemal'in "Eski Şiirin Rüzgârıyla" yazdığı şiirlerin çoğunu bir zamanlar ezberlemiştim. Divan şiirini daha bilinçle kavramağa başlayalıberi bunlar bende giderek eski önemini yitirdi. Geçende "Sene 1140"ı söyleyeyim dedim, çıkaramadım. Şimdilerde sığ ve iyice yapay buluyorum onları. Tıpkı halk şiirini yüzeyden ve yalnızca görünür biçimleriyle kullanan bazı günümüz şairlerinin ürünleri gibi. Üstelik Yahya Kemal bu tür şiirlerinde daha çok Nedim'den çıkış yapmıştır. Nedim tatlı bir şair. Ne var ki Yahya Kemal'in ağacına kök olmağa elverişli değil. Bir bakıma Divan şiirinin dekadansı onunla başlar. Yayha Kemal'in bu şiirlerinde Nedim'e fazla yaklaşması, onu "tanzir" etmekle yetinmesi, ve dil uçurumunu iyice derinleştirerek sözgelimi bir Fuzuli'den daha az okunaklı duruma düşmesi yanlış bir seçmenin sonucudur diyorum. Burdan alınırsa, Yahya Kemal hiç sevmediği ve başarısız bulduğu servetifünuncuların düştükleri tuzağın büyüğüne düşmüş değil midir?

Yahya Kemal'in asıl büyük şiirleri, konuşma dilinin inceliklerini yakaladığı, gününün duyarlığını yitirmediği ya da onu eski duyarlıkla uzlaştırdığı şiirleridir: "Kar Musikileri", "Erenköyünde Bahar", "Itrî" gibi. Yahya Kemal bunlarda gerçek ve büyük bir şiir üreticisidir. Sanırım, dağıttığı, Nâzım Hikmet'e dek ulaştırdığı etkiler de bu tür şiirlerle olmuştur. Yenidir bunlarda, göz alıcıdır, hayat doludur. O günlerde yazan hiç bir şairle karşılaştırılamaz. Yahya Kemal'in gelenek sevgisi de, geçmiş özlemi de ancak bu şiirler üstünde tartışılabilir. "Eski Şiirin Rüzgârıyla" yazdıkları ise, bugün için de, yazıldıkları günler için de ölü, duruk metinlerden, nazirelerden ileri gitmiyor.

İşin tuhafı, Yahya Kemal bu nazirelerin çoğunu o eşsiz şiirlerinden sonra yazmıştır.